

913 గుంటకకోటిరెడ్డిగారికి.
తేమన గ్రంథాలయము -

ఓ మ్

శ్రీ మార్యనారాయణ పరబ్రహ్మణే నమః.

90/10

క మ్య సి ద్ధి

అష్టావధాని, మ. రా. శ్రీ

బండి వేంకటరామిరెడ్డిగారిచే

విరచితము.

శ్రీ తేమన గ్రంథాలయము
తలపూలు.

బెజవాడ

ఆంధ్రగ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాలయందు

కుందా లక్ష్మీనరసయ్యగారిచే

ముద్రితము.

1937

కాపీరైట్ రిజిస్టర్డ్]

[వెల రు 1-0-0.]

0

4

0

.

7

I

TPLA 06B 158

స్వీయకవిత్వరాజ్యరమ ♦

చేకొని యిందునఁ జేయువాడ స్వీ

చ్ఛాయితమా ప్రభుత్వమును ♦

హాయిగ నింత్రొకఁ డడ్డు లేదు ఇం

దేయెడనైన హద్దుల గ ♦

మింపఁగఁ బోవకయుండ సౌఖ్యశో

భాయిత మాను, సత్కవిత ♦

లారయ నాత్మసుఖం బొసంగవే.

శ్రీ సూర్యనారాయణపరబ్రహ్మణే నమః

తొలి పలుకు

పాఠక మహాశయులారా !

నేనీనాటకమును నేటికి నాలుగువత్సరములక్రిందట రెండుభాగములుగ పూరించియుండియు ద్రవ్యాభావముచే నేటివరకు ముద్రింపలేక పోయితిని. ఇప్పటికి ఈప్రథమభాగము మ॥ రా॥ పుచ్చకాయల పుల్లారెడ్డిగారికి కృతయొసంగబడి ముద్రింపబడినది. దీనియందలి నాంది, పీఠిక, నాటకము అచ్చువేయించుసమయముననే వ్రాయబడినవి. ఈనాటకమున 'ర, ల'లకు మైత్రీ కొందరిమతమునుకూలించుటయు మరికొందరు వ్యతిరేకించుట తెలిసియు తగునను నమ్మకముతో వ్రాయబడియెను. ఇంకను 'ఇంప, ఇంచుక' అనువానిసంధులకు 'ఎ ఏ ఋ' కారములకు మైత్రీగూర్చుట వలదని ఛందోవ్యాకరణములు పలుకుచున్నను పూర్వకవిప్రయోగములు కుప్పతెప్పలుగ కనబడుచుండుటచే వ్రాయబడినవి. చుండగల్ - నెలతుక - చెలరేగు - కాగిలి - కలత - సీసములు - గీతములందలి - చరణాంతములకు సరళాదేశముగుచోటులను, తలపు - సాకు - విన్నదనము - ఏచు ప్రదేశములను ఇంకను అరసున్న లెన్నియో వోటుల తొలగబడినవి. ఈగ్రంథమున ఇంకను నేవేని వింతప్రయోగములు కానుపించిన అయ్యవి తెలిసి వ్రాయబడినవేకాని ప్రమాదమున నావహిల్లినవి కావని విన్నవించుకొను చున్నాడను.

ఇట్లు,

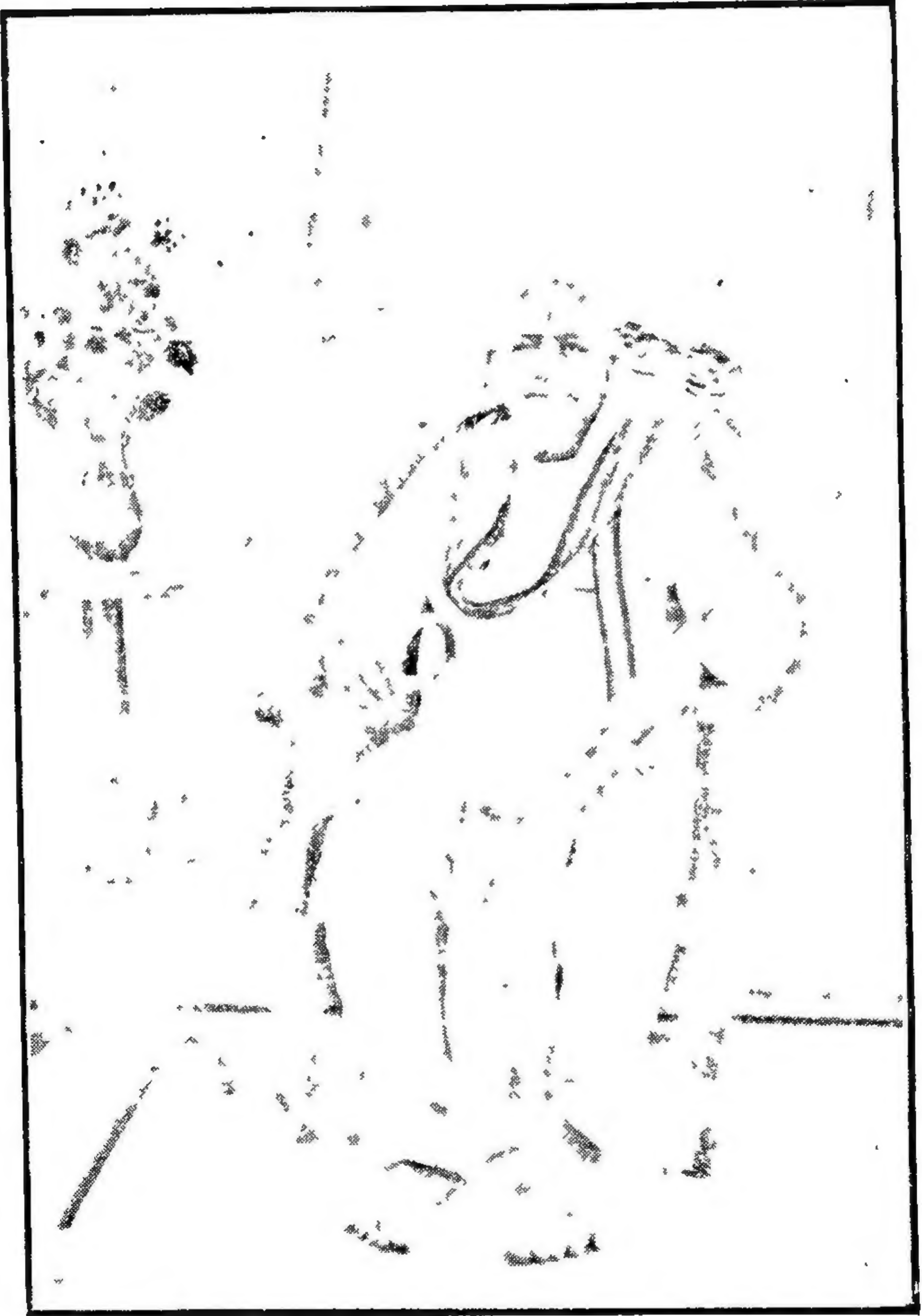
బండి వేంకటరామిరెడ్డి,

అష్టావధాని.

111

12

మ. రా. శ్రీ పుచ్చకాయల పుర్రాణెడ్డిగారు

1

2

శ్రీ నారాయణానందపరబ్రహ్మణే నమః.

కృతి సమర్పణము

నివాసంబు సజ్జనః సేవ్యమాన
మఘవిరహితంబు విమలసౌః ధాంచితంబు
అంజనావరసుతసంస్థితంబు తాలయంబు
వేంకటాపుర మానందః విభ్రమంబు.

వ॥ తత్పురంబున.

తే॥ పుచ్చకాలన్వయాంభోధిః పూర్ణమవిధుః
డమలగుణరాశి భక్తలోకాగ్రగణ్యః
డతులధర్మకార్యచరః శాంతరంగ
కలితుః డనః పుల్లారెడ్డి నలలితగతి.

క॥ ఒకనాడు తనపురికి నను
బ్రకటితగతిః బిలువఃబంచి పలికెను పేర్ని
సకలరసంబుల రఘునా
యకుచరితము మాకు కృతిగ నలరింపు మనన్.

చ॥ అది వినునంతపైన ముదితాత్ముడనై రఘురాముచారితం
బిదియు తదీయభక్తుః డితః డెంతయు నొప్పునటంచు నేకృతిన్
బదిలముగా రచించి కవి పార్థివు లుల్లసిలంగ కావ్యమున్
సదమలలంకృతాత్మనుగ నల్పితి ముద్దుల మూటగట్టగన్.

కృతి పతి వంశ వర్ణనము

సీ॥ లోకబాంధవుః డనః మాధిమై తతనిధా
ఘస్ఫూర్తిః డనరిః ఘనునిః డెగడి
విధుః డనంగను తాను వెలసియు కొంటెల
జత విర్హులుల నేచు సాకుః జూపి
శంభుండు నా బ్రశంసను గాంచి విలయము
హాసటమూర్తి యాటలతి డెలిపి

కనకగర్భం డనంఃగా నయ్య జనుల కె

ద్వడిగూర్చువ్రాతల • తప్పు బలికి

తే॥ తాపమును గూర్చ కలతులఁదారిఁ జనక

కృద్ధభావంబు నిడక నిఁకృష్టము లగు

వ్రాతలను వ్రాయఁబోవక • వసుమతిపయి

రామిరెడ్డి యనంగ నిఁరవ్యాజమూర్తి.

క॥ చన్బండ యను పురి గనం

గన్ బహు విభవముగ రాము • కరుణాకరు కృ

న్నన్ బేర్చి నాలయమ్మును

హానుగ రచియించె జను లహోయని పలుకన్.

వ॥ ఆతండు.

క॥ పతిహితవ ర్తనరత్నై

అతులితధర్మప్రవీణ • లయి యెందును నున్

నతి బుచ్చమాంబ యన నం

చితగుణ సీతమ్మ యనంగ • శీలవతులలోన్.

సీ॥ చండశాసన మిడె • సవితృ వెల్వడఁ జత్తు

వని పతికొరకయి • అతివ సుమతి

ముమ్మూర్తులను కోధఁమూర్తియై శాసించి

పాప లట్లనసూయ • బరపె శక్తి

జము బెదరించి శాశ్వతసుఖంబుల విభుఁ

గూడె సావిత్రి నాఁ • గులవయాక్షి

చండకల్లోలభీషణవహ్నికీలల

కట్టెదురయి నిల్చి • కడకతోడ

తే॥ భర్తశవముతో వహ్నిలోఁ • బడంగ నురికి

సహగమనధర్మమును జూపె • సాధ్వీ బుచ్చ

మాంబ.....

ఉ॥ అందున సీతమాంబికకు • నాత్మజుడై బుధసంస్తవార్హుడై

చందనకుండచంద్రునఁసారతుమారమరాశచంద్రికా

స్పందయశోవిరాజతుఁడు ♦ సామజసత్త్వఁడు జువ్వరెడ్డి నా
నెందున ధర్మమూర్తి సుజఃసేస్పితదాయియునై ప్రవర్తిలెన్.

తే॥ అతఁడు వెంకాంబ యనఁగఁ జెన్నయినయట్టి

సాధ్యవలనను గనియెను ♦ సత్యమూర్తి

అప్పిరెడ్డి యనంగ ధర్మరైకలోలు

బుధహితంకరు నెందు సంపూజ్యయశుని.

క॥ సరసగుణాంచితుఁ డన నుం

దరతరవిగ్రహుఁ డనంగఁ ♦ దసరిన కీర్తిన్

పరుసపథంబుల నడువని

పరముఁ డనంగ నప్పిరెడ్డి ♦ ప్రస్తుతిఁగాంచెన్.

సీ॥ తనుబట్టి యేరికి ♦ దానమిచ్చునొ యని

అలలఁ గప్పికొనె రఁ త్నాకరుండు

ఉవ్వెత్తుగా దానఁ మొసగు మేరువు నని

కనులు మూయక దేవఁగణము కాచు

ఏయర్థజనపాలి ♦ కిచ్చునో యని లక్ష్మి

నిజవక్షమందున ♦ నిలిపె శౌరి

ఏవేళ బీదల ♦ కీగిసేయునొ యని

కైలాసమున శూలి ♦ కాపురమిడె

తే॥ నిరవధికకీర్తిపుంజముల్ ♦ నిఖిలదిశల

వెలుఁగ ధర్మరూపంబు తా♦ వెలుఁగులీను

అప్పిరెడ్డిదాతృత్వము♦ నరసి భీతి

యెదలఁ దవులగ నిలిచిరి ♦ మది మదిచెడి.

తే॥ అశఁడు సుబ్బాంబ యనఁ జనునతివయందు

ఆత్మజుని రామిరెడ్డి నా♦ నలరువాని

గనియె అంభోధి చందురుఁ ♦ గనినకరణి

ఆత్మవంశాబ్ధి కానందఁ మతిశయిల్ల.

సీ॥ సత్యభాషల హరిశ్చంద్రుం డటంచును

వితరణంబున బలిజత యటంచు

ధర్మవర్తనమున • ధర్మజుం డంచును
 గాంభీర్యమున నబ్ధి • గడచు ననుచు
 లోకపాలనమున • లోకేశ్వరుం డంచు
 మహితవర్తనమున • మను వటంచు
 వీక్షణంబున శీత • వీక్షణుం డంచును
 తేజాన భాస్కరతేజః • డనుచు
 తే॥ కవులు సహజభావంబులు • గాఁగ తన్ను
 నెల్లవేళలఁ గీర్తింప; • జల్లుపొల్లు
 గననిడవడితో కీర్తి • గాంచె నతఁడు
 రామిరెడ్డి వదాన్యతా • రాజమాళి.

వ॥ ఆతండు.

తే॥ నాగమాంబిక యనియెడు • నాతిమిన్న
 విహితధర్మానుసరణిగాఁ • బెండ్లియాడి
 అఖిలసద్వ్రతంబులఁ జేసి • అనఘులైన
 సుతుల మువ్వరఁ గనియెను • మతియుతులను.

క॥ ఘనుఁ డగుచెన్నారెడ్డిని
 ననుపమసుగుణాఢ్య పుల్ల • యాఖ్యుని బేర్మిన్
 ఘను వీరమల్లరెడ్డిని
 తనయల మువ్వరిని • మూర్తిత్రయమటఁ గనియెన్.

సి॥ ఇచ్చువేళలయందు • నెల్లరు విన ఘన
 గర్జనంబును చేయఁ • గాంచకున్న
 తనుఁ బరీక్షింపఁగా • దానం బడుగ నీరు
 గోసి త్యాగంబుగాఁ • గూర్చకున్న
 సర్వలోకాధిపుల్ • సంస్తుతింపఁగనయ్యు
 నెముక దానంబుగా • నీయకున్న
 త్రిదివనాధుఁడు భిక్ష • దేవురింపఁగ హేయ
 చర్మంబె యీగిగా • నలుపకున్న

తే॥ ఘనుఁడు శిబియ్యు దధీచియు • కర్ణుఁ డతుల
 దానగుణసమంవీతుఁ డన్నఁ • దనరుపుచ్చ

కాల చెన్నరెడ్డికి సాటిఁగాఁగఁ బలుక
దగు నటన్నచోక్షితో రన • నగదె జగము.

సీ॥ జనకుని వధియించు•సడి బాపుకొన పృథ్వి
నవతరింప నగుప్రహ్లాదుఁ డనఁగ
కలహభోక్త యటన్న•పలుకు దోపిడిచేయ
జననమా నారద•సంయమి యన
దాసకన్యకఁ గూడు•దోస ముత్సర్జింప
జన్మింప నగుపరాశరుఁ డనంగ
మరదండ్రితోడ నమ్మతిఁ గూడగా నైన
వాదు వీడ్వడఁ బుట్టు • వ్యాసుఁ డనఁగ
తే॥ అరుదు గననైన దగుచు నవ్యాజ మగుచు
ప్రవిమలానందకందళ•దృవ్యహృదయ
నిస్తులై శ్వర్యకలితనిర్ణద్రభక్తి
యుతుఁ డనఁగ పుల్లరెడ్డి దా•సతము దనరె.

సీ॥ సీత నన్వేషింప • శ్రీరామునకు కరు
వలిసూతిసాయము • భంగిగాఁగ
ఆమహామహానకు • నయ్యే చేదోడుగా
సంకల్పగతి పనుల్ • సలువ పద్మ
సాలికులస్థుండు • శాంతుండు మాడెమ
చక్రియ్యనుతుఁ డనఁ • జనినవాఁడు
అప్పలస్వామి శిల్పాచార్యుఁ డాతండు
నిజబుద్ధి నేర్వగా • నేరనట్టి
తే॥ పనులు వేరొండు లేమిని • తనకు నమ్మ
కంబుగా నిల్చి చన్బండఁగ్రామమందు
వెలయుకోదండరాముని•నిలయమునకుఁ
దగు మరమత్తు జేయించి • ధర్మబుద్ధి.

సీ॥ దేవాలయము చుట్టి • దీర్చి ప్రాకారము
తెరమంటపము వేడ్క • బరగఁ గట్టి

గాలిగోపుర మతిఁఘనముగాఁ గల్పించి
 యాగశాలను జేసి ♦ యధికభక్తి
 కల్యాణమంటపఁఘనకార్యమును జేసి
 వాహనములకొట్టు ♦ వరల నిల్పి
 తగ విమానంబుపైఁ ♦ దగుశిల్ప మొనరించి
 ఆంజనేయునిగుడి ♦ యాలయంబు

తే॥ కెదుర నిర్మించి హనుమను ♦ ప్రిదులఁబోని
 భక్తితో ప్రతిష్ఠనుజేసి ♦ భవ్యవిధిని
 పుష్కరిణి త్రవ్వగాఁ జేసి ♦ పూనిక తీర
 మంను హనుమ ప్రతిష్ఠించె ♦ నలఘుగతిని .

వ. మరియు కిరీట భుజకీర్తి కుండలమ్ముల సీతారామలక్ష్మణులకు
 క్రమముగాఁ జేయించి.

తే॥ వేంకటాపురమందున ♦ విలసితవిధి
 ఆంజనేయాలయంబును ♦ నందున ధ్వజ
 స్తంభమును ప్రతిష్ఠజేసి ♦ స్థావ్యముగను
 వరణమును గట్టగాఁజేసె ♦ నురుతరనిధి.

కామ్యసిద్ధి

(నాంది)

తే॥ శ్రీద మవ్యయానందంబు ♦ నేవ్యమాన
సిఖలతాపసహృదయమ్ము ♦ నిర్వికార
మమల మఘవిరహితము నిత్యానవద్య
మైన బ్రహ్మము మీ కిచ్చు ♦ నాత్మసుఖము.

(అంత సూత్రధారుడు ప్రవేశించును)

సూత్ర—(తనలో) నెలతలకు లలితాలంకారములయందలిప్రీతిమెండు.
ఈమెసింగార మింకను తుదిముట్టనట్లుగ కనుపట్టుచున్నయది.
మంచిది, ఒకమారు పిలిచెదఁగాక. (ప్రకాశముగా) నుందరీ!
ఒక్కమా రిటు రమ్ము.

(తెరలో) ఆర్యా! వచ్చుచుంటిని.

సూత్ర—ఓహో నీవిలాసముల సవరించు టింకను ముగియలేదా?

నటి—(ప్రవేశించి చిరునగవుతో) ఎల్లయెడ నిట్లుగనే పరిహసించు
చుందురు. నేఁ డేల యింత త్వరపడుచుండిరి?

సూత్ర—ఇంకను నాత్వర నీకు బోధపడలేదా?

తే॥ కవులు పండితుల్ సవిమర్శకాగ్రణులును
భూపతులు నిండఁగా సభ ♦ పొల్పు మిగిలి
ప్రకటితోల్లోలకల్లోలభాసుర మగు
అబ్ధి చందురుఁ గన వేడ్క ♦ నలరునట్లు.

నేటిదినమున పురాణ పుణ్య చారిత్రముఁ గన నుత్సహించు
చుండిరి.

నటి—మంచిది, దానినామధేయము వినవచ్చునా?

నూత్ర—కామ్యసిద్ధి యనునామాంతరమునఁ బ్రవర్తిలు శ్రీరామచరిత్ర
ప్రథమభాగము.

నటి—మంచిది, సహజ కవితా మాధురిచే నీరంగస్థలమును మెప్పింపఁ
గలవాఁడగునా కవి?

నూత్ర—కవియే గ్రంథమున ఇట్లు వ్రాసికొని యున్నవాఁడు.

సీ॥ అష్టావధానకః ప్టావలంబనమున
నిర్వేలమగుకీర్తి ధ నెగడువాఁడ
అవధానమధ్యమంః దతిమనోహరముగా
ఆశువుగ చరిత్ర ధ లల్లువాఁడ
విద్వత్కవీశ్వరవితతి ధ మెచ్చెడితీవి
కైత వ్రాయఁగ ధ నేర్పుగాంచినాఁడ
శివరామకవివర్యః శేముషీఖని నాత్మ
గురునిగా నెమ్మదిఁ ధ గూర్చువాఁడ
తే॥ ప్రియముమెయి వేంకటరామః రెడ్డి యనుచు
జనులు పిలుతురు వ్రాసితి ధ శ్రావ్యఫణితి
ననుచు తలఁతురు చదువరు ధ లరయునవుడు
తలపు లెట్లులె ననున్ సమ్మతంబ నాకు.

మంచిది, అట్లయిన కానిండు.

(అంత తెర పడును)

శ్రీ

సూర్యనారాయణపరబ్రహ్మణే నమః.

కామ్యసిద్ధి

ప్రథమాంకము

రంగము : సాకేతపురము - కొలువుకూటము.

[దశరథుడు - సుమంతుడు - వసిష్ఠుడు - ప్రవేశము.]

దశ—సుమంతా! బిడ్డలు సర్వేశ్వరానుగ్రహంబున సకలవిద్యాపారీణులైనటుల వినుచుంటిమి. విశేషము లేమి?

సుమం—ప్రజలందరు నానందకందళితహృదయారవిందులై శ్రీరామరాజ్యంబనుచు దైనందినోత్సవంబులఁ దేలియాడుచుండిరి.

దశ—సుమంతా! శుభలక్షణలక్షితుడగు శ్రీరాముని కనుగుణయగు కన్య యెట లభ్యమగునోకదా?

[అంత ఒకభటుడు ప్రవేశించును.]

భటుడు—ప్రభూ! నమస్కారము.

సుమం—ద్వారపాలకా! యే లరుదెంచితివి?

భటుడు—ద్వారముకడ విశ్వామిత్రమునీంద్రులు వేచియుండిరి.

దశ—మంచిది, ప్రవేశపెట్టుము.

[అంతట విశ్వామిత్రుడు ప్రవేశించును.]

(దశరథుడు సుమంతుడు ఎదుర్కొని అర్హాసనాసీనుం జేయుదురు.)

విశ్వా—దశరథా!

తే॥ సత్యమార్గంబు దప్పక ♦ సర్వజనులు
 ధర్మశాస్త్రనిబద్ధులై ♦ తనరుచుండ
 పాలనముఁ జేయుచుందువే ♦ ప్రాథనీతి
 దయయు శాంతము నీమదిఁ ♦ దవులుకొనఁగ.

దశ—మునిచంద్రమా! అంతయుఁ దమ కృపాపీయూషవర్షంబు మా
 యెడ వర్షించుచున్నంతవరకుఁ గౌరంత యనునది కలుగ నేరదు.
 విశ్వా—దశరథా! అన్నింటికిఁ గౌరణకర్తయగు సర్వేశ్వరుండు ప్రధా
 నుఁడు.

దశ—బ్రహ్మఋషిన త్తమా! తా మెద్దియో కారణము లేకుండఁగ
 విచ్చేయరని తలంతును. మహామునీంద్రులగు తమయాజ్ఞఁ
 బురస్కరించుకొని యెట్టిదుర్ఘటకార్యంబైన నాచరింతును.
 వచ్చినకార్యము సెలవిండు.

విశ్వా—దశరథా! వినుము.

చ॥ దశరథభూమిపాలకుఁ డు♦ దారమనస్వి సుతార్థియై నిరం
 కుశగతి నశ్వమేధ మొడఁగూరగఁజేయుట చిన్నిపాపలన్
 శశినమమూర్తులన్ గనియె ♦ జాతకమాదిగ సత్క్రియాదు లా
 శిశువులకున్ వసిష్ఠముని ♦ సేయఁగనుండె నటందున్ సేమమా.

దశ—మునీంద్రా! కుమారులు సర్వవిధశస్త్రాస్త్రవిద్యా జితపరిశ్ర
 ములై సేమంబుగ నుండిరి. ఇట్టి సంతోషసమయమున దర్శన
 మొసంగిన ధూర్జటికల్పులగు తాము కోరిన కోరిక యెద్దియైన
 వెనుదీయక యొనర్చుట కుత్సహించుచుంటిని.

విశ్వా—దశరథా! ఇత్తువుగా! ఇచ్చెదనని యాడి తిరుగవుగా!
 ముమ్మాటికి నీనిశ్చయాభిప్రాయ మిచ్చుటయే యగునుగా!

దశ—ఋషిచంద్రా! రఘువంశోద్భవుండగువాఁడు ధరామండలంబున
 నాడితిరిగెననుమాట విని కని యున్నవారు లేకు. అట్టిదానికై
 మరింత వక్కాణింపఁబనియుండదు. ముమ్మాటికి ఆడితిరుగను.

విశ్వా—రాజా! ఇత్తును, వేడుకొమ్మని పలికి బొంకని యుత్తమ వంశీ
 యుండవగు నీవాక్యంబుల నూతగాఁ గొని యడుగుచుంటిని.

చ॥ సవసముఁజేయువేళల నిశాచరతండము మూగి మాసులన్
గవయుచు భీకరాకృతులుఁగా పెడకే ల్పడి నీడ్చి కట్టి మీ
భవముల కిద్ది మోక్ష మని ఁ పల్క జటావళు లూడలాగి యా
గవితతి మాన్చి గడ్డములఁ గాల్చి నిరంకుశవృత్తిఁ జూపగాన్.

మాకర్మంబు లిట్లుండెను. వారల నిరంకుశ ప్రభుత్వము లట్లుం
డెను. వీనినన్నింటిని మాయంప లోకోపకారం బొడఁగూర్చ
నమర్థుడగు శ్రీరామచంద్రునిఁ దోడ్కొని చన వచ్చితిని.
నాయనుగమనంబున రాఘవుండును కల్యాణకలితుం డగును.
నేను కోరునదియు నీవు తీర్చునదియు నిదియే.

దశ—సంయమిందా! యెట్టిమాటాడితిరి? బాలుండగురాముఁ డేమి
చేయగలఁడు? ఈ తమహృదయంబును మార్పుఁడు. ఒండుమార్గ
మాలోచింపుఁడు.

విశ్వా—దశరథా! యెట్టిమాట పలుక సాహసించితివి? సూర్యవంశో
ద్భవుం డగువాఁడు అసత్యమాడుట విని కని యున్నవారు
లేరంటివిగాదా! యెంతలో నెట్లు మారిపోతివి?

దశ—(దీనవదనముతో) సంయమినర్యా! తామిప్పట్టున నావాక్యము
లెట్లెంచి యెట్లాడిననుసరె! యావిషయంబున నిదియె ముమ్మా
టికి వచించుచుంటిని. దయయుంచి క్షమింపుము. రాముం
డకృతాస్తుఁడు.

విశ్వా—(కోపముతో) ఓరీ! పిరికిపందా! ఇదివరకు ముమ్మాటికి కోరిన
దెద్దియైననుం దీర్తునని, కోరినవిదప ముమ్మాటికిఁ దీర్పజాలనని
యనుచుంటివా! కల్లరీ! రాముం డకృతాస్తుండని పల్కుచుం
టివా! అకృతాస్తుండైనను నావెనుపాటుకలిమి కృతాస్తునిగ
భావింపు. బాలుండైనను ప్రౌఢునిగ నెంచుము. దుర్బలుండైనను
బలసమేతుండని తలంపుము. అటుగాక రామునికే యపా
యము సంభవించుచో నీలోకంబులట్లుండవు. సూర్యచంద్రుల
గమననిరోధంబు గావలయును. నక్షత్రీపూగంబు లిలపై డుల్లి
పడవలయును. గ్రహంబులు తారుమారుగావలయును. వేయేల?

చరాచరజంతు సంవృతం బగు ధరాతలంబెల్ల నర్థనిమేష
మాత్రంబున భస్మపటలంబు కావలయునని యెరుంగుము.

వసి—రాజా! మారాడక రామలక్ష్మణుల నిమ్మనిశార్దూలునివెంటఁ
బనుపుము. ఈతపోధనోత్తముఁడు విధాతసృష్టకేఁ బ్రతిసృష్టి
జేయనైన శక్తిమంతుఁడు. ఈతనివెనుకఁజను నీబిడ్డలను ఫాలా
త్తుండేనియుఁ గన్నెత్తిచూడఁజాలఁడు. అచిరకాలమున కల్యా
ణోపేతులైన నీబిడ్డల దర్శింతువు.

దశ—(విశ్వామిత్రుని కెదురయి నిలిచి హస్తముల జోడించి)
మునీంద్రా!

తే॥ కాతరత్వంబుననుజేసి ♦ కలతవడిన
మనమునను పుత్రమోహము ♦ బెనగొనంగ
నెద్దియో పల్కినాఁడ సద్బుద్ధి గలిగె
నార్షచంద్రమ! నన్ గృహ ♦ నరయుమయ్య.

విశ్వా—(ప్రసన్నవదనముతో) దశరథా! పుత్రవ్యామోహ మెంతటి
వానిచే నెట్టికార్యంబైన చేయించును. మదీయహృదయవీడనము
జరుగకుంటచే అసత్యదోషము నీ కంటనేరదు. లెమ్ము,
హృదయమ్మును భద్రపరచుకొమ్ము.

దశ—(లేచి ఆసీనుడై) సుమంతా! రామలక్ష్మణులందోడుకొనిరమ్ము.
సుమం—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించి)

[రామలక్ష్మణసహితుడై ప్రవేశింపవలయును.]

దశ—రామచంద్రా! వసిష్ఠవిశ్వామిత్రమునీంద్రులకు నమస్కరింపుఁడు.

రామ—(విశ్వామిత్రవసిష్ఠులకు నమస్కరింతురు)

విశ్వా—బిడ్డలారా! కల్యాణ మగుఁగాక!

వసి—నమస్తద్విజయకీర్త్యభివృద్ధిరస్తు!

విశ్వా—రాజా! వెల్లివచ్చెద.

దశ—చిత్తము. (అని నమస్కరించును)

అంతట రామలక్ష్మణసహితుడై విశ్వామిత్రుఁడు నిష్క్రమించును)

రంగము : సరయూగంగానంగమప్రాంతవనభూమి.

[రామలక్ష్మణసహితఁడగు విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించును]

విశ్వా—రామా! స్నానమాచరించితిరా?

రాము—చిత్తము.

విశ్వా—తే॥ బలయు నతిబలయు ననగమ పరమమంత్ర

రాజముల జపియింప నిర్వాజశక్తి

ఆకలియు దప్పికయు మాన్ప నయ్యు మనుజు

తేజమునుడుపవా యవి యెలియపరతు.

రాము }
లక్ష్మణు } (పఠింతురు)

విశ్వా—రామా! యియ్యదియే తాటకవసించువనము. ఇందామాన
వాళిని నిరంకుశప్రతాపమున తనయాజ్ఞ జెల్లించుచుండును.
ఇంక నాలుగడుగులు నడచి నవ్వడియొనర్చిన పరతెంచును.

రాము—ముసీందా! ఆడుదానిం జంపుట మహాపాతకంబనికదా
ధర్మశాస్త్రంబులు పలుకుట. అనుచితకార్య మెట్లాచరింపు
మందురు?

విశ్వా—రామచందా! సకలజనసమ్మతమగునదియు సాధుజనసంతా
పాపహారిణియగునట్టి దెట్టిబెట్టిదమగు కార్య మైనను చేయ
నగును. సర్వజనకంటకంబై సాధుజన భయావహం బగునట్టి
దెట్టి ధర్మకార్యం బైనను జేయరాదు.

తే॥ హింస పాపంబయైనను యశంసిత మగు

వ్యాఘ్రమును జంప గోవధఁ యరగుకతన

సత్యమయ్య పులోమజుఁడఁ దెలియఁ

బలికి భృగుశాపమున మున్నె పడఁడె వహ్ని.

ధర్మసూక్ష్మంబు లిట్లుండుఁగావున లోకాపకారిణియగు దీనిం జంపి
పితృపితామహసమార్జిత మగు యశస్సామ్రాజ్యంబున పట్ట
భద్రుండవు కమ్ము.

రాము—మంచిది. గురూత్తమా! తమ యాజ్ఞానువర్తి నయ్యెద.
(అని శింజనీటంకార మొనర్చును.)

లక్ష్మ—అన్నా! ఆ దెసఁ జూడుము, దుమ్మురేగుచుండెను. తన్నధ్యం
బున నొక్క భయంకరరూపము నాట్యమాడుచు పరతెంచు
చున్నయది, లక్ష్మించితివా?

విశ్వా—రామా! అల్లదిగో తాటక పరతెంచుచున్నయది. కంటివా?
దర్శనమాత్ర) సకలజీవసంఘహృదయపుట నిర్గఢనదక్ష మగు
దానిభీకరాకారము.

తాట—[ప్రవేశము] (ప్రకాశముగా) అరే మానవాధములారా!
మదీయాజ్ఞాపాలిత మగు నీయటవీమధ్యంబున కేల వచ్చి
తిరి? వచ్చుటయేకాక శింజని నేల మోయించితిరి? దీనిఁ
బోల్చి చూడ మీకు ప్రాణంబులపై నిచ్చ లేకుండుట
గన్పట్టుచున్నయది. ఇదిగో మిమ్మొక త్పుటిమాత్రంబున
యమసదనమున కనిచెద, నిలుండు.

లక్ష్మ—అగ్గిజా! ఇంక నీమానవాశినిపై దయ వహింపఁజనదు. స్త్రీ
యని కనికరించిన దీనిమద మెక్కుడగుచున్నయది. (అని
శరప్రయోగ మాచరించును.)

తాట—అరే దుర్మదాంధులారా! బాలురని దయఁదలంచిన పైకెక్కు
చున్నారా! (అని ఉరవడితో నేతెంచవలయును.)

రాము—సోదరా! దీనిపీకృతాకారముఁ గాంచుచున్న కొలఁదిని
నాకు నవ్వువచ్చుచున్నయది. (అని నవ్వుచు శరప్రయోగ
మాచరించును. (తాటక కూలును.)

విశ్వా—రామచంద్రా! దుష్టనాశన మొనరించితివి. ఇంక సవనరక్ష
కార్యమై యరుగుదము పదుండు. (అని నడచి విశ్వామిత్రా
శ్రమమునం దుపవిష్టులై యుండవలయును.)

(యజ్ఞవేది ఋషులు పరివేష్టించి యజ్ఞకార్యముల నిర్వర్తించు
చుందురు) (తెర వాలును.)

[ప్రవేశము : రాముడు, మునులు, విశ్వామిత్రుడు.]

మునులు—(రామచంద్రుని సమీపించి) రామా! దుష్టనక్తంచర
నాశనముజేసి సవనముద్ధరించి దేవతా పితృత్వప్రకరంబులగు
యజ్ఞాదికంబుల నెల్లొల్పి యజ్ఞఫలప్రదాతవైన పూరు
షోత్తముడవు. ఇట్లే యాచరించుట నీవిధియని వేదంబులు
బలుకుచుండును. ఇంను స్వాతిశయంబు లేదు.

విశ్వా—రామచంద్రా!

సీ॥ సమదగజాయతఃసత్పు మారీచుని
మారుతాస్త్రంబుచే ధ మదమడంచి
సకలదై తేయాధిఃసమాఖ్యుబాహుని
కోల నొక్కట నేలః ధ గూలవైచి
పరివృతదై తేయఃబాంధవసందోహ
ముల ధనంజయశరఃమునను గాల్చి
అఖిలతాపసగణ ధ మానంద మందఁగా
యజ్ఞము నిర్విఘ్నఃమనగ నిలిపి

తే॥ లోకముల రక్షఁజేయునిఃసూక్తి మెరసి
అవతరించితి శ్రీరాముః ధ డనగ భువిని;
కొమ్మ రక్షోగణంబులః ధ గూల్పనైన
పృథులశస్త్రాస్త్రములు వీని ధ ప్రియముతో డ.

(అని యొసంగును.)

రాము—(నమస్కరించి పరిగ్రహించును.)

విశ్వా—రామా! ఇచ్చటికనతిమారమున మిథిలానగర మను పురము
గలదు. అద్దాని కధినేతయగు జనకునింట నొకధనువు కలదు.
ఆ ధను వెక్కిడినవారికిఁ దన కన్యారత్నము నిత్తునని పలుకు
చుండెను. మన మట కరిగి చూచివత్తము.

విశ్వా—రఘుకులతిలకా!

రాము—(అలోచనాముఖముతో) తపోధనోత్తమా! తమ్ముం బురస్కరించుకొని యెంతటిదూరమైనను వత్తుము. అయోధ్యానగరంబునకన్నను ఈయరణ్యసంచారమున మామనంబులను, తాము వచించు పూర్వచారిత్రముల వినుచు, కనుచు నున్న కొలదిగ ఆనంద మినుమడించుచున్నయది. చిత్తానుసరణిగ నొనరింపుడు.

విశ్వా—మంచిది, చనుదము రండు.

(తెర పడును)

ప్రథమాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ

సూర్యనారాయణపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీమద్భగవద్గీతా సంకలనము.

కామ్యసిద్ధి

ద్వితీయాంకము

రంగము : అరణ్యము.

[రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునివెనుక నడచుచుందురు]

రాము—ఋషిచంద్రా! యివ్వనం బతిలోక రామణీయకంబుగఁ గన్పట్టుచున్నయది. ఎవ్వారియాశ్రమమో వినఁగోరెద.

విశ్వా—ఇవ్వనంబున పూర్వము గౌతముండను బ్రహ్మఋషిసత్తముఁడు తపమాచరించుచుండ ఇందుగ్రిం డతనిజాయను గికురించి భంగపరచిన సతఁ డెరిగి యిందుగ్రినియండంబులఁ దెగిపడునట్లును సహస్రభగధారివగు మనియు శపించి పత్నింగని శిలవై పడియుండుమనియెను. ఆపె యామధ్య నెచ్చటనో పడియుండనోపు.

రాము—గురువర్యా! ఆపె యెంతకాల మట్లుండవలయును? శాప నివృత్తికి మార్గంబు లేదా? (అనునంత రామునిపాదరజము సోకి శిల యహల్యయై నిలుచును.)

రామ } (నివ్వెరపడి ఒకరిమొగ మొకరు చూచుకొనుచుందురు.)
లక్ష్మణ }

విశ్వా—(రామునివంకఁ జూచుచు తనలో) యీతఁడెద్దియుం దెలియని నంగనాచివలె వెర్రిచూపులు చూచుచు లోకముల భ్రమింపఁ జేయుచున్నాఁడు. ఎందులకో యీమాయ ? మోసగింపవలయు ననియే యీతనియూహ. (ప్రకాశముగా) రామా ! నీపాదములపరాగమే యీ శాపనివృత్తికి మార్గము. ఈపెయే గౌతమునిభార్య; అహల్య యందురు.

అహల్య—(చేతులు జోడించి నిలిచి) రఘువంశక్షీరవారాన్నిధిరాకా సుధాకరా ! ఆమ్నాయార్థముల కామేడితమగు నీమూర్తికి జోహారు ! సజ్జనఋషిహృదయంబుల కధ్యాహారమగు నీరూపము నకుఁ బ్రణతి.

మ॥ నిను బ్రహ్మాంబ వటంచు సర్వజగతీనిర్మాత వంచున్ నిరం జననిత్యాత్మకమూర్తి వంచు చిదచిత్సన్నూర్తి వంచున్ మహా ఘనుగా నిర్గుణుఁగా గుణాత్మునిగ నిఁమామాత్ముఁగా రాముఁగా గను బోధించెడి శాస్త్రసంచయము లొక్కం డీవయై యుండినన్.

నా పూర్వజన్మ సంస్కృతపదార్థము పుంజీభవించి ప్రత్యక్షమైన విధంబున దృక్స్వర్వమొనరించు నతిలోకసుందరమూర్తి యగు భవదీయాకృతి నేమని కీర్తింతును? ఎట్లుగ నీమహిమలఁ దెలియ నేర్తును?

సీ॥ వేదాపహారుడై ♦ యుదధిని డాగుసా

మకుఁ జీల్చి మినుకుల ♦ మనుచు జనక

జగములఁ జుట్టి చాపగ నబ్ధి నిడు హిర

ణ్యకుఁ ద్రొక్చు నా వరహాలతండి

అబ్ధిలోఁ గ్రుంకనీయక కుధరంబు కూ

ర్మంబవై యెత్తిన ♦ మాయలయ్య

మకరికిఁ జిక్కి వేమారు మ్రొక్కెడుకరీం

ద్రుని బోచి జగముల ♦ నేలువాడ

తే॥ అరయ వేదార్థములకు బర్యాయ మార్ష

సత్యమలకయద్రాక్షరసిమయన

దివ్యమంగళరూపంబు ♦ దివిజులకు న
లభ్యమగు, చూడ నోచితీ ♦ రామచంద్ర !

సర్వేశ్వరుండవై సకలచరాచర జంతుజాలంబుల సృజియింపను,
బెంపను, విలయంబొనరింపను, మూలాధారుండవై కారణ
కార్యాతీతుండవై ఋతు, హాస, మాస, షక్తు, దిన, ఘటి
కాదిరూపకుండవై యలరారుచు నొక్కరుండవై సహస్ర
శీరుండవన సర్వజగద్భారవాహకుండవై ప్రకాశిలుచు నిత్యా
నవద్యనిరపధిక కృపాపీయూషవర్ష ధారాకణ పరిపోషిత భక్త
చాతకుండవై పిశ్వేశ్వరుండవన లోకసంత్రాణకరణధుర్యుం
డవై ధర్మస్వరూపకుండవై లోకోద్ధరణకై యుగంబున కొక
రూపము సంతరించుకొని నటియించుచుండు నటశిఖావతం
సుడవగు నిన్ను అబలనై అల్పజ్ఞానాన్విత నగుదాన నేవిధి
కొండాడనేర్తును ?

విశ్వా—(మందహాసముతో తనలో) రామా ! యేల యిట్లు పిచ్చి
వానివలె చూచుచుంటివి ?

రాము—తపోధనోత్తమా ! ఈపె నావంకఁ దిలకించుచు వేదార్థము
లుపన్యసించుటకుఁ గారణమేమియీ ? యని.

విశ్వా—రామా ! ఆపె బ్రహ్మమానసపుత్రి, గౌతమునియిల్లాలు.
ఆపె పలుకువాక్యములయర్థ మీవనియే యాపెనమ్మకము.

(తెరలో)

అంధకార గర్భంబునం దణగియున్న యాపెకన్నులకుఁ గనుపించిన
తేజోరాశివగు నిన్నే యిట్లు పలుకుచున్నయది. ఇది నిశ్చ
యము. నీవు పరాత్పరాంశజనితుడవు. (అనుచు గౌతముఁడు
ప్రవేశించును.)

రాము }
లక్ష్మణు } (నమస్కరింతురు.)

శాత్ర—కల్యాణమగుఁగాక! రామచంద్రా! యెంతయోకాలము నాచే విడువఁబడినదై, శిలారూపధారిణియైన యీపెను భవదీయ పాదపవిత్రోరురజోలేశమున పునీతజీవితఁజేసి యొసంగిన నీ కరుణకేను బాతుండనైతిని. నేనేకాదు, చరాచరవిశేష సంయుతమగు సృష్టియంతయు, నీకరుణకుం బాత్రమనుట నిర్వివాదాంశము. అవ్యయుండవగుపురాణపురుషుండవు. అంతయు నీవయనుట నిన్నుఁ దెలిసినవారికిఁ దెలియును. నీకు తెలిసి యుండియు తెలియనిపగిదిగ అజ్ఞానాంధకారగర్భంబునం దణగి కన్నులు గనరారి విమోహితులచిత్తవృత్తుల మోసగింపను, మదాంధులదుష్కియాపరంపరల వృద్ధిజేందింపను, పిమ్మట మాయుంపను, సంస్కృతరూపధారివై వర్తించుచుండువు. పాపపుణ్యంబులనియు, జ్ఞానాజ్ఞానంబులనియు, సత్యాసత్యంబులనియు, త్రైగుణ్యంబులనియు, పరస్పరవిరుద్ధంబులగు సన్నియో విభేదగుణంబులఁ గల్పించి భౌతిక ప్రపంచమునకుఁ జూపితివి. వీని నన్నింటిని, నాత్మశక్తిచే నాగి, విజ్ఞానాధిగత హృదయుండై, పూర్వోక్తపదార్థంబుల దేనిని హృదయంబున కంటనీక, నిష్కామియై హృదయస్థుండవగు నీతోడిసంగం బొనరించుచు, సర్వంబును మిథ్యయని తెలిసికొని నిజహృదయంబు నొక్కచో భద్రపరచుకొని యున్నవాఁడు జగన్నాటక నూత్రధారివగు నీచిత్రాతిచిత్రవేషంబులను, నిన్నుం గాంచి నవ్వుకొనుచుండును. అట్టివానినే నీవు ప్రేమింతువు. నీనడవడి యిట్లుండును. లోకవిద్రావణు లగు రావణాదిభీకరాసురహరణార్థమై దేవతలచే ప్రార్థింపఁబడి భూమికవతరించి, త్రిజగన్మోహనాభిరామత రాముండవన సంచరించుచుంటివి. నీచరిత్ర మట్టిది. ఇంక నే నరిగివచ్చెద.

(అహల్యాసహితుడై నిష్క్రమించును.)

విశ్వా—రామా! ఇంక మిథిలకుఁ జనుదము నడుపుడు.

రాము—గురూత్తమా! తమయాజ్ఞయే ప్రధానమని నడచుచుంటిని.

విల్లు విరచి సీతఁ గైకొనుటకై మిథిల కరుగుటన నంత సమం
జస మని నాబుద్ధికిఁ దోచుటలేదు.

విశ్వా—రామా! అందువలన శాశ్వతమగు కీర్తి గలుగును.

రాము—గురూత్తమా! కీర్తిగాంచుటకు మానవున కెన్నిమార్గంబు
లుండవు? ఇయ్యదియే కావలయునా?

విశ్వా—అటుగాదా, సమస్తరాజన్యపరిభవకారి యగు శివునిల్లు విర
చుటచే జగదేకవిక్రమత్వముఁ జాటుటయును గృహస్థాశ్రమ
ధర్మసంస్థాపనార్థమై సీతఁ గైకొనుటయును దటస్థించును.

రాము—గురూత్తమా! యెందరు ఋషిసత్తము లూర్ధ్వరేతస్కులై
నిశ్చలహృదయంబుతో కాలముఁ గడపుచు ముక్తినందరు? వారి
మార్గము నా కెందు కనుగమింపరానిది?

విశ్వా—రామచంద్రా! ధర్మసంస్థాపనార్థమై పుడమి కవతరించి
యీ గూఢమున వర్తించుచుండునీవే యిట్టిపథ మనుసరించుట
కూడనిది. లోకమున పెద్దవాఁడొనరించునది పాఁడిగాఁ జెల్లు
చుండును. “కంచెయే చేను మేసిన గతియుఁ గలదె?” అను
లోకోక్తిరీతి ఈ పథము నీ వనుసరించుట లోకమునకు
శరణ్యముండదు. అందునను సమస్తాశ్రమములందునను గృహ
స్థాశ్రమ మత్యుత్తమము. ఇందు నీకు తెలియనిధర్మములేవి?
సమస్తజీవాంతరస్థుండవగు నీవు నాచే నిల్లెందుకు చెప్పించు
చుంటివో వినుచు నిల్లెందుకాడుచుంటివో నేనెట్లు తెలియఁ
గలను?

రాము—(ఇంచుక నవ్వుతో) గురూత్తమా! నేనెద్దియో పలుకు
టయు ప్రతిదానికి మీరిట్లు భాష్యంబులఁ గల్పించుటయు
చిత్రము. దైవాంశ నాయందు కలదని మీరెట్లు నిశ్చయింతురు?

విశ్వా—సర్వోత్కృష్టబలాధికుఁడ వగుటచేత.

రాము—ఆచరితకర్మానుసరణి ప్రాప్తించు బలాధికతచే నీశ్వర
తుల్యుం డగునా?

విశ్వా—కర్మ దైవస్వరూపమగుట యెరుంగవా? యెవనికర్మ మనుకూలించునో వాడు దైవబలోపేతుండనుట నిర్వివాదాంశము. దైవబలాధికుం డగుటచేతనే వానికిఁ గర్మ మనుకూలించుటయు బలాధికుం డగుటయు తటస్థించును. దైవస్వరూపి కర్మయగుటయు కర్మస్వరూపి దైవమగుటయు వేదవిదితాంశము. ఆ జంటయం దవినాభావసంబంధ ముండెనని యెరుంగునది. కావున దైవబలోపేతుండు ఈశ్వరాంశజనితుండు. అట్టి వాడు శాసించునది శాసనమగును. ఆతనిపలుకులు వేదములగును. వానికర్మలు సర్వజనాదరణీయము లగును. వాడు భావికాలమున కాదర్శపూరుషుం డగును. వానిచరితము శాస్త్ర పురాణ నాటకములుగా మారుచుండును. కాన నా వాక్యంబులఁ బాటెంపుము. సత్వరమ మిథిల కరుగుదము, నడుపుము.

రాము—గురూత్తమా! తమ మాట పాటించుటయే నా విధి. ఇందు నావ్యతిరేకాభిప్రాయము లేదు. విల్లువిరచుట సంతసమే. సీతఁ బరిణయమాడుటన నిచ్చ లేదు.

విశ్వా—(తనలో) ఈతఁ డా సుందరిం దక్క పెరకన్యలఁ దిలకించుచో నస్థలితహృదయుఁ డగుననుటకు సందియముండదు. అన్నివిధముల సీతని నాపెవలలకుఁ దవులించుటయే నాపని. ఇయ్యదియే విధాత్మనాజ్ఞ. (మందహాసముతో ప్రకాశముగా) రామా! నీ వెప్పు డా యొప్పులకుప్ప యగు అపరూపసుందరాంగిఁ జూచియుండవు. చూచిన నిట్లాడవు. సీత సర్వవిధ సుగుణాలవాలము, సౌందర్యముల ఖని, సృష్టి సర్వమునందొక్కటే యగు విశేషము, త్రైలోక్యసుందరి, అమానుష స్వరూపిణి, మూర్తిభవద్భారతి, ప్రేమకు పెన్నిధానము. వేయేల? ఆ లావణ్యవతీకరగ్రహణ మొనరింపనివాడు నీ జన్మమే నిష్ఫలము. ఆమె నీకొరకే యుత్పన్నయైనది. చూచినపుడే హృదయంబును నాచికొనఁజాలిన సౌందర్యము. ఇప్పుడు

రాము—గురూత్తమా ! మానవుండు ప్రేమవిరహిత హృదయుండై
నిస్సంగుఁడుగ మోక్షార్థి కావలయుననికదా వేదవాక్యము ?

విశ్వా—మోక్షశబ్దార్థము సర్వవిధగుణమోక్ష సమాచరణము
నిర్గుణస్వరూప మీశ్వరశుభ్యము. పరస్పర విరుద్ధగుణములు
లేని రెండుసద్వస్తువులకూడిక కలిగినపుడు శోభ జనించును.
అపు డీసర్వవిధగుణనిరపేక్ష యగుటయే మోక్షము. కాదనిన
ఆ దారి మోక్షమునకుఁ జేర్చునది. నీచే సర్థింపఁబడుమోక్ష
మునకుఁ గేలూతయే సీత. నే నెందుల కిట్లు పలుకుచుంటినో
తెలియుము.

సీ॥ సృష్టిలో నొక్కఁడౌ ♦ చిత్రంబు కళల కె
ల్లను దానకము మేలు ♦ గనెడితావు
సకలసౌజన్యాళి ♦ జాలచారెడినది
సౌఖ్యాళినెలవు భాష్యములప్రోవు
అమలినహృదయస♦దానందరూపిణి
కీర్తిస్వరూప స్వర్ణీయకాంత
ఆనందముల కెల♦వైనపెన్నిధి సత్య
ధర్మాదిగుణముల♦తానకంబు
తే॥ అనఘతరము గృహస్థాశ్రమాధిగతను
ధర్మ మంచితాష్టాదమై ♦ తనరు నవని
జాత యగు సీత సద్గుణప్రోత యాపె
జితసమును బొందలేనినీజన్మ మేల?

రాము—మునీంద్రా ! సీతం బెండ్లియాడుమనియే తమయాజ్ఞ. దానిని
నే పాలించెద, నడుపుదు.

విశ్వా—రామచంద్రా ! నాయాజ్ఞానున ర్తివి కాఁజనదు. ఆపేఁగాంచు
పిదప నీయిచ్చ యెట్లుండిన నల్లచేయుము (అంత నడతురు).

(తెర పడును)

రంగము : మిథిలానగరమున దేవాలయము.

(దేవికెదురయి నిలిచియున్న సీతప్రవేశము)

సీత—

ఉ॥ వాతెర పల్లవాంకురము ♦ బాహులు కోమలశాఖలున్ స్మిత
వ్రాతము పుష్పగుచ్ఛములు ♦ పర్వతజాతలతాంగి వౌట త
త్ఫ్రాతని స్థాణునిన్ గదిసి ♦ హాయి మెలంగితివమ్మ త్వత్పద
ధ్యాతల కీనె కల్పకలతాప్రతిభన్ విలసిల్లి శాంకరీ !

దుర్గా ! నీనాథుని నీవెట్లుగ వశంవదుని జేసికొంటివి ? అనురూప
వరులపై సతులకుండు ప్రేమ యిట్లుండునని నీకు నే జెప్పవల
యునా ! దేవీ ! నీయానందమే నీకు కాదు, నీబిడ్డలయానంద
మును నీవు తిలకించి సంతసించుచుండవలయును. భక్తులయభీ
ష్టములఁ దీర్చుకల్పవల్లివని పండితులు పల్కుచుందురు. తొల్లి
సమస్తదేవతలు నిన్నారాధించి అనురూపవరులఁ బడసినటుల
వినుకలియుండెను. నాయభీష్టముఁ దీర్చుము. లేకున్న నీకీబిరుద
మూడిపోవును.

శా॥ పోలోమీప్రముఖాంగనామణులు త్వత్ప్రదద్వయ్యాపద్మనే
వాలోలాభిరతిం దలిర్ప కమలా ♦ వాణీసరోజేక్షణల్
లీలాచాలనచాతురిన్ వ్యజనపాళిన్ వీవనీరాజసం
బాలోకంఠఁగలామె లోకజననీ ♦ వ్యాలోలనీలాలకా !

(అని, యిండుకతడవు వినుచున్నటుల నటియించుచు) తల్లీ ! యేమం
దువు? నీవలచునాతండెవ్వండనియా! తెలిపెద వినుము. చిత్ర
శలకసందర్శనసమయమునం దిలకించినదశరథనందనుని, దరహాస
విజితేందుసుందరవదనారవిందుని, పురందరాది దేవకదంబ సం
దితమృదులపదారవిందుని, దుష్టమారణదీక్షాబద్ధకంకణుండగు
శ్రీరామచంద్రునిఁ బతిగఁ బ్రసాదింపుము. 'నీ కీ ప్రపంచమున
శ్రీరామచంద్రునికన్నను భజించఁదగు దేవుండును, వరించఁ
దగు విభుండును ప్రేమించఁదగు మిత్రుండును, మౌక్త్యఁదగు

గురుండును లేడు లేడని పలుకనేల? మదీయహృద్గతదృఢాభి
ప్రాయము నీకెరుకపడకెట్లుండును? తెలిసినదానిఁ దెలిసికొనఁ
బనియుండదు. కాన నావరునిఁ జేర్చుమని ప్రార్థించుచుంటిని.
పిదప చేయక తప్పదని శాసించుచుంటిని. వలచినవరునికన్న
కాంతలకు వేరధికము గలుగ నేరదని పలుకుచుంటిని. ఈవిషయం
బున నాకన్నను నీకెక్కుడనుభవముండునని యెరిఁగి యాడు
చుంటిని. కావున నాప్రార్థన మంగీకరింపుమనుచుంటిని. అనం
తమై, అనుపమానమై, అనిర్వచనీయమైన యీమదీయ
హృద్గత ప్రేమభారము కన్నులు విప్పి చూడుము. ఈ నీ
ప్రేమలతలకు నీరుపోసి పెంచుము. శ్రీరామచంద్రునిటకు
రప్పింపుము. నీధవువిల్లు విరచి నన్ను గైకొనునటు చేయుము.

(అంత హేమ ప్రవేశించును)

హేమ—అమ్మా! నాయన తమకై స్వయంవరసభాస్థానమున వేచి
యుండి సత్వరమ తోడుకొనిరమ్మనిరి. నానాదేశరాజన్య లగు
దెంచిరి.

సీత—హేమా! శ్రీరామచంద్రుఁ డరుదెంచెనా?

హేమ—శ్రీరామచంద్రుఁడెవరు?

సీత—నీవెరుంగవా? చిత్రఫలకసందర్శనసమయమునఁ దోచిన మదీ
య చిత్తచోరుని.

హేమ—అమ్మా! రాజులుమాత్ర మనేకులు వచ్చియుండిరి.

సీత—రాజులమాటలేటికి? రామునెరుంగవా?

హేమ—నాచే జూడఁబడలేదు.

సీత—ఐన నారాక యెందులకు?

హేమ—స్వయంవరమునకు.

సీత—స్వయంవరపద్ధతు లందులేవు. విల్లునెక్కిచువానినిగదా నేఁబెండ్లి
యాడఁదగునది? రాముఁడె రాకున్న నింక నితరులచే నాపని
జరుగునదికాదు. అయిన నడువుము, చూతము. (నడచు
చుందురు.)

హేమ—అమ్మా! ఎప్పుడును జూడనిరామునిపయి నీహృదయమిగతిగ నెట్లు సక్తమయినది?

సీత—వెరిదానా! కన్నులనె చూడవలయునా? సృష్టినిర్మితమగు మిగిలిన ఇంద్రియములు లేవా? యథార్థమారయ.

తే॥ వినుకలియె ఛాయగా నేగి ♦ విమలగతిని
చని హృదీశుని గనుగొని ♦ సంతసించు
పరిమళమె జూడగా నేగి ♦ పద్మముఁ గని
దానిమకరందమున భృంగి ♦ తనియఁబడదె?

హేమ—అమ్మా! ఇది యేటిపాండిత్యము?

సీత—దానిభావము నీ కిప్పుడే యెరుకపడదు, నడుపుము.

(నిష్క్రమింతురు) (తెర పడును)

(స్వయంవరసభ - నానాదేశరాజన్యకుమారులచే నిండిన
చెలిమికత్తియతో సౌధోపరిభాగమున వుష్పమాలికా
హస్తయై నిలిచియున్న సీత)

జన—(లేచి నిలిచి) రాసుతులారా! యీ శివధనువు మాయింట
పితృపై తామహంబుగా పూజితంబై యలరారుచున్నయది.
పదివేవురు దృఢకాయులగు మల్లురచేఁగాని జరుప శక్యము
కాని ఈ మహాధనువు నొక్కనాఁడు స్వయంవరలబ్ధగానున్న
సీతాభిధాన యగు మత్కుమారీమణి కందుకకీర్తి డా లగ్న
మానసయై యాడుచో కందుకము శివధనువున కధోభాగమునఁ
బడిన నశ్రమంబున నీధనువును గదలించి కందుకముఁగొని
యథాగతి ఫేలనాసక్తయై చనుబాలికఁ గాంచి మహత్తరవీర్య
కలితయగునీపెకనుకూలవరుం డెందు కలుగునా? యని విచా
రించి కొట్టకొనకు సహజవీర్యోద్ధాటన శివధను వగు నీమెను
వీర్యశుల్కగా నిశ్చయించి యీ గతిగ వెల్లడింపఁ బడియెను.
కావున మీ మీ యోషికకొలందుల నీ ధనువు నెక్కిడఁ
దొడఁగుడు. వింట నారిగూర్చినవారి కీకన్యామణినిచ్చి పరి
ణయ మాచరింతును.

(రాజులు వరుసవరుసలుగా శివునింటికి జేరి యెక్కిడఁజాలక
వెనుదిరిగి వచ్చుచుందురు.)

[అంత రామలక్ష్మణసహితుఁడగు విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించును.]

జన—(ఎదురేగి అర్హాసనాసీనులఁ జేయును.)

సీత—(దెసలఁ బరికించుచు) చెలీ! ఇదేమి వింత? ఆకాశము నీలనీరదా
వృతము కాలేదే! క్రమక్రమంబుగ త్రిజగన్మోహనాభిరామం
బగు నీ కోమల శ్యామలకాంతిపుంజ మెచ్చటనుండి సముద్భ
వంబై దెస లాక్రమించుచున్నయది?

తే॥ కడు విచిత్రంబులై మేఘఁకాంతితోడ
స్పర్ధనూనెడు మేఘకఁజలసుపూర
కృష్ణతరంగలల్లెలొకో ఁరేగి యస్మ
దుపరిసాధంబుపైకి రా ఁ నుద్యమించె.

(అని ముందుకుఁ జూచి) (తనలో) ఓహో! ఈ యద్వితీయ
లోకోత్తర యువకద్వయ మెవ్వారో? వీరి శరీరకాంతులె
యిట్లు ప్రసరించుచుండవచ్చును.

రాము—(సీతదెస కీగఁటఁ జూచుచు తనలో) ఈ పూమాలిక
ధరించియున్నయాపెయే సీత. ఈపెసాందర్యము మనోగంజ
కము కాదనుటకు వీలులేదు. సానదీర్చిన జాతిరత్నము.
మునీంద్రునివాక్యములయం దొక్కటియుఁ బొల్లు లేదు.
పొల్లు లేకుండె నననేల? స్వభావోక్తికై నఁ జాలవు.

తే॥ దేవతాకాంతలై న నీతీవబోడి
చరణనఖరేఖ కేనియుఁ జాలకుండ
ప్రకృతిసాందర్యసత్కళలఁ పదిలపరచి
అతిశయితలోకకాంతగా ఁ నజుడు దీర్చె.

జన—మునీంద్రా! సుమ సుకుమార శరీరులగు నీ రాకుమారు లెవ్వారి
తనయులు?

నీత—(రామునిదెస కీగంటఁజూచుచు) ఈతఁడెవ్వఁడోకాని నాహృదయము నాకర్షించుచున్నాఁడు. చిత్రపటసందర్శనసమయమునఁ దిలకించినరాముం డీతఁడే యని తోచుచున్నయది. తండ్రి ప్రశ్నమున కీమునిచంద్రుఁ డేమని చెప్పనో వినియెద.

విశ్వా—(నీతారాములవంకఁ జూచుచు తనలో) ఓహో! వీరల ఒండొరులదృష్టివినిర్గతంబు లగు విద్యుల్లతకలు గాఢంబుగాఁ బెరిగొనుచున్నయవి. ఇంక నాయత్నము సిద్ధించును. (ప్రకాశముగా) జనకా! సూర్యవంశోద్భవుండగు దశరథుని తనయులు, రామలక్ష్మణు లందురు.

నీత—(రామునివంకఁజూచుచు) (తనలో) భళి! యెంతటియదృష్టము! నేఁ దలంచినట్లితఁడు రాముండట! రోయుతీగ కాలికఁ జుట్టు కొనె నన్నట్లు జరిగినది. ఈతనియాకారాదులం బట్టి చూడ వింటి నెక్కిడ సమర్థుడనియె తోచెడిని. ఇట్టి నియమములఁ గల్పించుటచేతనే రాముని బోలిన సుందరమూర్తి నాకట్టెదుటఁ బ్రత్యక్షమయ్యె. (అని రామునివంక కీగంటఁ జూచుచు ఓహో! నన్నీతఁడు కీగంటఁ జూచుచున్నాఁడు.)

తే॥ ఓరచూపులలో భావ ♦ మొప్పు నేదొ
ఏదొ యన నేల నన్ దిలకించుచుండె
అస్మదీయకటాక్షము ♦ లతనిపై న
సోకుతోడనె నను జూచు, ♦ చోద్యమయ్యె.

జన—మునీంద్రా! వీరి నెటకుఁ గొని చనుచుండిరి?

విశ్వా—దశరథునిపనుపున దుష్టాసురహరణమొనరించి నీయింటఁగల శివధనువుఁ జూడ బరతెంచెను.

జన—(తనలో) ఔరా! ఈతనియందముఁ జూచిన నాకె చిత్తవిభ్రమము గల్గుచున్నయది. వీరు దశరథకుమారులను నమ్మకము నాకు పొడకట్టుటలేదు. మిషచే మదీయ హృదయపరీక్షార్థమై

ఈ మునిచంద్రుని వెనుకనిడుకొని పరతెంచినదేవేశ్వరుం డని నా మనమునకు పొడముచున్నయది. తుద కేది యెట్లు జరుగ నున్నదో నేనెట్లు తెలియఁగలుగుదును? పరమతపోనిధియగు నీమునిచంద్రుం డెట్లసత్యమాడును? యుక్తాయుక్త వివేక శూన్యులు కార్యసిద్ధి నందనేర రని పలుకు వేదఘోష మెట్ల సత్యమగును? ధనువెక్కిడినవానికే మదీయకన్యారత్నము నిత్తునని పలికిన నావాక్యము లసత్యంబు లగునని తోచెడిని. సర్వజగ దారాధ్యునిఁ బలెఁ జూపెట్టురామచంద్రునకు నా కన్యక నిచ్చి వైవాహికం బొనరించు భాగ్యము నాకు కలుగునని తోపదు. ఒకవేళ తెంపరినై చేతునా! అసత్యదోషము పొందించునట్లు కన్పట్టుచున్నది. దైవ మెట్లు చేయనున్నదో? (అనుకొను చుండ)

విశ్వా—(శివధనువుకడ కరిగి) రామా! యీ శివధనువు పరీక్షింపుము.

రాము—మంచిది. (అని సమీపించి శివధనువువంక నీరసముగఁ జూచును.)

విశ్వా—రామా! నీ వీ ధనువు అశ్రమంబున మోపెట్టుఁగలవని నా నమ్మకము.

రాము—గురూత్తమా! మహామనీంద్రుల యాత్మవిశ్వాసంబు లసిగుద్దంబులని నాతలంపు. (అని సీతవంకఁ జూచుచు) అబ్బా! యీ సోయగము ఓలకించినకొలందిగ మదీయ హృదయంబు చూరగొనఁబడుచున్నయది.

తే॥ లలితసంస్తవనీయవిఃలాసప్రాప్త
షేణ్యనీలజీమూతవిఃకేవలక్రి
బంధితంబైన త త్కేశఃబంధమందె
ముడిచె నస్మదీయహృదబ్జమును రవంత.

విశ్వా—రామా! యీ ధనువు మోపెట్టుము.

రాము—ఆశ్చర్యవశిష్టము. (అని నమస్కరించును.)

విశ్వా—

తే॥ ధర్మదేవత దై వమ్ము ♦ ధరణి సశ్య
మార్గవర్తులయెడ నెందు ♦ మనునయేని
బ్రహ్మఋషివాక్య మిలను సంభావ్యమేని
జయముఁ గను రామ ! రవికులసార్వభౌమ.

రాము—(సీతవంకఁ జూచుచు తనలో)

తే॥ ఆ యువతికన్న గొనలయం ♦ దధివసించు
మారుఁ డూరక గురిచూచి ♦ మానసమ్ము
వ్రయ్యగా నేసె వింటిని ♦ వ్రక్కలించి
మరునిగర్వ మ్మడంతు సమ్మద మెలర్ప.

(అని శివధనువును సమీపించును.)

విశ్వా—(రామునివంకఁజూచి ఆశ్చర్యమభినయించుచు) ఎంతలో నెట్లు
మారినయది! యీమూర్తి. పాలుకారుచుండనగు సీతని నగు
మొగము, అచ్చలమ్ముమెయిఁగలుగు నుత్సాహతిరేకగర్భిత
మగు శోధవశమ్మున మూర్తిభవజ్జగత్త్రయైక విలయకార
ణావిరూపితగీర్ణాననం బనఁ బ్రకాశిలుచున్నయది. అధిక
రోషకషాయిత మగు సీతనియాననమ్ముఁ దిలకించుచో,
శివధనువననేల! ఫాలాక్షునినేత్రానలం బేనియు నిర్వీర్యమై,
నిస్తేజమగు ననుటలో సందియముండదు.

సీత—(తనలో) నాయదృష్టమెట్లున్నదో తెలియదు. ఈరామచం
దునిపై లగ్నమైన మదీయహృదయము తిరుగుపిధి గన్పిం
పదు. ఏమి యొనర్తును?

తే॥ ఆమదనమోహనాంగునియందమందె
స్తంభితంబైన మన్మానసంపుముకుర
మైక్యభావియై తన్నూర్తి ♦ నధిగమించె
ఆప్రణయభావసమ్మగ్ధ నైతి నేను.

రాము—(శివధను వెక్కిడి భగ్న మొసరించును.)

సీత—(సిగ్గున శిరము వంచుకొని మెల్లనఁ బరతెంచి చిరునగు మొగముతో కీగంటఁ జూచుచు రామునిగళమున పూలమాలిక వేయును.) నిష్క్రమించును

రాము—(సిగ్గుతో శిరము వంచి సీతదేన కీగంటఁజూచుచు తలవంచి)
(తనలో)

తే॥ ఆయొయారిచూపులలోన ♦ నలరుత్రాస
మది గనినదాది నామది ♦ యడలుచుండె
కరకుచూపులలో లేని ♦ పరుసదనము
కలికిచూపులలో నెట్లు ♦ గలిసె భళిరె.

విశ్వా—రామా! నీ ప్రయాసమునకు ప్రతిఫలముగ కటాక్షవీక్షణోపేతమగుపూలమాలిక హృదయపరిగ్రహణ మొసరించెను. సంతసింపుము.

సీత—(తనలో) ఏమి యీమానీంద్రునివాక్చమత్కృతి!

రాము—మునీంద్రా! అంతయుఁ దమకరుణాప్రాప్తంబు. ఇందు మత్కృత మిసుమంతయు లేదు. కరుణింపు. (అని నమస్కరించును)

విశ్వా—(రాము నెత్తి కౌగిలించుకొని ఆనందబాష్పపూరిత నేత్రుడై)
ఇప్పుడు నాయొనర్చుతపంబు ఫలించినది. నాజన్మ చరితార్థమందినది. నాజీవితము సర్వోత్కృష్టమైనది. ఇంక నాకీజీవితమున కొరత యనునది లేదు.

జన—(తనలో) ఇదియంతయు నేదియో దేవరహస్యముగఁ గనుపట్టుచున్నది. ఈ రామునిసౌజన్యము వర్ణనాతీతము.

(అంత వసిష్ఠుడు ప్రవేశించును)

వసి—ఓహో విశ్వామిత్రుం డెంతటిధన్యుడయ్యెను! ఈతనిజీవితము పునీతమైనది. వీరియానందమునకు మేర లేదు.

జన—(ఎదుర్కొని నమస్కరించి ఆసనాసీనుం జేయును.)

రాము—(వసిష్ఠునకు నమస్కరించును.)

వసి—రామా! దేహస్పర్శ కరస్పర్శ సందర్శనాదివిధులచే నెందరిఁ బునీతులఁజేయుచుంటివి! ఇట్లే సర్వజీవులఁ బునీతులఁజేయుము. మే మందరము నీకై వేచియున్నవారమే. (అని జనకునిదిక్కు మొగంబై) జనకా! నీ వంపినవార్త ఇప్పటికి దశరథునకుం దెలిసి సపరివారంబుగా నరుదెంచుచుండును. వైవాహిక ప్రయత్న మొనర్పుడు.

జన—(ఆనందముతో) ధన్యోస్మి.

(అంత తెర పడును.)

ద్వితీయాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ హనుగ్రంథాలయము,
తే. ల. ప్ర. లు.

శ్రీ

సూర్యనారాయణపరబ్రహ్మణే నమః.

కామ్యసిద్ధి

తృతీయాంకము

(ప్రవేశము దశరథుఁడు, వసిష్ఠాదిమానులు, పౌరులు బలసియున్న కొలువుకూటము)

దశ—(వసిష్ఠు నుపలక్షించుచు) మునీంద్రులారా! సభాంగణస్థిత సామంతపౌరజనచమూనేతలారా! ముదుకడనై భోగాదికకాంక్షలడుగంట, జరాభారమున వడకుశరీరముఁగల యీతరుణమునఁ గుమారులచే రాజ్యరక్షణముఁ జేయించుచు, నీశ్వరాధానమునఁ గాలముఁ గడపుతరుణ మాసన్నమామెను. రాజ్యపాలనమనిన నెదకు భారముగఁ గనుపట్టుచున్నయది. తరుణవయస్కుండగు శ్రీరామచంద్రుని రాజుజేయుతలపు వొడమెను.

ఉ॥ తాటకఁ గూల్చె గౌతమునిఁ దారకు సంస్మృతిగూర్చె నీశువిల్ గోటను మీటె భార్గవునఁ కుంతితపీఠ్యము మొక్కవోపగా పోటమిఁ జూపెఁ దాశరథిఁ • బోలి గుణంబులఁ బెద్ద లేడన న్నాటె దిగంతజాలముల • జానకినాథు నొనర్తు నేతగాన్.

పౌరులు— ప్రభూ! అదియే సర్వదా మాయభీష్టము.

దశ—(వసిష్ఠునిఁ జూచి) బ్రహ్మఋషిన త్తమా! సుముహూర్తము నిశ్చయింపుఁడు.

వసి—(కొంచెమాలోచించి) రాజా! ఎల్లి సూర్యోదయాత్సూర్యముననే
అభిషేకనముచిత్తుముహూర్తమొందు కలదు. కానిచో నిట్టి
లగ్న మింకొందు గలుగదు.

దశ—(కొంచె మాలోచించుచుండవలయును.)

వసి—దశరథా! యేమట్టులాలోచింతువు?

దశ—(తనలో) అమంగళము శాంతించుఁగాక! బ్రహ్మఋషివాక్యము
లేలనో అశ్లీలములఁ దలచూపెడిని. (ప్రకాశముగా) ముని
చంద్రా! వేరొండెద్దియుఁ గనుపింపదు. భరతశత్రుఘ్నులు
గృహంబునలేమిక్తై చింతించుచుంటిని.

వసి—దశరథా! తడవులేమిఁజేసి కేకయవృద్ధివీపతినగరంబున నున్న
భరతశత్రుఘ్నులు శుభముహూర్తమునకు రాజాలరు. కార్య
మున్నకై యత్నింపుము. దీన నీకు శుభమగును. లోకోపకార
ముఁ గూర్చినవాడవగుదువు.

దశ—(నుమంతు నుపలక్షించి) సు మం తా! శ్రీరామపట్టాభిషేక
మహోత్సవంబగుట పురము సింగారించునదిగఁ జాటఁబంచునది.
కార్యమంతయు నీ భుజస్కంధంబుపై మోపఁబడియుండెను.
పరికరము లొడఁగూర్చునది.

సుమం—చిత్తము, తమయాజ్ఞానుసారము సర్వము నిర్వర్తింతును.

దశ—మంచిది, నేటికిఁ గొలుపు చాలింతము. (తెర పడును.)

రంగము : అయోధ్యాపురమున నొకవీధి, వేకువజాము.

(మంథరప్రవేశము)

(వీధి బ్రవేశించి అటునిటు పరిభ్రాంతయై చూచుచు) ఏమిది?
ఇది మునుపటియయోధ్యయేనా? లేక స్వప్నమునఁ గాంచు
చుంటినా? నేడు పూర్ణిమకాదే? యీచంద్రిక లేమి? (కన్నులు
నులిమికొని బాగుగా దెసలఁబరికించి చూచి) ఓహో! పట్టణ
మంతయును ఎక్కడఁజూచినను లెక్కకు మిక్కిలిగఁ గనుపట్టు

నరదములకిరకిర లేమి? యీ గజతండములఘుగాఘుణ లేమి? యీ పతాకములధళధళ లేమి? యీ హయసమూహంబుల హేషితములేమి? యీ త్రాగుడులేమి? యీ సాములేమి? యీ గరిడీలేమి? యీ గంతులేమి? మీ చిందులేమి? కొంపలు దగులబడి పోవుచున్నటు లీ దీపములవెలుతురులేమి? పట్టణ మంతయు గంధకస్తూరికాది పరిమళములచే నెగిరిపోవుచున్నదియే. యిదియంతయు నేమయియుండునబ్బా! (ఆలోచించి) ఓహో! ఔను, ఇయ్యది శ్రీరామచంద్రుని పట్టాభిషేక మహోత్సవము కావచ్చును. (అని తలపంకించుచు) అందులకె కాబోలు! కాసల్యదాసి మొన్న నన్నజూచి పరిహసించుచు కొంచెము వ్యత్యాసముగా మాటలాడినది. ఎందులకా యీ యుబ్బులు, ఈ మిట్టిపాటులు? అని నేనప్పుడే యాలోచించితిని కాని అంతుబట్టదాయెను. సరే, ఇప్పటికిమాత్రము మించిన దేమి? దీనికేదియేని యొక తెరగున విఘ్నమాలోచింపవలయును. లేనిచో శ్రీరామచంద్రుడు రాజగుటయు కాసల్యకడనుండు దేబెముగమువాండ్రు తుల్లిపడుచు ఇదివరకు నాచే ఒనర్పంబడిన పరాభవమునకుఁ దగు ప్రతిక్రియ నాచరించుటయు అయ్యది కని యనుభవించుచు నేను బ్రతుకుట యునా? ఔరా! నాయెదుట కన్నెత్తిచూచుటకు నోరెత్తి మాటాడుటకు, పన్నువిప్పి నవ్వుటకు, వడివడిగ నడచుటకు నోచనికాసల్యబానిస లిప్పుడు, కండకావరముచే తమ రాణి కొమరుడు రాజయ్యెనని నన్నొక గడ్డిపరకఁగాఁ జూడక మానరు. అట్లు వారు చేయునపుడు నాకన్నులు కనఁజాలవు. నాయెడలు మండకనిలువఁజాలదు. అప్పట్టున నానోరు తెరువక యుండఁజాలను. అట్టిచో పదుగురు ననుఁగని పరిహసింపకమానరు. కొండకెదిరి వాపోయినకుక్కంబలె నారోదనము వ్యర్థమగును. దానికన్నను మున్నుండు శ్రీరామపట్టాభిషేక కల్పవృక్షాం కూరమును బెరుఁగనీయక మూలమట్టముగఁ గూకటివేళ్లతో పెరికి పారవేయవలయును. ఇట్లే జేయకున్నచో నాపేరు

మంథరకాదు. కానిచో ప్రపంచమున నేను లేనట్లేయగును. ఆపాడుకై కకు శ్రీరాముఁడు దేవుండని యెంతయోనమ్మకము. ఆకారణమున రామునిపై ప్రేమ గలిగియుండును. ఎట్లేని నాపెమనమున నీర్వాగ్నిరవులుకొననిదే, నాకార్యము చక్క బడదు. ఎంతచెప్పిన నాపాడుబుద్ధి కొక్కపెట్టున నెక్కదు. ఏమి చేయవలయునో తోచదు. (ఇంచుకవడి నాలోచించి) ఆఁ మంచిది, ఇట్లే చేయవలయును. ఎట్లేని నాపెకు సవతిపై నీర్వ్యసంధించెద. ఆమెకు కౌసల్యవలలియిర్వ్యమెండు. నాశక్తి యున్నంతకు అబద్ధము లని భయపడక పాపభీతి లేక దైవ చింతన వీడి నిర్భీతిగ నిశ్చంకగ కొండెములు పలికి రాముని పదభ్రష్టునిఁ జేసెద. పండుగనాఁడైనను పాఱునకు రాగి కాని యొసఁగని పాపాత్మురా లగు కౌసల్యమ్మకడుపునఁ బుట్టియు రాముఁడు తాను రాజెట్లానో చూచెద. ఇంక నేనాల సింపఁగూడదు. కైకమ్మకీరసమెక్కించవలయును. ఇట్లే యొన రించి నాకార్యమును పూర్తిచేసికొనియెదను. కసిదీర కౌసల్యమ్మదాసీలపై నినుమడిగ నా ప్రభుత్వముఁ జెల్లించుకొను చుండును. ఇంతకు మంచిదారి లేదు. (అని నిష్క్రమించును)

రంగము : అంతఃపురసౌధము.

(నిద్రించుచున్న కైక - మంథరప్రవేశము)

మంథ—(ఆతురయై ప్రవేశించి) కైకమూపుఁదట్టుచు అమ్మా! కైకా!

శా॥ కైకా యెంతటిమందబుద్ధివె యిసీ! • కాంతుండు శ్రీరామునిన్
లోకైకప్రభుఁ గాగఁ జేసెడి నికన్ • లోలాక్షి కౌసల్య య
స్తోకప్రీతి కార్యభాగముల కు•ద్యోగింపఁగా నీచమా
నీ కీజీవిత మేల చావక వనిన్ • నింద్యంబుగా నుందరీ!

కైక—(నిద్రనుండి తుల్కిపడి లేచి) ఏమి మంథరా! యేమి
ట్లాక్రోశించుచుంటివి? యెవరైనదుర్మార్గులు నిన్ను బాధించిరా?
సత్వరమ్ముగఁ దెలుపుము. వారల శిక్షింపఁజేసెద.

మంథ—అమ్మా! నా కెట్టియిక్కట్టులును పొప్పింపలేదు. పిన్నతనముననుండి గారాబమ్ముగఁ గాపాడునీకు కష్టములు గలుగుట నాకు దుఃఖము గలిగినది.

కైక—(ఆతురతతో) ఏమి మంథరా! యేమి? నాకే! కష్టమే! ఐన సత్వరమ్ముగఁ బలుకుము.

మంథ—(పూర్వోక్తపద్యమును క్రిమముగఁ బఠింపవలయును.)

కైక—(అదరిపడి మంథరనోరు మూసి) మంథరా! యెప్పుడును ఇట్టి సంగతులఁ బ్రేరకుము. ఈవిషయంబున నిట్లే పలుకుచుండిన తమింపఁబడవు. ఇది నీకు తగనిమాట. నా కసూయలేనివిషయము కావున నింతటి పరుసంబుగాఁ బలుకవలసివచ్చెను. ఇంక నీవీవిషయంబున నోరెత్తకుము. ఎంతటిమూర్ఖువు! ఎట్లు పలికితివి! భక్తమానసనీరేజభాస్కరుండగు శ్రీరామచంద్రుని, సకలమునిజనహృదయఫలక ప్రతిఫలితరూపుండగు శ్రీరామచంద్రుని, సృష్టి స్థితి లయాది కారణకార్యాతీతుండగు శ్రీరామచంద్రుని, సకలసర్వమస్తకన్యస్త మకుటమణిమరీచికా ప్రతిఫలిత పాదారవిందుండగు శ్రీరామచంద్రుని... నేనా...? అడవి కే... అనుపుట... పిదప బ్రతుకుటయా? యిది పోనఁగునా? మంథరా! రాముండు సర్వసముండు. అతఁడు తనతల్లికన్నను నన్నెక్కుడుగ మన్నించును. కాన, నట్లు పలుకకుము. అనఁదగనిమాట మన్నించితిని.

మంథ—కైకా! యెంతటిపిచ్చిదానవు?

తే॥ ఏరికి స్ఫిరి కల్గిన ♦ వారె యనుభ
వింతు రనుమాట తథ్యము ♦ కాంత! నేడు
రామచంద్రుని పట్టాభిరాముఁ జేయఁ
దలఁచె రే డింక నేమని ♦ పలుకఁగలము.

రామునిపయిని నీకు విశ్వాసముండిన రాజ్యసర్వస్వముగ నీ వందిన సర్వనంపదలు నీ వందువై హాయిగఁ గూర్చుండనిడి కుడువఁ

బెట్టుము. అప్పుడు రామునియందు నీకు ప్రేమ కలదని సర్వ జనులు భావించురు. జ్యేష్ఠానుక్రమముగా రాముని జెందిన రాజ్యమునెడ నీవుపకరించినటు లెవ్వరును దలంపరు. రాజైన రామునిపై దయగల్గి నీవిచ్చునదియుండదు. ఏమి? దయగల్గిన పు డిచ్చుటకును పోషించుటకును అనువగురాజ్యము, కరమునం దుంచుకొని రామునిపై దయజూపుము. ధన మున్నయెడ కెల్లబందుగులు చేరుదురు. అపుడు ప్రజలు నిన్ను శ్లాఘింతురు.

కైక—మంథరా! నీబుద్ధి పుడకలతోఁ గలసినట్లేయున్నయది. వంశాను సారంబుగ జ్యేష్ఠుండగురాముని జెందనున్న రాజ్యరమను నేను జెందినపదంపడి నాచే పోషింపఁబడుటకు రాముఁ డంతటియనద గాదు. అనివార్యముగ రాముఁడు వనులనే చేరును. ఇట్లు చేయుట లోకులచే శ్లాఘింపఁబడుటకాదు. విరుద్ధము వాటిల్లును.

అంతియకాక—

తే॥ భరతునకు రామున కభేదః భావ మరయ
వినిన క్రోధియై గర్హించు ♦ వేడ్కపడఁడు
కన్నకొడుకేని తోషముఁ ♦ గాంచలేని
కార్య మేలనె మంథరా! ♦ కాదు సేయ.

తానొనరించుపని యేరికై న సంతోష కారిగఁ గనుపట్టవలయును. అట్లు కానినాఁడు ప్రజలసూయాబుద్ధితోఁ జూతురు. రామునివనవాస గమనానంతరము పాలించుటకు శేషించునది పురంబున నెద్ది యుం గలుగదు. కాన నింక నిట్టిమాటలఁ జెప్పకుము.

మంథ—ఓసి పిచ్చిదానా! రాముఁ డరణ్యమునకుం జనునని నీవంతగ నాలోచింపఁజనదు. వెర్రివేడలమా! భగవదంశజనితుఁడగు రా మునియందునీకుఁగలభ క్తిప్రపత్తులు నాకుమాత్రములేవా? సర్వే శ్వరాంశజుండగు రాముఁ డెచటనుండిన నేమికోదువ? అది యటుం చుము. రాజ్యకాంక్ష నీనుతునకుండుట యొక లెక్కగాదు. పులలో ముక్కుమూసికొని జపముఁజేయు తపసులకైన రాజ్య

మిత్తుననిస వద్దనరు. రామునెదుట పరిగ్రహించుటకై ఒల్ల కుండవచ్చును కాని రాజ్యకాంక్ష లేదన వీలులేదు. ఒకపుడు మననాయనయందాభావమును నేగనుగొంటిని. అందులకై యాలోచింపఁబనిలేదు. కాని నీసవతిమిట్టిపాటు విని కనిసహింపక యిటులాడుచుంటిని. కౌసల్యవిర్రవీగుట కంతులేదు. ఆమె బానిసలమాట చెప్పనలవిగాదు. రాముని రాజ్యాభిషిక్తుంజేయ నిశ్చయించుకోలేదు. అప్పుడే కత్తిగట్టుటకు యత్నించుచుండిరి. నీకు తెలియదు. వారలకుతంత్రములు చెప్పటకు వీలుగాని దారులలోఁ దిరుగుచున్నవి. వారలయాశాసముద్రంబులు ప్రపంచములనొక్కగుక్కగొనఁబర తెంచుచున్నయవి. వారల మాయలు లోకుల కనులమూయ యత్నించుచున్నవి. వలదని యెంతయోపికపట్టినను తిన్నవిశ్వాసమున చెప్పకతప్పినదిగాదు. అదిగో ఆమాటనిన అప్పుడే నాయొడలు భగ్గున మండిపోవు చున్నది. మత్తుగూడఁ గల్గుచున్నదే. ఆఁ ఆఁ (అని కంపించుచు కూలఁబడును).

కైక—మంథరా! యేమట్లు భయపడుదువు? కైకకడనుండు ప్రియసఖ వను మాట మరచితివా? (అని వీపు చర్చచుచు) నీ కేమియు భయము లేదు. కలమాట వచింపుము.

మంథ—(భయభ్రాంతవలె నటించుచు వణకుచు) కౌసల్యమ్మదాసీ లిట లేరుగదా?

కైక—(తనలో) ఓహో! యీపె వారలదుస్తంత్రములఁగని మిగుల భయముచే ప్రకంపితయైపోయినది. సరి, యిందేదియో విలువ యగు రహస్యముకలదు. (ప్రకాశముగా) మంథరా! యెవ్వరును లేరు. నీ కేమియు భయములేదు. సత్వరముగ సత్యము వచింపుము.

మంథ—అమ్మా! యేమివచింతును? రాముని రాజుఁజేయ నిశ్చయించిరో లేదో! మొన్నటికౌసల్యదాసి నన్నుఁజూచి పరిహసించుచు, దొప్పకడుపనియు, దోనెచెవులనియు, మిట్టగుడ్డనియు, గూని

నడుమనియ, వెక్కిరించుచు ఓసీ! గూనిముండా! రాముడు
రాజైన పదపడి మీంగతులు చూతములే! మేమిదివరకే
మా దేవిగారితో కూడఁబలికికొనియుంటిమి. మీరు మీ దేవేరి
గారితోఁగలసి మమ్ముఁ బెట్టినపాట్లన్నిటికిఁ బ్రతిక్రియ కలు
గకపోదు. మేము మరువలేదు. మరచెదమని తలంచినను స్మృతికి
సభినయించుచున్నవట! యింకేమి చెప్పవలయునమ్మా!

కైక—అమ్మయ్యా! కొంపమునిగెనుగదా మంథరా! యెంతటిమదము!
కౌసల్యతో వారలాలోచింపకయే యింతమాట? కేవలముదాసి
యీగతిగ నిరసించిపలుకునా? అది యెక్కడిమాట? మంథరా!
యింతలోననే నాసవతి యింతగ మదింపవలయునా? ఓసీ! అల్ప
బుద్ధి! “యెగయుట పడుటకే” అనునార్యోక్తిని విసమా? సరి,
కానిమ్ము. మించినదిలేదు. మంథరా! దీనికెద్దియైనఁ బ్రతిక్రియ
నాలోచింపుము. దీని మదమడంతును.

మంథ—(తనలో) అమ్మయ్యా! యెట్లేని కష్టములు గట్టెక్కినవి. నాయా
లోచనలిప్పటికి తుదముట్టినవి. యీపె నాకరమున నున్నపుడు
నాచేఁ బొనర్పఁబడరానికార్య ముండునా? ప్రపంచముల తారు
మారుచేయఁగలను. అర్ధనిమేషమున సమస్తరాజ్యము భస్మముఁ
జేయఁగలను. ఇపుడు నాచేతఁగాని దేది? ప్రస్తుతము రాజునకురి
వోసి ప్రాణములతోఁబాటు రాజ్యమూడఁ బెరికెదను. (ప్రకాశ
ముగా) ప్రతిక్రియ యందు వేమి? పిచ్చిమొగమ! నే నెప్పుడు
నీమేలు కోరుచుండుదాననగుటచే నివియన్నియు నిదివరకే
కూడఁబలికియుంచితిని. దేబెమొగముగ దాది నీవలె గన్నులు
మూసికొనియున్న రాణికొంప మునుఁగనలసినదే... చెప్పెద
వినుము... దేవాసురసంగ్రామమున తొల్లి నీవరుఁడు నీ కొసఁగిన
వరములు రెండును నేఁ డొసఁగుమనుము. వానిలో గాముని
పదునాల్గువత్సరములు సీతతో సరణ్యంబున కనుచుటయు భర
తునికి రాజ్యంబొసంగుటయుఁగా కోరుము.

కైక—ప్రతిక్రియచితివిగదా మంథరా! మంచిదారిఁ జూపితివి కాని

తోచనికారణమున ప్రశ్నించుచుంటిని. భరతుని రాజుజేయ పాటుపడుచుంటివి. మంచిదే! కాని రాముని నరణ్యమున కేల పనుపవలయునో గ్రహింపజాలనైతిని. యేదియైన కారణ ముండునా?

మంథ—అమ్మా! నీవు కేవలము వెర్రివెంకమ్మవు. చెప్పెద వినుము. శ్రీరామచంద్రుడు పురంబున నున్నంతవరకు ప్రజలు భరతుని ప్రేమింపరు... రాజు రామునిజూచుచు భరతుని పట్టభద్రుని జేయజాలడు. దొంగబాపలు, టక్కరిమునులు రామచంద్రుడుండ భరతుని పట్టభద్రునిజేయ విశ్వసింపరు. భరతుండును రామునిజూచుచు పట్టాభిషిక్తుడు కానొల్లడు. యథార్థమున రాముని శేజముమందు భరతుడు మరుగువడును..... కావున నిన్నివిధముల రాముని వనవాసమునకనుచుట ముఖ్యము. భరత రాజ్యప్రాప్తికి ప్రధానకార్యక్రమమే రామునివనవాసము.

కైక—మంచిది మంథరా! ఇంక నీవేగును...(మంథర నిర్గమించును.)
(ప్రవేశము అలుకగృహముననున్నకైక)

కైక—ఓసీ కాసల్యా! యెంతమాయలాడివే? నాకుఁ దెలియనీయక యెంతిలేసిమాయలబన్నుచుంటివి! ఇంక నొకగడియదాటినచో కాలచక్రముపై నిర్వక్రముగ నీయాజ్ఞ జెల్లించుచుందువు. కాని పాపమామంథర నాకై...యెంతయో కష్టపడి రహస్యభేదన మొనరించి దానికిఁ దగువికృతి నాలోచించి నా కెరిగించి నాహృదయాంధకారమున విజ్ఞానజ్యోతి వెలిగించినది. నావిమూఢహృదయంబునకు ధర్మఘంబుఁ జూపినది. రామునిపై నాకుఁగల ప్రేమస్వరూపలతికలను ఆత్మబోధనాలవిత్రముచే విచ్ఛేదనము జేయించినది. సకలకులాచలమస్తకన్యస్త సముద్రవేలావలయిత నిఖిలధరావలయంబును మదీయకరగతాణుసహస్రాంశంబుఁగా నొనర్చినది...కోసలరాజతనయా! త్వదీయకుతంత్రప్రయోగంబుల భేదింపను మదీయ మందబుద్ధి కు త్తేజముఁగల్పింపను మంత్రింబలె మంథరయుండెను. ఆమెమేధాజంఘానిలంబునకు

మదీయ సౌందర్యకాలాగ్ని శోడయి పెచ్చుపెరిగి వీచుచున్న
యది. త్వదీయహృదయనిర్మితంబులగు గగనసౌధంబులు కూలి
పోవుచున్నవి... నీహృదయవిశ్వాస కులాచలంబులు కుంగి
పోవుచున్నవి. యుష్మదీయమనస్థితమగు ప్రేమప్రపంచము
తారుమారగుచున్నయది. వేయేల! జన్మమునకు నీవందనున్న
యానందసామ్రాజ్యంబంతయు నొక్కపెట్టున భస్మమై పెటిలి
పడుచున్నయది. కన్నులు విప్పి చూడుము. పాపము... నవతీ!
యిప్పుడు నాచే జిక్కితివి. ఎందుఁబోఁగలవు... ఇంతకు నీకీగాఢ
తెలియక దేయిండవచ్చును. నాకుఁదెలియనీయక నీవొనర్పం
బూనినదానికిఁ బ్రతిక్రియ తిరిగి నాచేఁ బొనర్పఁబడియె. ఇప్పు
ట్టున దీనిని నీవు సమర్థింపుము... ఇప్పుడు నీ తెలివితేట లగ
పడును... (అని ఇంచుకతడవాలోచించి) అదిగో రాజు వచ్చు
చున్నట్లున్నది. పాదములధ్వని వినఁబడుచుండెను... ఇంక నేను
కదలక పరుందునుగాక.

(ప్రవేశము దశరథుఁడు)

దశ—(తనలో) నేడీగృహమంతయు కళాహీనమై యలరారుచున్న
యది. గృహాంగణమున వామపాదం బిడినదాదిగ నెడమక
న్నదరుచున్నయది. హృదయంబున కెద్దియోవిధముగ మార్పు
గలిగి విచారకరముగనుండెను. హేతువెద్దియుం దెలియదు.

సీ॥ శుకపిక్వ శారికానికరమ్ముఁ బలికించు

పడఁతి నేడేలకో ♦ పలుకఁబడదు

కలహంసముల నడఁకల దిద్దుచుండెడి

తరుణి యీనాఁ డేల ♦ తిరుగఁబడదు

వరవుడుతో కల ♦ పనులఁ దీర్చింఁచెడి

జాడ యించుకయైన ♦ నేమ లేదు

ఇసుమంత సడిఁ గన్న ♦ నెదురుగాఁ బర తెంచు

కలకంఠి నేడేమొ ♦ కానఁబడదు

తే॥ తెలియఁగా కారణంబేమి ♦ కలుఁగబోదు

ప్రళయకాలాగ్నికీలలు ♦ ప్రబలి రేగి

నాహృదంతరంబును దహనంబుఁజేయఁ
దొడఁగె సర్వేశ్వరుం డింక ♦ తోడు నాకు.

ఏమిది? యిప్పుడు నా కేమికిడు కలుగనున్నదని నాయీసర్వేశ్వర
ధ్యానము? జాయాగృహంబునకుఁ గామాతురుండై యరుగు
వాని కీహృదయవికారమేమి? (కొంచెమాలోచించి) సర్వేశ్వర
ధ్యానమెప్పుడును ఆచరణీయమే...హృదయదౌర్బల్యకారణము
మాత్రము విచారణీయము...కానున్నది విచారించినను తప్ప
నుండదు. (అనుచు శయాగృహంబునఁ బ్రవేశించి) ఓహో!
యీపె సిద్ధించుచున్నట్లుదే! (అని తూలికపయింబడి కౌగిలింపఁ
బోయి కైకఁగానక) కాంతా! కాంతా! యిట లేవా! అహో!
యెంతటిభ్రాంతి! (అని మెల్లనలేచి అటునిటువెడకి కైకఁగానక
అలుకగృహంబునఁ బ్రవేశించి రిచ్చవడిచూచుచు) సుందరీ! యేల
యిట్లకారణమ అలుకవహించితివో? నీయీభృత్యుఁడు వినఁదగిన
సెలవిమ్ము. దుర్ఘటమనక యెట్టికట్టడికార్యమైన నాచరింతును.
తే॥ విలయకాలాగ్ని శిఖల నువ్వెత్తుగాఁగ

గోట మీటెద సహితులఁగుండె లవియఁ

బొడుతు సప్రియకరుఁ డింక ♦ పుడమి నుండఁ

గలఁడె మనఁగలఁడే తెల్పు ♦ కంబుకంతి!

(అని యింపుక ముసుగుదీయును.)

కైక—(కోపము నటించుచు దశరథుచేయిఁ దోసివైచును)

దశ—(దీనవదనముతో) అబ్బా! యెందులకింత కఠినము? నీయభీష్టమెద్ది
యైనదీర్ప కింకరునిబలె నే నుంటినిగదా? సెలవిమ్ము. క్రోధము
నుజ్జగింపుము.

చ॥ సురుచిరభూషణంబులొ విశుద్ధతరంబగురత్నపూగమో
గురుతరభోగభాగ్యములొ ♦ కూర్చునభీజనమో గజాభియో
ధరణియొ నాదుప్రాణమొ యథార్థము లేదన కిత్తు వేడు ఈ
ఖరతరదృష్టిఁబోనిడి ముఖంబున చిర్నగ వొప్పఁ జూడవే.

(అని చేయి పట్టుకొనును.)

కైక—(తనలో) ఇతఁడివుడు మోహవేశితుడై యున్నవాఁడు. ఇంక నాయురులఁ దగుల్కొనఁగలఁడు. తరుణము మించిపోసీయక నామనంబును దెలిపి కార్యమును సాధింతుఁగాత. (ప్రకాశముగా) రాజా! యెంతటిప్రేమ! యెంతటిసత్యవాదిత్వము! ఇది యంత యెచ్చటనేర్చితిరి? ఈమాయమాటలచే నెన్ని సారులు నమ్మించి మోసగింతురు? ఈదుర్వృత్తి పనికిరానిది. మీప్రేమ నాయందు లేకున్న మానె. నాగృహంబున కేలరు దెంతురు? ఇన్నిదినమ్ములనుండి స్వచ్ఛందమగు స్వైరవిహారము నకుఁ దావొసఁగినకౌసల్య నేఁడు గడుపకపోయినదా? మీరు నేఁడు వచ్చుటచే నిన్నిదినంబులనుండి నానాధుండిటకు రాకుం డె నని నేఁడే తలంపునకు రాదు. నిమేషంబులు, ఘటికలు, యామంబులు, నాత్రులు, సంధ్యలు, ఈ గడచుదినంబుల యందేమైన నెక్కువ జనుచుండెనేమోయని పరిశీలించుచు తుదకెట్టులో మనమును కుదుటపరచుకొని యుండువారల నిల్లెం దుకు బ్రతుకసీయవలయునని తమయశాన్నత్యము నాకుఁదెలియఁ జేయుటకు నవతి పంపెను కాఁబోలు? లేకున్న సీకాలిచ్చటఁబెట్టు శక్తి తమకెచ్చటనుండి కలుగును? మీముఖప్రీతిమాటలకు సంతసించితిని. పోనిండు, ప్రత్యక్షతిరస్కృతఁ గానై తిని. యిందుచేఁ గొంచెము బ్రతుక వీలుకలిగినది.

చ॥ నవతులు గల్గునా యట విచారణఁజేయకయే విభుండు సం భవమగుకూర్మి నంత యొకఁ ఘక్కిగఁ జూపిన సాధ్యమైన రెం డవసతి దుఃఖమంది తుది • నాశనమందును నిక్కమద్ది మీ కవగతమింతయయ్యునిటులాయెను జన్మము చాలు నా కిఁకన్.

(అని కన్నీరు విడచుచుఁ గూర్చుండును.)

దశ—(ఉత్తరీయమున కన్నీరు తుడుచుచు) కాంతా! యెందుల కింతటి విచారము? నాహృదయంబున నీకన్న నెక్కుడుగ నెవ్వరిని భావించుటలేదు. సర్వదా నీయానందమే నామదిని భావించు చుండును. ఇది సత్యము, సమ్మము.

కైక—పాపము! ఎంతటి సత్యవాదిత్వము! ఎల్లపుడు నాయానంద మె తాము కోరుచుందురట! అందులకె కాబోలు నేటికే నాల్గు దినంబులనుండియుఁ గౌసల్యగృహంబున నుండి ఆమెసంతసము న్నకై యత్నించుచుండుట, యెవరెరుంగనిది? పోనిండు, నేనెంత పనికిమాలినదాననైనను, నాయందు తమ కెంత యప్రియ మున్నను మాటవరుసనైన నాతో ననఁజాలితిరా? యిదియంతయు నెందులకు? నాబ్రతుకుతో మీకేమిపని? మిన్నకపోండు.

దశ—సుందరీ! నీయెడ నేనప్రియము, తెలిసియెద్దియు నాచరించుట లేదు. తెలియనికతంబున నొనర్చినదాని క్షమింపుము. (అని చుబుకమంటి ముద్దిడుచు) సుందరీ! నీకుఁగావలసిన దెద్దియైనఁ గోరుకొనుము. దానినవశ్యంబుగాఁ దీర్తును. ఊరకే కోరికను జెందకుము.

కైక—నాధా! ఇచ్చెదరుకదా? అడి తిరుగక నా యీ తుదిముద్దును చెల్లెంతురుగా?

దశ—(తనలో దోష ముపశమించుఁగాక) (ప్రకాశముగా) సుందరీ! యేలయిట్లు పలుమారుగ వాక్రుత్తువు? నీయభీష్టము సత్వరమ తెలుపుము.

కైక—

ఉ॥ ఇచ్చెద నంచుఁ బల్కితివి ♦ యేటికి కోరుమ యంటి; ఇమ్మనా కిచ్చను మెచ్చి పూర్వమున ♦ నిచ్చువరద్వితయంబునందు సం పచ్చతురబ్ధిమేఖలప్రభావిభవం బగు ధారుణీతలం

బిచ్చుట నాతనూజనకు ♦ నేర్పడ రాము వనాళి కంపుమా.

నాసుతునకు సకలసామ్రాజ్యంబును శ్రీరామచంద్రు పలునాలు గేండ్లరణ్యమునకుఁ జొచ్చుటయుగ నీరెండువరంబులనొసంగుము.

దశ—(ఓసీ పాపాత్మురాలా! ఖలచరితా! రక్కసీ!) అని మూర్ఛిల్లును.

కైక—(తనలో) ఓహో! యీయనకు శ్రీరామచంద్రు వనవాస మనిన తోడనే మూర్ఛ కలిగినది. ఇఁక నీతఁ డెట్లు సమ్మతించునో తోచదు. (కొంచెమాలోచించి) కానిమ్ము. ఎట్లును నాకు చెడుపేరు ప్రాప్తింపకమానదు. ఏ సతనిమనము నొప్పించి

యైన నాయభీష్టముఁ దీర్చుకొనక తప్పదు. ఇంతటితో విరమించిన కొనల్య కెల్లిదమగును.

దశ—(ఇంచుక కన్నులు తెరచి లేవలేక పడి) ఆఁ ఆఁ యెంతమాట! యిది స్వప్నమా! నేను నిద్రించుచుంటినా! ఇయ్యది కై కేయీ మందిరమే యగునా!...చెప్పమా? కాదు కాదు. నేను పలువరించుచుంటిని. దుస్వప్నదోషము శాంతించుగాక. ఏమికోరిక?...యిది నిజమే యగునా? ఎట్లగును? స్వప్నము లసత్యములు. ఎట్లును దీని ఫలితము మా రామునకుఁ జెంద కుండుఁగాక. యెంతటి దుస్వప్నము!

కై క—(తనలో) ఓహో! యితఁడు వికలహృదయుడై స్వప్నముగ భావించుచున్నాఁడు. తెలిపెదఁగాక. (ప్రకాశముగా) రాజా! యిది సత్యమే.

దశ—(ఇంచుక తెలివితో తలయెత్తి) ఆ, ఆ, కై కా! సత్యమే సత్యమే! యే మంటివి? ఇది నీ కోరికయేనా?

కై క—రాజా! పూర్వము దేవాసుర సంగ్రామమున నొసఁగిన వర ద్వితయము నేఁ డొసంగుము. అందు,

తే॥ నా సుతుని సర్వసద్గుణనయవిభాసు
నధికు శాస్త్రార్థవేదిని ♦ నవనికెల్ల
నధిపుఁ జేయుమా! శ్రీరాము ♦ నతివఁ గూడి
కానలను పదునాల్గేండ్లు ♦ గడపననుపు.

దశ—చీ! పాపిణీ! గయ్యాళీ! యెంతటి లుబ్ధహృదయపు! శ్రీరామ చంద్రుని నడవుల కనుపవలయునా? రాజ్యము నీ కప్పగింపవలయునా? చండాళిణీ! నీ మొగము చూడఁగూడదు. నీ వొక కాలసర్పమవు. భేకేశ్వరభీకర భుజంగమవు. కేకయరాజపుత్రీ స్వరూప పెనుభూతంబవు. కానిచో సకలసద్గుణ భరితుండగు రామచంద్రుని నడవికంపుమని మానవస్వాభావినివగు నీకోరిక దేవతాపూజార్హుండగు శ్రీరామునియం దిట్లుండునా! పవిత్ర హృదయయగు కొనల్యసుతునకు, నీ తనయునకు సాటిసేతువా?

ఉ॥ ఎక్కడ రాముడే భరతుఁ ♦ డెక్కడ నంతర ముండెనెంతయో
నిక్కము చాప నేమిటికి ♦ నీరజనాభుడె విష్ణువెనటుల్
పెక్కురు తాపసుల్ బలుక ♦ వీనుల వింటిని ఆదివిష్ణుపై
సక్కసమేల? కోరికొను ♦ మంజలి వేరొకఁ డెద్దియేనియున్.

కైక—పాపము! పవిత్రహృదయయగుటచేతనే గాఁబోలు రేయిం
బవల్లు తమ చెలికడ నిల్లు గట్టుకొని యేపాపమెరుగని నాపసి
కూనను మేనమామలయింటికని పురంబువెడలునంతకు నాఁడు
సింగమువలె వెన్నంటితరిమించెను. ఆతఁ డేమిచేయుననియో
తోచదు. నావినుటతగదని యింతవరకు చెప్పనీయకయే యింత
కార్య మాచరించినది యెవ్వరెరుగరు? పట్టపురాణిసంగతి.
ఆకాస్తరాజ్యము మీచేతినుండి యూడిపోయిన పదపడి మీ
రిచ్చున దేమి? నే పుచ్చుకొనున దేమి? తమదయలేకున్న మానె,
నా కిత్తుననినవరములు మాత్రము నేఁ డొసంగుఁడు.

దశ—కైకా! యెందుల కింతమూర్ఖము? దీనివలన నీకు దుష్కళం
కము ప్పొచ్చును.

కైక—ఔను. దీనివలన నాకు దుష్కళంకము కలుగకేమి? సూర్యవంశ
మున గిది తీరనిమచ్చయే.

దశ—ఔను, మంచిగ బుద్ధిజెప్పితివి. ఇది నాకే కాదు. ననుఁ బోలిన
వారలకందరికి ననుభవార్హమే.

తే॥ ప్రియ మది చెల్లిపోయిన ♦ పదపడి నెవఁ
డేనియు ద్వితీ.....యాక్షి నెకమగుదు
నట్టివారికెల్లరకును ♦ గట్టికుడుపు
దుర్భరంబయి నాయందుఁ ♦ దోపనేమి?

కైక—ఏ మంటిరి? మిమ్ము బలాత్కరించి పైఁబడినట్టులే యున్నదే?
అప్పటికిఁ దోచలేదు కాఁబోలు నీ నీతులు? మంచిది, యీ వై
రాగ్యములతో నాకేమిపని? సత్యమును చెల్లింపుఁడు. లేకున్న
మీకు దుష్కర్తి ప్పొచ్చును.

దశ—కై కా! రాముని దరస్మితసుందరముఖారవిందముఁ దలంచినపుడు నీ కోరిక మదికిఁ దట్టిన నిందియవివశత్వ మేర్పడుచున్నయది. ఆతనియెడ నింతభయంకరమగు కోరిక నెట్లుగఁ గోరఁజాలి తివో తెలియదు. కై కా! శ్రీరాముని నొక్కపరి మనంబున ధ్యానింపుము. (అనికనులుమూసికొని) అహ! యేమీ! మా రామచంద్రునాకారరూపరేఖావిలాసంబులయొప్పిదము!

మ॥ చిరునవ్వున్ దులకించు నెమ్మొగమునఁ నిసిందూరనామంబు నుం దరలోలాలకఫాల మబ్జదళఁమాన్యంబై న వాల్లన్ను లా యరతోత్తాలభుజంబులం దలర నాఁ హరిద్రకాశేయ మ య్యరె సాక్షాత్తుగ విష్ణుఁ డెన్నఁగను... సెమ్మొలూసెనెఱామనా హారామచంద్ర! రామచంద్ర! (అని పాన్పుపైఁ బడును.)

కై క—రాజా! అట్లైన రామునిటకుఁ బిలిపింపుము. నీవు చెప్పలేకున్న నేఁ జెప్పుదును, మీ రూరకుండుడు.

దశ—కై కా! యెంతటిమూర్ఖువు! శ్రీరామచంద్రుఁ డడవికిఁజన రిత్త యగు నీనేలనంతయు నీనెత్తినఁ గట్టుకొనుము. సకల సద్గుణభరి తుండగు రాముని దిగవిడచి దుష్టరాక్షసివగు నిన్ను, నపాలిత మగు నీపురంబును నెవ్వరాశ్రయింతురు?... ఛీ! పాపిని!

చ॥ అమలమణిప్రభాపటలమై యలరారెడిసాధపాలిన ద్దములను వీధులందున సమంచితమా నిరతోత్సవంబులం దు మహితపట్టణంబిఁక నఁధోగతి భీతిగ కాకఘూకగృ ధ్రములు వసించుకాలమును • దాపరికం బొనరింతే! దుర్మతీ!

కై క—నాకీవికటప్రసంగములతోడను విరుపుమాలలతోడను బని లేదు... ఇత్తుననిన నిచ్చుట, లేదనిన పొమ్మనుట. రెంటిలో నెద్ది యైనఁ జెప్పుము. దానికే చూచుచుంటిని.

ఉ॥ ఇచ్చెదనంచుఁ బల్కితివి • ఇచ్చుట యొక్కటె, కానినాఁడు నీ కిచ్చుటలేదు పొమ్మనిన • నేడ్చుచు నేయెడకేని సూనుతోఁ జెచ్చెర నేగుదాన హృది • శీతముగాఁగను నగ్రభార్యతో ముచ్చటదీరనుండుఁ డిఁక • బోదుము ప్రాప్తముగల్గుచోటికిన్.

దశ—(మూర్ఛిలి కొంతవడికిలేచి) అయ్యయో! యెంతటికఠినవార్త!
ఇదిరామునకెట్లు దెల్పుదును? సీత మొగమెట్లుగాంతును? సౌమిత్రి
కేమని పల్కుదును? హాగామచంద్రా! (అనిపాన్పుపై బడును.)

కైక—పోనిండు, మీరు చెప్పలేనిచో నేను చెప్పెద, నేమందురు?

దశ—మిన్నకుండును.

(అంత సుమంతుఁడు ప్రవేశించును)

సుమం—ప్రభూ! పసిష్ఠాది నిఖిలమౌనిజన, సామంత, పౌరాన్వితంబుగ
కొలుపు నిండియున్నయది. సుముహూర్త మాసన్నమైనదని,
తమకుఁ దెలిసి తోడ్కొనిరమ్మనిరి.

కైక—(దశరథునికంఠముగా) సుమంతా! శ్రీరామచంద్రుని నిటకుఁ
దోడ్కొని రమ్ము.

సుమం—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును.)

(అంతఃపురము రాముఁడు, సీత.)

రాము—సీతా! నేడేలనో సీమొగ మొక కొత్తవింతగఁ గనుపడుచున్న
యది. ఐనను సంతోషచిహ్నము లగుపడవు. వడదగిలినటు
లున్నయది. ఇది సూర్యోదయసమయము. ఇప్పుడే కదా,
పన్నీటిస్నానమాచరించినది? దీనముగ నుండుటకుఁ గతము,
ఉపవాసశ్రమ కాదుగదా?

సీత—నాధా! నేడేలనో, నాహృదయము తల్లడిల్లుచున్నయది.
ప్రాణతుల్యమగు వస్తువును మరచినట్టుల, దిగులు గలుగుచున్న
యది. భయంకరులగు శత్రులు ప్రక్కనున్నటుల గనుపించు
చున్నయది. హృదయమేలనో నిప్పులు దొక్కిన కొతివలె
పరిభ్రమణము జెందుచున్నయది. ప్రళయమేఘములు గర్జిల్లి
నటుల గన్పట్టుచున్నయది? దీనికి తోడుగఁ గడచినరాత్రి,
ఉపవసించుకతముననో, హృదయదౌర్బల్య కారణముననో,
చాలతడవు నిద్దురపట్టక, తుదకుఁ గనుమోడ్చితిని. అందొక
స్వప్నముఁ గాంచితిని. (అని మిన్నకుండును.)

రాము—సీతా! ఊరకుందువేమి? తుదివరకుఁ బలుకుము.

సీత—నాథా! ఇంక నిది, చెప్పఁదగినదిగాదు. (అని భయకంపితయై డగ్గుత్తికతో కన్నీరుఁగార్చును.)

రాము—సీతా! యేమా హృదయభ్రమణము? యెంతటి విఠ్ఠి? స్వప్నంబులు సత్యంబులే? ఎంతటి యవివేకివి? సర్వశాస్త్రార్థ సముపగత వైదుష్య మేమాచరించితివి? యిల్లాలు శుభావహాసమయములందు కన్నీరు నించిన నైశ్వర్యస్థితియందుండువారు ధరాతలంబునఁ గలిగియుందురా? భయమందకుము. ఊరడిలుము. (అని కన్నీరు దుడుచుచు) సీతా!

తే॥ దుష్టులను బూని శిక్షింప ♦ శిష్టజనుల
రక్షణంబొనరింప నిర్వాజకృపను
అజసుతుం డిచ్చనెంచి న ♦ న్నవనికెల్ల
నేతఁగాఁ బంచనుండెను ♦ భీతి యేల?

రాము—సీతా! యేల యిట్లు భయమందెదవు? ఊరడిలుము. ఆ యతిభయంకరమని నీవు పలికిన స్వప్నమెద్దియో తుదివరకుఁ బలుకుము.

సీత—నాథా! శ్రీరామచంద్రుని కర్థాంగినగు నా కేటిభయము? తెలిపెద వినుఁడు.

తే॥ వనమునను కందమూలముల్ ♦ భక్ష్యములుగ
నారలను గట్టి మౌనిజనమ్ములట్లు
జడల ధరియించి మరఁదితో ♦ సాత్వికంపు
తేజమున మువ్వరంబుండు ♦ నోజఁ గంటె.

రాము—(మందహాసముతో) ఏ మంటివి సీతా! ఇదియేనా! నీకింతటి భయానకమ్ముగఁ గనుపట్టినయది? హృదయగత రాగాంధకారములనెల్లఁ బోఁదోలుము. ఇం దెవ్వరెవ్వరు ఏటికి టైహికాగమనము నడుపవలసి వచ్చెనో తెలియుము. నిరస్త కాంక్షాహృదయులగు మౌనులుసైత మెద్దానిని హృదయ సౌఖ్యాకరముగ భావించురో తెలియక అట్టిదానికి నీవు భయమందుచుంటివనిన చాల వింతగ నున్నయది. ఆచరించఁ దగు

నది దుష్టమారణము. ఇదియే మనకు పురమున నున్నను
అరణ్యమున నున్నను ఆచరణీయమైన వేదచోదితవిధి. దీనికి
వై పరీత్య మావహిల్లి... శిష్టరక్షణమునకుఁ గాని దుర్బలత్వ
మావహిల్లినపుడు భయమందుటవిధి. సత్యపథంబునకుఁ గష్ట
ములుమెండు. భగవానుండగువాఁడిట్టులే కష్టములకోర్చియైన
సత్యరక్షణ, శిష్టచాలనజేయుచుండును. సౌఖ్యానుభూతికన్నను
ఇదియే పరమరహస్యము. సత్యసంసర్గమునఁ గలిగెడు కష్టములు
బహుశశ్రేయోదాయకములు. నా యుపన్యాసమునం దర్థము
దెలియుము.

నీత—నాథా! సర్వసములగుట మీరలన్నింటిని సమానముగనే భావిం
తురుగాని సృష్టిగర్భమున సౌఖ్యమనియు కష్టమనియు ఏల
విభేదనామంబులఁ గల్పింపఁబడెను? కష్టములలోని భావము
సౌఖ్యమెట్లగును? సౌఖ్యములలోని భావము కష్టమెట్లగును?

రాము—కాంతా! అవి నీకెట్లు తెలియును? నావలె పరిశోధనమున
నీహృదయము ప్రవేశించినప్పుడుగదా నీకుఁ దెలియుట? అది
చాలు, పుంభావపూరితమగుమాట. కష్టములగర్భమున సౌఖ్యం
బులును సౌఖ్యగర్భంబున కష్టములు నిమిడియే దెలిసిన ఫలము
లిచ్చుచుండును.

తే॥ కష్టము లమౌక్కమారుగాఁ ♦ గ్రమ్ముకొనియు
తొలుతవలె గాక క్రమముగా ♦ దేలిక యగు
అమితగాఢాంధ మగు నిసియందునై న
అడుగులిడఁ గ్రమముగఁ దెరు ♦ వగుపడునటు.

(అంత సుమంతుఁడు ప్రవేశించును.)

సుమం—రామచంద్రా! నాయన కై కేయిమందిరముననుండి తమ్ముఁ
డోడ్కొనిరమ్మనిరి.

రాము—మంచిది, యిదేవచ్చుచుంటిని. (అని లోనికరిగి జానకీసహి
తుండై యరదముకడకు వచ్చును. అంత లక్ష్మణుఁడు వచ్చు
చుండ వలయును.) లక్ష్మణా! సత్యరమ రమ్ము.

లక్ష్మ—అన్నా! పట్టాభిషేకముహూర్తమాసన్నమగుట, శుభలక్షణ
లక్ష్మితుండవగు నినుఁ జూచి కన్నులు గలిగినందులకుఁ దగు
నానంద మనుభవింపవలయునని వచ్చుచుంటిని. (అనుచు
సమీపించి సమస్కరించును.)

రాము—(లక్ష్మణునిఁ గౌఁగిలించుకొని, ఆనందాశ్రుపూరితముఖుండై)
తమ్ముడా! నాయన రమ్మని సెలవిచ్చిరట! పోదము రమ్మ.

లక్ష్మ—ఎచటనున్నారు నాయన? సభామంటపంబుననా?

రామ—కాదు; కైకేయీగృహంబున.

లక్ష్మ—(తనలో సుముహూర్తమాసన్నమగుచున్నదే! కైకేయీ
గృహంబున కెందులకని తోడి తెమ్మనెనో తోచదు.) (ప్రకాశ
ముగా) మంచిది. (అని రథారోహణముఁ జేయును.)

(తెర పడును)

తృతీయాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ జేమన గ్రంథాలయము,
తేలస్తోలు.

కామ్య సిద్ధి

చతుర్థాంకము

రంగము : కైకేయీసౌధము, మూర్ఖిల్లియున్న దశరథుడు.

(కైకేయి ప్రవేశము.)

(రాముడు, లక్ష్మణుడు, సీత ప్రవేశము) జనకా! నమస్కారము.

కైక — నాయనా! దీర్ఘాయుష్మంతుడవగుము.

సీత — అత్తా! నమస్కారము.

కైక — దీర్ఘసుమంగలివగుము.

లక్ష్మ — (నివ్వెరపడి చూచును)

రాము — అమ్మా!

చ॥ జనకుఁ డిదేల మూర్ఖిలిన జాడగ కన్నడుచుండె హేతు వెం
దునఁ గనరాదు నాయెడల • దోసములేమియు లేవుగా నను
ననయునిఁ జూడకే యిటు లెదఁ గడుఁజింతిలు; మానముద్రయీ
తనియెడఁ గల్గు; కార్యము యథార్థముగాఁగ వచింపు మాతృకా!

లక్ష్మ — (తనలో) మంచిది. అన్నప్రశ్నమునకీమె హేతువు దేనిగఁ
బల్కునో వినియెద.

కైక — రామా! అయ్యది నీకెందుకు? ఆభార మతఁడె తీర్చవలెను.
అన్యుల కలవియగునది కాదు.

రాము — తల్లీ! తీర్పుట, తీర్చకుండుట యటుండనిమ్ము. వచ్చినభార
మేదియో వినుట కేమి?

కై క—తెల్పిన నేమిసేతువు?

రాము—వినియెదను. వీలుండినయెడ నాభారముఁ దీర్చుటకై యత్నింతును.

కై క—ఇది నీకు వీలుపడునదికాదు అని నాకుఁ దెలియును.

రాము—తల్లీ! జనకుం డాచరించఁదగునత్కార్యము కుమారుఁ డాచరింపఁగూడదా?

తే॥ తండ్రి కాచరణీయమై ♦ ధర్మమయ్యుఁ
దనయునకుఁ జేయరాని దీధరణిఁ గలదె
ధర్మశాస్త్రంబులెల్ల మొత్తమ్ముగాఁగ
నరసినన్ 'పితా సహపుత్ర' ♦ యనఁగ వినమె?

కై క—నాయనా! అట్లయిన నీతండ్రిపూనికి నిర్వహింపవలయు ననియేనా నీమతము?

లక్ష్మ—(తనలో) ఈమె యేదియో దుస్తంత్రము పన్నినది. దానికై రాముని లోఁగొనయత్నించుచున్నయది. ఇప్పట్టున నేనూరకుండ రాదు. (అని పలుకనుంకించి) కూడదు. అన్న కేమయిన కష్టము కలుగునేమో! తన్నుఁ ద్రోసిపుచ్చి నేమాటలాడితినని. బౌను, నిశ్చయము. ఇప్పట్టున నేనూరకుంటయే మంచిది. ఐన నీమె యభిప్రాయ మేమియో, పర్యవసాన మేమియగునో పరికించెద.

రాము—అమ్మా! అందుకు సందేహ మావంతయు లేదు. ఎట్టైన తండ్రిపూనికి నిర్వహించుటయే కుమారునకు విధి.

కై క—రామా! ఆచరింతువా! ముమ్మాటికి?

లక్ష్మ—(కోధముఖముతో) ఓహో! యిదిగో యీమె కుం దేటివల లొగ్గుచున్నయది. వీనితో నేమగునో అంత్యమునఁ దిలకించెద.

రాము—అమ్మా! సందేహము లేదు. ముమ్మాటి కాచరించెదఁ దెల్పుము.

కై క—రామా! అట్టైన వినుము. నీతండ్రి దేవాసుర సంగ్రామమున రాక్షసమాయాపరిహార మొనరించిన నా నేర్పునకు మెచ్చి రెండువరములిచ్చెను. అవి నేఁ డొసంగుమంటిని.

రాము—అమ్మా! ఇత్తుననినదానికి నేడేల సందియము కలిగెను? మంచిది. అట్లయిన నీకోరిక లేమియో తెలుపు.

కైక—చెప్పెద వినుము. నాసుతుండగు భరతునకు సకలసామ్రాజ్య మర్పింపను, వనితతోడఁగూడి పదునాలుగేడు లడవులయందు నంచరింప నిన్నును కోరితిని. ఇందుపై కలతవడిన హృదయ ముతో నీపైఁగలప్రేమంబునను, అసత్యమువలని భయంబునను మూర్ఛిలైనను. ఇదియే కల యాపు. తండ్రిపూనికి నిర్వహింతు నంటివి గనుక నిర్వహింపుము.

రాము—అమ్మా! ఇందు నీవేమితప్పగోరితివని రాజిల్లు కలతవడెను? భరతుని నాతనయుండంటివి. నేను నీసుతుండనుగానా? యెంతటి వెర్రి?

తే॥ భరతునకు రామున కభేదభావ మరయ
పరుల కీలేదుగా సిరి ♦ బ్రామిణి౯నఁగ
దశరథునిసుతుడె రాజ్యము ♦ దాల్చుచుండె
దీన నేమి లోపము గల్గె? ♦ దెలుపుమమ్మ!

తల్లీ! భరతుడు తనకుమారులయం దొక్కండుగాఁడా? రాజునుండి కైకొనిన యీమహారాజ్యము లాతిజనుల కర్పింపవై తివిగదా? మానలువురియం దెవ్వరైన నేమి? రాజ్యభారముదాల్చుటకు. కావున నవశ్యమ్ముగ నే నరణ్యమునకు నరిగెద. సందియ మందకుము.

లక్ష్మ—(కోపముతో) అన్నా! యేమంటివి? భరతునకు రాజ్యమర్పిం పను? నీవు వనములకు నిర్గమింపను నీమెకోరికయు, తండ్రియను మతియునా? ఎంతటివింత? ఇట్టి దెందైనను మున్ను సూర్యకులం బున వినియుంటివా? లేకున్న నూతనమగు నీదశరథస్మృతి యందుఁ గంటివా? ధర్మశాస్త్రంబు లీ వెరుంగవా? దశరథుని సుతులయం దెవ్వరైన రాజ్యమును పాలింపవచ్చునా? ఏమి యీ యాఖ్యాపక లెచ్చట నేర్చితివి? యీర్వాసూయాసహ నాదులం గననేరనితండ్రి దై వస్వరూపుడు. అట్టితండ్రియానతి

నెరవేర్చుట కొమగునక త్యావశ్యకము. వృద్ధుడై మతిచలనము కలిగి కామినీలోలుండై దుష్క్రియాపరంపరలందగిలి నీచ మార్గావలంబకుండగు తండ్రిప్రారంభముల మన్నించఁదగదు. సకలపౌరజనబ్రహ్మగణపరివృతం బగు సభామండపంబున నాడిన వాక్యము సత్యంబుగానిదియు కామినీలోలుండై యేకాంతమున నెవ్వ రెరుంగని జాడం బలికినది సత్యంబగుట యుం గలదా? యిద్దానికేఁగా నీవు హర్షించిన హర్షింతువుగాక! ధర్మవిరుద్ధమున కేనుహర్షించను. నీకుఁగానీసకలకేకయసామ్రాజ్యం బేకీభవించినను అర్థనిమేషంబున భస్మీపటలమ్మొనరించి నీకుఁ బట్టముఁగట్టెద, చూచుచుండుము. (అని కైకవంకఁజూచి వేగిరించుచు) ఓసీ రక్కసీ! యే మంటివి? (కత్తిం దూసి)

మ॥ పనమందుం బదునాలుగేండ్లు ముని నావర్తింపుమంచన్న పాపిని! చండానిని! నీదునాలుక నిదే ♦ పీకింతు నాకేకయా దినికాయం బనిలో నెదిర్చినను నిస్తేజత్వ మందించి రామునకేఁ బట్టముఁగట్టియెంతయుమది స్నోదింతునశ్రాంతముక. (అని ముందునకు నడచును.)

రాము—(అపవారింతుచు లక్ష్మణుని బట్టుకొని) తమ్ముడా! వేగిరింపకుము. ఇందు మనకు శత్రులు లేరు. మన యీ దేహము లకుఁ బూజార్హములగు దైవతములు గనఁబడుచున్నయవి. భ్రమపడుచుంటివేమో సరిగఁ జూడుము. తెలిసికొనుము. లోకులు విన్న మనలఁ బలుచనజేసి పరిహసించుదురు. ఎప్పట్టునను మాసవునకు హృదయావేశము కిల్చిపాకరము.

లక్ష్మణ—అన్నా! క్షమింపుము. “పితృసమో జ్యేష్ఠ” అనున్యాయానుసారము నాకు నీవే జనకుండవు. కావున కోపింపక నాప్రశ్నములకుఁ దగు నుత్తరమొసఁగుము. వంశానుచారంబులఁ బడఁద్రోసి అక్రమకార్యముల జరుపుచుండ నెట్లు సైరింపవలయును?

రాము—అన్నా! చిరుశవు. నీకు ధర్మంబుల రహస్యంబులు తోచవు. వానియం దెంతటియో రహస్యపూరితభావంబు లున్నయవి.

దోష మాపాదింపఁబడునపుడుగాని అసత్య మనఁబడదు. రాజ్యమిత్తు ననినది నాకు. ఇప్పట్టునను నేను దానిని వాంఛించుట లేదు. పోయెనేయను హృదయవికారమునులేదు. కోరినవిధి వరము. కాంక్షించునది కైక. తండ్రి యిచ్చగింపనిచో నామెకు హృదయబాధకమగును. అప్పు డసత్యదోషము కలుగును. కావున జనకుని పాపాకూపారంబునఁ బడఁద్రోయుట కుమారునివిధి కాదు.

తే॥ మనుజుఁ డేకార్యమేన్నేయఁ ♦ జనును ధరణి

పరహృదయపీడనంబుగా ♦ జరుగఁదగదు

సత్యమైనపులోమజఃజాడఁ దెలియఁ

బలికి భృగుశాపమున మున్ను ♦ బడఁడె వహ్ని?

ఇప్పట్టునను వనములకుఁ జనుమని తండ్రి బలుకుటలేదు. పితరున కాచరణీయమగుకార్యము మున్ను గఁ దెలిసికొని ఆజ్ఞాత్పూర్వమే తీర్పుట కొమరుండగువానివిధి. అంతియకాక ముందుగ వరము లిచ్చినది మనతల్లియగుకైకమ్మకు. ఆమెకోరికలయందుఁ గల ఫలితాంశ మామెకుఁ జెందిన పదపక్షి శ్లేషించిన దేది యుండెనో అది మనపాలు. అట్లే దానిని జనకుండు మనకిచ్చెద ననుటయు ఇచ్చుటయు నక్కరలేనిపని. ఒరులసొత్తని తెలియక తండ్రి యిత్తుననుటయు, తెలిసియు తండ్రి ససత్యాలాపిఁజేయ నిత్తునంటివిగదా? యిమ్మనుటయు కూడనిమాట. భ్రమపాటున తనసొత్తని నిన్నట సభయందునఁ బలికెను. కాదని యిప్పుడందరికిని వెల్లడియాయెను. దీనికి తండ్రి నను పెంతటి ధర్మము? అంతియకాక యెయ్యది పథ్యమో యది జరుగుచుండును. కోర్కె దుఃఖసంతాప సంతోషంబులు తనయందావేశించినపుడు మానవుఁడు “ఇదియును నిలచినదికాదు.” అని తలచుచుండిన నవి వానిఁ జేయునదేమియు లేక చనుచుండును. హేయమగు రాజ్యసుఖంబుకన్నను వనముల తపోనియతిఁ గడపుట మంచిది. శ్రీమన్నారాయణాంశజులై జనించిన నరనారాయణులు బదరికావనంబునఁ దపోనిష్ఠితులై వసియించుచు దుష్ట

మారణమొనరించుచుఁ గాలముఁ గడపినటుల వినుచుంటిమి
గదా! ధరామండలంబును పాలించనెంచిన వారల నెదిరెప్పడివార
లుందురా! చింతింపుము. నీవు కేవలము రాజ్యకాంక్షచే పొరబడు
చుంటివి. దేని కెవ్వఁడు సమర్థుండో తెలిసి తండ్రియే నియో
గించవలయును. లేనిచో కష్టము సంభవించును. కనుకనే తండ్రి
దీనినంశయుఁ జక్కగఁ బరిశీలించి నన్నిట్లు నియోగించెను. దీనికి
మారు జరుగఁగూడదు. పితృపుత్రుల కిరువురకు దేహ మొక్కటి
యె యనువిషయ మెవ్వరికిఁ దెలియదు? తెలిసి తెలిసి స్వమాంస
భాదనేచ్ఛారతి యెవ్వనికంకురించును? అంతియెకాక నాకన్ని
విధంబులను రాజ్యమునకన్న నరణ్యవాసమే సుఖదమని తోచు
చున్నయది. కావున నాగమననిరోధ మాచరింపకుము. నీకు
నాయందు కృపగలిగిన మన్నించి నీవును భరతునితోఁగూడి
యతనిఁ బురస్కరించుకొని యుపద్రవములు కలుగకుండఁగ
రాజ్యము నప్రమత్తులరయి పాలించుచుండునది.

అక్షు—(అన్న పాదములంటి నమస్కరించి కన్నీరుఁగార్చుచు) అన్నా!
కరుణింపుము. నాయనుచితముల నుగ్గడింపకుము. మూర్ఖుండనై
జనకుని నట్లుగ నిరసించి పలికిన నావిమూఢహృదయంబునకు
జ్ఞానమును కరపితివి; అస్మదీయ హృదయ అజ్ఞానాంధకారము
నందు విజ్ఞానజ్యోతి వెలిగించితివి; నన్నుద్ధరించితివి; క్షమింపుము.

గాము—అన్నా! మానవజీవితంబున కెన్ని ధర్మశాస్త్రంబులు
శోధించినను ఈ దేహమిటకు రాఁ గారణము గల్పించిన
సర్వేశ్వరస్వరూపప్రభుండు తండ్రి. అట్టి ప్రభుండు జారుం
డైనను చోరుండైనను అసత్యాలాపియైనను ఆతనియందు
కుమారుండనువాఁడు ద్వేషించుట, దోషారోపణమొనర్చుట
కూడదు. జనసీజనకుల యకృత్యముల హృదయంబున స్ఫరించి
నంతమాత్రమున తనయునకుఁ బాపకూపారంబులు చేరిక
యగును. కావున తా నెంతటిసమర్థుండయ్యును ప్రభుశాసన
మును మీరఁజనదు. ఇది నిక్కువమగు ధర్మస్వరూపము.

తే॥ వేసవిని కాలగర్భాన ♦ మాసిపోయి
ప్రావృడంబైన వెడలు నబ్బంబు లేల?
సవనుఁ డెడలేక వీచుట ♦ భానుఁ డిందుఁ
డెపుడుఁ దిరుగుట ప్రభుశక్తి ♦ యే గదయ్యు.

ఇది యంతయు సర్వేశ్వరస్వరూపియగు ప్రభుశక్తి కాదా? ప్రభుని
యాజ్ఞ యే పాటింపఁబడకున్న నింక ప్రపంచమున కాధార
మేది? యూహింపుము.

లక్ష్మ—(అన్నయెదుట నంజలిబద్ధుడై నిలచి దీనవదనముతో)
'అన్నా! ఇంక నా హృదయంబున జ్ఞానోదయంబైనది. భవ
ద్విరహితమగునీరాజ్యంబునం దే నుండనొల్లను. నా యకృత్య
ముల మన్నించి వెనువెంటఁ దోకొనిచనఁ బ్రార్థించెద' (ననుచు
పాదములపైఁ బడును.)

రాము—అన్నా! విచారింపకుము. నీ యభీష్ట మెట్లుండిన నట్లే
చేయుము. (అని సీతదిక్కు మొగమై తనలో ఈమెను విడచి
పోవలెనన్న నా హృదయంబున కెంతయో భారము గలుగు
చున్నయది. అబ్బా! యెంతటికష్ట మా యెడబాటు?)
(ప్రకాశముగా) సీతా!

సీ॥ జనకజభూపాలు♦ననుఁగుకూతుర వయి
పెంపఁగాఁ బెరిమతోఁ ♦ బెరిగినావు
దశరథభూనేత♦యశముపుణ్యపుపంట
యనుచుఁ గీర్తింపగా ♦ నలరినావు
జగదేకవీరుడె♦న్నఁగ రాముఁ డను కీర్తి
కరములోఁ గర మీయఁ ♦ గలిగినావు
మువ్వరత్తలకును ♦ ముద్దుముచ్చటఁ దీర్చు
ప్రేమవల్లి యనంగ ♦ వెలసినావు
గీ॥ కాల మది వక్రగమనమ్ము♦గాంచె నడవి
కేగెదను పదునాల్గేండ్లు ♦ ఇందువదన!

అరసి మువ్వరత్తలతోడ ♦ సధికమైతి
వరల కాలముఁ గడపు నే ♦ వత్తు నంత.

సీత—(దీనవదనముతో) నాథా! యేమంటిరి? యిట్టివైపరీత్యము
లెందైనఁ గలవా? యిది సహజమా? లేకున్న భావికాంతా
సంతానమ్మున కేనే యాదర్శప్రాయమా! అట్లు చేయవలె
నని మీసంకల్పమా? లేకున్న తమకుఁగల ధర్మశాస్త్రశేముషీ
విశేషంబు లీరీతి నాయదృష్టమునఁ బరిణమించెనా?

తే॥ మగనితోఁ గవ్వసుఖములు ♦ మగువ కెందు
సాజమగు; వై పరీత్యముల్ ♦ సనునె ధరణి?
చందురునితోడ చంద్రికల్ ♦ సహజమగుచుఁ
జనుటె యేనాఁడు తక్కుండు ♦ వినుట గలదె?

నిష్కాలుష్యహృదయయగుసతికి పతికన్నను నెక్కు డెందుఁగలదు?
ప్రపంచాతీతమగు పరమవస్తువే భర్త. అట్టియుత్కృష్టతరమగు
వెలుగు గనరాని గాఢాంధకారంబునఁ బడియుండి నే జేయున
దేమి? కన్ను లుండినందులకు ఫల మానందహృదయంబునం
దేనిఁజూడఁగలను? కాంతాసమాలీఢమగుహృదయంబున దేనిం
గాంక్షింతును? స్వర్ణకుతూహలిత మగు మానసంబుతో
దేనినంటుదును? విరహజ్వరపరిపీడ్యమానాందోభిత హృదయం
బుతో దేనిఁ గౌగిలింతును? ఆస్య ముండినందులకు మాటా
డను, కరము లుండినందులకు నేవింపను, వయస్క నగుటచే
భోగింపను, భావంబు గలుగుటచే నూహింపను కల్పించిన
యాశ్రయమును ఈశ్వరుం డేల నిరోధించుచుండెను? భోగా
నుభవయోగ్యమగు నీ పదునాలుగేండ్లు గడచనిన పదంపడి
నాయీదేహ మేమి నేతును? సాధ్వికిఁ గన్నులతో నిజ
నాథునిఁ గనుగొని యానందించుట కొసంగిన యీనేత్రముల
సభాగ్యనగునాకేల దేవుం డొసంగెను? అంతటి సిర్భాగ్యనా?
పాంసులావృత్తి నాశ్రయించువారలకుఁ దగుఁగాక! అరనిముస
మ్మెనియుం దమ్మువిడచి యిం దుండనోపను. భవదీయాజ్ఞో

ల్లంఘన మొనర్చిన యీదోషమును మన్నింపుడు. (అని కన్నీరు కాల్చును.)

రాము—(సీత నాశ్వాసించుచు) సీతా! ఊరడిలుము. అస్మదీయహృదయాంతరస్థ మగు భావంబును తెలిసికొనజాలని బేలతనంబున ఈ లీలగా వంతలఁ గూలుచుంటివి. అరణ్యమన నుద్యానపనిగ భావించుచుంటివని నాయూహ. అయ్యది దుష్టన క్తంచరకులా భీలంబై, భయంకర సింహశరభశార్దూలాది మృగాలవాలంబై, దుష్టోరగసంయుతంబై, అహస్క రచండగభ స్తిజాలంబుల కేనియుఁ జొరరావీలుగనక, గాఢాంధకారపూరితంబై, మృత్యు దేవతావదనగహ్వరమునంజొర ముందుఁగాలిడునట్లుగఁ గనుపించుచుండును. విషమస్థలంబులయందు గండోపలంబులును, గ్రీష్మాతపంబుల వేడిమికిఁ గ్రాగి వెచ్చనై తళతళలాడు కరకురాళ్లు...నై... సూదుల మొనలకన్నను వాడియై పాదంబులయందుఁ దవిలి యలయించుచుండును. మరియొకవంక భయంకర ఘూకార వంబులు గుండె వ్రక్కిలించుచుండును. ఇంకొకవంక మదపు టేనుంగులు ఉన్నతతాస్థితిని తుండంబులు బెనవై చుకొని పోరాడుచుండును. మరొక్కచో మార్గమధ్యమున నున్నదహస్తి చయంబులు పర్వతంబులచరియలకు కోరాడుచు తుండంబుల నూటాడించుచు జేవురించిన నేత్రములతో మదజలధారలు గురియుచుండ పోతరించి మార్గనిరోధముఁ జేయుచుండును. ఇంకొకచో రేచులు చెలరేగి పులులతోఁ బోరాడుచుండును. మాయాపులగు రక్కసులు వనంబునం దెల్లయెడల దారుణ రూపంబులతో ద్రిష్మురుచుందురు. ఇట్టివి ఒక్కొక్కచో మాకే తిలకించినపుడు గుండె బద్దలించుచుండును. అబలవగు నీవు కనఁజాలవు. అడవులయం దిడుముల బడఁజాలవు. కాన - నీహృదయమును మరల్చుకొనుమని పనవి పనవి చెప్పుచుంటిని కాన పాటింపుము.

సీత—నాథా! జగదేకవీరులరగు తమవెనుకనుండు నాకేమి భయము? శివునివిల్లు జగమెరింగినది. తమకు లేనిభయము నాకుఁ గలు

గదు. పతిని విడచియుంట సాధ్వీలక్షణంబుగాదు. నా కీ చెడు వృత్తిని బోధింపకుడు. ఇంక నన్ను మన్నింపుడు. (అని దీనా నయై నిలచును.)

రాము—సీతా! ఊరడిలు మూరడిలుము. నీయిష్టము వచ్చినటుల నడువుము. నీయానందమే నా కానందము.

కైక—రామా! అవిగో వన్యవనములు తేబడియెను. రాజు మూర్ఖు నుండి తేరిన విలపించును. అప్పుడు నీవు వనములకరుగ వీలుం డదు. వల్కలమ్ముల కాంతాసహితుడవై ధరియించి పిమ్మట పితృవాక్యపాలనార్థమై విపినంబుల కరుగుము.

రాము—అమ్మా! తండ్రిసమయమ్ముఁ దీర్చుటకై సంసిద్ధముగ నుంటిని, లెమ్ము. వల్కలమ్ముల ధరియించి అడవులకేగుదుము. తండ్రిని తగువిధి ననపాయమ్ముగఁ గాపాడుచుండునది. (అని కాంతాసహితుడై వల్కలమ్ముల ధరించును.)

కైక—రామా! ఇంక నీవు నీతండ్రిని మాటాడింపకయే వనముల కరుగుము. అట్లుకానిచో నితఁడు తెలివొందిన నీయరణ్యగమన మునకు నిరోధముగలుగును. కావున మీరీక్షణముననే యిట నుండి నిర్గమింపుడు.

రాము—తల్లీ! అట్లెలచేయుమందువు? తండ్రిపాదముల కేల నమస్కరింపరాదు? అందువలన నేమి నిరోధము కలుగును?

లక్ష్మణ—అన్నా! చెప్పినట్లు వినునపుడు ఎన్నియైనఁ జెప్పుదురు. ఆమెహృదయావేశమట్లున్నయది. ఇట్లులే వినుచుండిన నెత్తి కెక్కి కూరుచుండును. ఈ పాత్మురాలిమొగము చూడఁ గూడదు. తండ్రికి నమస్కరింతము, రండు.

రాము—అన్నా! ఆమె పాపిష్టయైనను మనకు పవిత్రయే; అతిథుల చరిత్రయైనను మనకుఁ బూజనీయయే. కావున నామెన్దూషింపఁ జనదు. కావున తండ్రికి నమస్కరింతము, రండు. (అని సీతా లక్ష్మణ సమేతుండై తండ్రిపాదములఁ బట్టుకొని) తండ్రి!

సీ॥ సత్యవ్రతాచారః సంపత్తి విడచుట

తరణివంశజులకుఁ ♦ దగునటయ్య

నే వచ్చునంతకు ♦ నియతుడౌ భరతుడు

ధరణీభరముఁ దాల్చుఁ ♦ దగునటయ్య

పదునాలుగేడులు ♦ పదునాలుదినముల

ట్లానందమునఁ బుచ్చి ♦ రానటయ్య

నీతనయులలోన ♦ నిఖిలమహిరాజ్య

రమ నెవ్వడే నిల్పి ♦ రాదటయ్య

తే॥ భరతుఁ డన నాకు భక్తుడు ♦ పరమహితుడు

నీనియోగంబునం దాల్చు ♦ నిఖిలవృధివి

ప్రేమ దొలుకాడ నన్న దీ ♦ వింపుమయ్య

కడ కివే నానమస్కృతుల్ ♦ గాంచుమయ్య.

దశ—(చివాలున లేచి రాముని గొగిలించుకొని) తండ్రీ! వలదు.

చ॥ అనుపమశౌర్యధుర్య! సుగుణాకర! హా! రఘువీర! సుందరా
ననపరివర్తితాలక! ఘనాఘననీలసమానదేహ! సూ
రినుతచరిత్ర! భవ్యనుతలీల! మహాబల! నిన్న వీడి యిం
దున మనఃజాలఁ దోకొని ననుజ వడి నేగు మరణ్యపాళికి.

(అని కన్నీరు గార్చును.)

రాము—తండ్రీ! ధర్మాధర్మ నిరూపణంబుఁ జేయఁగల నీ కీ విచార
మేల? ఉడుఁగుము. కీర్తి శాశ్వతము, కొంచెము విచారింపుము.
పుత్రవ్యామోహంబునఁ బడి బుగ్గిరిపోకుము.

కైక—(రామునివంకఁ జూచుచు) రామా!...(అనునంతలో)

రాము—తల్లీ! వేగిరింపకుము, జనకుని నూరడఁబలికి అవశ్యముగ
బోదును. సం దేహము నీహృదయంబునకుఁ జనదు. జరిగెడు తడ
వుకై క్షమింపుము. (అని తండ్రీపాదముల నొత్తుచు) జనకా!
నూక్ష్మబుద్ధిఁ జూడుడు.

సీ॥ తనదానగుణమునం ♦ దలకీర్తిచంద్రిక

విధుని గప్పినరఘు ♦ విధునికీర్తి

నిజప్రతాపముచే ♦ నిరవద్యతేజము
తపను కిచ్చుదిలీప♦ధవునిశక్తి

మేరుమందరమహా♦ధారుణీధ్రములఁ

దనబల్మిఁ జాటుమాం♦ధాతతేజ

మవనికి స్వర్గంగ ♦ నవతరింపఁగఁజేయు

ప్రబలాశయునిభగీ♦రథునిదిటము

తే॥ మనమునం దొక్కమారుగా ♦ స్మరణచేయ,

కలుగునే? తండ్రి! యీచింత; ♦ కాల మెట్టి

వానిచే నెట్టికార్య మెప్పట్టు వుట్టి

చేయఁగాఁ జేయు నీకిట్టి ♦ చింత యేల?

తండ్రి! ఇంక మాకు సెలవు. (అని నిష్క్రమింతురు.)

దశ—(మూర్ఛిల్లి కొంతవడికి లేచి) హా! రఘువంశసుధావార్ధిచంద్రా!
రామచంద్రా! సుగుణరత్నమవగు నిన్నిఁకెందుఁ జూతును? ఎట్లు
విడతును?

నీ॥ పాలుద్రాగెడి యెల♦ప్రాయంబున నె తాట

కిని జీల్చి చేపట్టె ♦ కీర్తిరమణి

హరువిల్లు విరచి కీర్త్యావతారిణి సీతఁ

బరిణయంబాడిన♦ప్రౌఢిమంబు

పరశురామునిగర్వ ♦ మరకాలఁ బడరాచి

చాటించె దిక్కుల ♦ శౌర్యమహిమ

తనతండ్రియాజ్ఞ నె ♦ తలఁ దాల్చు నుత్తమో

త్తమపురుషుం డను ♦ ధార్మికంబు

తే॥ నెంతగాఁ జింతఁజేసిన♦ నెంతకష్ట

పడిన నేగతి నడచిన ♦ పరుల కిద్ది

సాధ్యమే? చేయఁ గలరొకో ♦ సర్వమేల

రామచంద్రుని బోల్చ నేరాజు గలఁడు?

హా! రామచంద్రా! సర్వగుణఖనీ! ఇంక ని న్నెందుఁ గాంతును?

(అని మూర్ఛిల్లును)

రంగము: కౌసల్యాంతఃపురము

[కౌసల్య, రాముడు, సీత, లక్ష్మణుడు ప్రవేశము]

రాము—(సీతాసహితుడై కౌసల్యకు నమస్కరింపవలయును)

కౌస—(రామునిఁ జూచి నివ్వెరపడి) రామా! యిది యేమివింత?
నన్ను నవ్వించుటకై యిట్లు పరతెంచితివా? తండ్రి!

రాము—తల్లీ! సత్యముగనే యీరూపమునకు అవినాభావములేదు.

కౌస—తండ్రి! యిది యేటిసత్యము? ఎట్టిస్వరూపము?

సీ॥ వింజామర లూపన ♦ మంజులహస్తలై

యిరుగ్రేవఁ గామిను ♦ లేల రారు

గండభాగము నిండు ♦ గా జారు దానధా

రాకరీంద్రము ముందు ♦ రాకయుండె

సార్వభౌమాంకమ్ము ♦ సార్థకమ్ముగ సీత

చృత్రమ్ము నీడకై ♦ సాచరేమి

జయ విజయీ భవ ♦ సంస్తుతు స్మీర వం

దులు కెలకుల నిండి ♦ తోపరేమి

తే. వేత్రధారులు జనులను ♦ వెలువరించి

గమనమార్గమ్ము కిరుగడఁ ♦ గ్రాలరేమి

నారచీరలు కడు వింత ♦ దారిఁ జూపు

తనయ! యిది యేటి వేషము ♦ తవలె? తండ్రి!

రాము—తల్లీ! యిందు విషమరూపములేదు. ఇప్పటికియ్యది కేవల సమంజసము, అత్యర్థముఁ గావుననే కాలానుసార మీరూపము సంతరింపవలసివచ్చెను. పదునాలుగేండ్లరణ్యములకుఁ జనుమని జననియగు కైకమ్మకోరికకై తండ్రి యాజ్ఞాపించెను. దానిని బాలింప దృఢీకృతహృదయుండనై సీతాలక్ష్మణులతోఁ జనుచుంటిని. భవదీయ ఆశీర్వాచనమే కడమగ నిలచియుంటిని. దయ యుంచి తొందరగ కైకమ్మహృదయమునకు శాంతి గూర్చుము. దీనికి నీవు మారుచెప్పకుము (అని పాదములంబడును).

కౌసల్య—హా! తండ్రీ! (యని మూర్ఛిల్లును.)

(రాముడు, సీత, దాసీలు శీతలోపచారములఁ జేయుదురు)

రాము—(తనలో) ఔరా! పుత్రవియోగవ్యథ యెంతటి భరింపరానిది? నా వనగమనము వినినంతనే యీమెహృదయము తుపానుదవిలిన సముద్రమధ్యమందలి కలమువలె నవిసిపోయినది. మదీయ నిర్గమనానంతర మెట్లుండునో తోచరాదు. ఎట్లేని సమ్మతింపజేసి చనవలయును. (ప్రకాశముగా) తల్లీ! తల్లీ!

కౌసల్య—నాయనా! రామచంద్రా! యేమి యీ అకాలప్రళయము? ఏల పడుచుండె నీవారివాహవిరహితనిర్ఘాతంబులు? దేనికై పెచ్చు పెరిగి మిన్నమిట్టుచుండె నీ విలయకాలాగ్నిజ్వాలామాలికలు? ఇట్టి మహాత్పాతంబులమధ్యగఁ బడియున్న నా జీవితలతాంకురమునకు జీవనోపాయ మెయ్యది? హా! తండ్రీ! (అని కొంచె మాగి) నాయనా! వసిష్ఠాదియుషు లుండిరిగదా! యెవ్వారును తగదని దీని నపవారింపకపోయిరా?

రాము—తల్లీ! అందరును వచించిరి. కాలము గానపు డెవ్వయు నేమియుం జేయంజాలవు. ప్రయత్నాత్పూర్వమే తెలియఁజాలక పెద్దలు వచించుచుందురు.

తే॥ కాల మనుకూలముగ నున్నఁ ♦ గదిసి పెద్ద
వారు పల్కుట విను బెర♦దారి వినునె
ఆయువున్నట్టివారికే ♦ యాషధములు
పని యొనర్చుట తక్కురు ♦ మనుషంగలవె?

కౌసల్య—నాయనా! ఇప్పుడెట్టికాలవై పరీత్యము గల్గినది? యెందులకీ వరముల నొసంగెను? ఈకున్న నెవ్వరు నీతండ్రీని నిర్బంధించిరి? యిట్టి దుర్ఘటకార్య మేల చేయఁబనిచె? ఇప్పుడేమపాయము కల్గిన నాపె రక్షించెను? ఇష్టపడకున్న నామె యేమిచేయును? ఇదియేనా నీవు నాకడకు వచించుటకై వచ్చినది?

రాము—తల్లీ! అటుగాదు. ధర్మవిరుద్ధ మాచరించగూడదని పెద్దలు పలుకుదురు. కాదని చేయుదుమనువారిని నెవ్వరేమిసేతురు? దుష్టశిక్షణార్థమై యేర్పడినరాజే యిట్లు చేసెడిచో ప్రజలెట్లు నడతురు? విరుద్ధకార్యములు జరుగునపుడు తనశక్తికి మించిన యెడ ప్రభుండు దైవముపై భారముంచి ప్రాణములపై నాన త్యజించి యోపినంతవరకు ధర్మసంరక్షణార్థమై పోరాడవలయును. అట్టివారికి దైవంబును తోడగును. ధర్మపథమునఁ గష్టములు మెండు. కష్టములకోర్చియైన ధర్మమును గాపాడుట యుత్తమవిధి.

తే॥ ఆడి తప్పక యుండునా ♦ యలఘుమతికి
తవులుకొను ధర్మబంధము ♦ లవని మృషలఁ
బలుకువాని కేమొనరించు? ♦ పాలనిచ్చు
పశువుకే బంధనముఈని ♦ పశువుకేల?

ధవునిమాటలఁదరుణియు, జనకునివాక్యములఁ గుమారుండును, రాజు శాసనంబును బ్రజలును, దేవుండు కలఁడు అని జీవులును విహిత ధర్మానుసారంబుగా నడువవలయును. అట్లుకానినాఁడులోకసముదాయంబునకు నిలువశరణ్యముండదు. అబ్బులుప్పొంగకుంటయు, అచలంబులు చలింపకుంటయు గజాదిక ప్రబలసత్త్వంబులు కూరత్వంబును. మానియుంటయు మొదలగు వీనికన్నింటికి ప్రబలకారణము ధర్మము. అట్లుకానినాఁడు బలవంతుండొకండు తనకడ్డులేమి నక్రమముల నిరాటంకముగాఁ జేయఁజూచును. ఇవి నీకుఁ దెలియనివికావు. (తల్లీ) మనంబున నూరటఁజెందుము. లేకున్న ధర్మవిరుద్ధ మాపాదనమగును.

కాన—హా కుమారా! (అని తలమోదికొనుచు) నాయనా! పుత్రపేమ నీకుఁదెలియదు. దానికిఁ గన్నులులేవు. ప్రపంచములనన్నిటి మునుమిడి మ్రింగఁజాలిననోరు గలదు.

తే॥ తనయ! యీచరాచరవృత్తధరణి యెల్ల
నొక్కవైపున సుతప్రేమ ♦ మొక్కవైపు

తులను దూచిన తనయుడే ♦ దొడ్డ యగును
అపుడె నీ కది తెలియఁగ ♦ నెట్టుతాను ?

తండ్రి! నావాక్యము లాలింపుము. నీజనకుండగు దశరథుండు కేవల మదనోన్మాదంబునఁజేసి వెర్రొక్కి యిట్లుచేయుటయు, ఆపిచ్చికిఁ దోడుగ నీవొకచిన్నపిచ్చివై పితౌజ్ఞాపరిపాలనమని అడవు లకు వెడలుటయు, నిన్ను వెన్నంటి కులసతీధర్మమని నీచెలు వయు, మిమ్మిరువురనే దైవస్వరూపులుగ భావించి భ్రాతృసోదర న్యాయంబని లక్షణుఁడు వెడలుటయునా?... ఇంక నా కీపురమున దిక్కేది? నేనెవ్వరి నాశ్రయింతును? ఇంతటి నిర్దయానుషక్తం బగు నీపురంబున నుండ తెరువేది? అనురాగవిశ్లేషభూతహృద యుండగు నీజనకుని మొగ మెట్లు గాంతును? ప్రేమతత్వము నీకెట్లెరుఁగఁబడును? తండ్రీ! ధర్మశాస్త్రావగీర్ణమార్గము లేవియుఁ బనికిరాని ఆజనకునకు నీవు కుమారుండవు కావా? అట్టిచో ఇంక నాకు గతి యెట్లుండును? దుఃఖపరిష్టావితహృదయనై కృశించి చచ్చుటయే. యింతకు వేరు మార్గము నాకుఁ జూపించవై తివి. యెన్నివిధములనైనను నీవనవాసగమనానంత రము ఒక్కతృటికాలమైనను జీవించను. దీనిని నీవు యథార్థ మని నమ్మి నీ వెనువెంటఁ దోకొని చనుము. అట్లయిన మాతృ కాప్రాణరక్షణం బొనరించినపుణ్యమునఁబోదువు. నిన్నువిడచి నే బ్రతుకంజాల, నాయనా! నన్నుద్ధరింపుము (అని రాముని గౌగిలించుకొని యేడ్చును.)

రాము—(తల్లిని గౌగిలించుకొని అశ్రుధారాస్థావితనయనుండై) జననీ! సతీధర్మము నీ వెరుంగనిది కాదు. కాలపరిణామమున కెవ్వారును నేమియుఁ జేయుఁజాలరు. కేవలము దుఃఖనిష్పందతరహృదయవై యించుక తడ వాలోచింపుము. అపుడు సమస్తధర్మములు నీ కెరుకపడును.

నీ॥ పతి దైవమని మతి ♦ నతికెడుసాధ్యికిఁ
దనయు వీడుట కష్టతరమె తల్లి!

కర్మానుసారము ♦ గాఁగ ఫలము దోచు

దానికై పలవింపఁ ♦ దగునె జనని!

పితృజ్ఞఁ దీర్ప లోకత్రయీకీర్తిత

మ్మగుట నేఁ బోచుంటి ♦ నడలకమ్మ

భరతుండు న న్నతిభక్తిగౌరవపుర

స్మరముగఁ గను పెర ♦ గరయఁడమ్మ

తే॥ అబ్ధముల దినములట్లుగ ♦ నడవిఁ గడపి

తిరిగి నీదర్శనమున కేతెంతు మాత!

సవతి కై కమ్మ నేమనఁ ♦ జనదు తండ్రి

నాగతిని మన్ననన్ జూఁడు ♦ మమ్మ! సాధ్య!

కౌస—నాయనా! గళితవయస్కుండును రాజ్యచ్యుతుండునై పరులపై జీవితాధారమును మోపిన నీ తండ్రిఁ బురస్కరించుకొని విశ్వీర్ణ దయాహృదయలగు సవతులకడ నేగతిగ కాలమును క్షేపమొన రింతునో యింతుక తలంపుము. నాకెద్దియైన గతినిచూపుము.

రాము—తల్లీ! కాంతలకు కాంతులకన్నను వేరుదిక్కులేదు. నీపతి యెట్టిఁడైనను దూరక ఆతని నాశ్రయించుటే నీవిధి. కావున నాయం దనుగ్రహించి యాశీర్వదింపుము. ఇంక నీవు మారాడ కుము. అడిగి పుత్రవధంజేసిన మహాపాతిత్యము కల్గును. (అని పాదములపైఁ బడును.)

కౌస—(తనలో) ఓహో! యీతఁ డెట్లులును పితృజ్ఞాపరిపాల నమున వెనుదీయునటుల లేదు. ఇంక నేను విలపించుట యశు భ మగును. (ప్రకాశముగా) తండ్రి!

తే॥ సూర్యుండుం జంద్రుఁ డింద్రుండు ♦ సురలు నభము
భూమి దిక్కులు తద్విభుత్ ♦ పుణ్యరూప
ధారివగునిన్ను పవల నక్తముల నసుర
సంధ్యలం దోముదురు పోయి ♦ సరగ రమ్మ.

(అని రక్షనొకదానిఁ గట్టును)

(అంత నీత నమస్కరించును)

కాన— (బాష్పరుద్ధనయనయై కోడలిఁ గాగిలించుకొని) తల్లీ!
యెంతటి దురదృష్టవంతురాలను? దినకరరశ్మి చొరరాని సౌం
ధాంతరాశంబుల నీవును నీ నాధుండును పసిడియూయలలందుఁ
గల పట్టుపాన్పులఁ బరుండి తూగులాడుచు కనుసన్నల నెరింగి
పనులఁ దీర్చు దాసికానివహం బూడిగంబులు చేయుచుండ
మృదుమధురభాషణంబులఁ దవినిసనక యుగ మొక్కనిముసం
బుగఁ బుచ్చుచుండునెడఁ జూచి యానందించుటకు మారుగా
ఇట్టి వికృతావస్థలఁ జూచుచు ప్రాణంబుల విడువని నాస్థితి
యేమందును?

తే॥ జనకునికి తనయవై రామఁజనవిభునకు
కాంతవై యయోనిజవయిఁ కానలందు
ఇడుములన్ బదునార్లేండ్లుఁ గుడువు మనుచు
పాపియై నుదుట వ్రాసెనాఁ బమ్మ నీకు.

(కన్నీరు నించుచు) అమ్మా! సీతా! నతులకుఁ బతులకన్నను
వేరొండు శిరణ్యములేదు-అని నీకు తెలియనిదిగాదు. ఐనను
పినుము.

సీ॥ ధరణిని గోల్పోయెఁ బాయాది కంచు నా
తనయు నొవ్వఁగఁబల్కఁ జనదు మాత!
చనున దాకానయంఁదున కష్టములను నా
సుతుని చుల్కనగాఁగఁ జూడకమ్మ!
కలవారిఁ గాంచి వాఁరలసిరుల్ గణియించి
రాముండు వినఁ బల్కఁ-రాదు తల్లీ!
కలిమియు న్నేమియుఁ కావటికుండలు
నిలువ వొక్కెడ నెందుఁ నిజము జనని!

తే॥ కలిగియున్నను లేకున్నఁ కాంత కెందు
పతియె దై వంబు నీ కింకఁ బలుకనేల!
అతఁడు నీకన్న సుకుమారుఁ డన్నియెడల
నీకరము కప్పగించితిఁ నీరజాక్షి!

సీత—(కన్నీరునించుచు) అత్తా! సాధ్వీలక్షణంబులన్నియు నిదివరకే మదీయజనకుఁడు సమగ్రముగ వినఁబలికెను. అద్దాని కిప్పుడు తాము చక్కనివిమర్శనయుఁ జేసి చూపితిరి. ఇంక నా కీ జన్మమున కొర గలుగనేరదు.

కౌస—అమ్మా! నీకు మేము సాధ్వీలక్షణంబులఁ జెప్పనంతటి వారము కాము. అయోనిజవై పతివ్రతాధర్మంబుల జగముల కుపదేశింప వెలసిన యవతారమూర్తివని మాయెల్లరనమ్మకము. తల్లీ! నీకు శుభమగును, పోయిరమ్ము.

లక్ష్మ—జననీ! నమస్కారము (అని కౌసల్యకు నమస్కరించును.)

కౌస—నాయనా! లక్ష్మణా! కంటికి రెప్పంబలె నగ్రజుని రక్షించు కొనుచు చిరంజీవివై సమయానంతరము మారాముతోడ నరుదెంచి నాయాశ్చర్యచనము గాంతువుగాక. (అని లక్ష్మణుని గౌఁగిలించి) నాయనా! భ్రాతృసోదరన్యాయము ప్రపంచము నకు బోధపరుతువుగాక. శుభంబగు; పోయిరమ్ము.

రాము—(అంతట సుమిత్రకు నమస్కరించును.)

సుమం—(అశ్రుగళితముఖారవిందయై) నాయనా! పితౄజ్ఞాపరిపాలన మొనర్పనెంచు నీహృదయమునకుఁ బ్రశాంత మొనఁగూడుఁ గాక! శుభముగా పోయిరమ్ము.

సీత—(సుమిత్రాదేవికి నమస్కరించును.)

సుమి—తల్లీ! కేవల పతివ్రతామూర్తివగు నిన్నాత్మీశక్తులు రక్షింతురుగాక!

లక్ష్మ—తల్లీ! నమస్కారము. (అని సాష్టాంగనమస్కార మొనర్పవలయును.)

సుమి—(లక్ష్మణుని గుచ్చికౌఁగిలించి) నాయనా! అన్నతో వనపాళి కరిగెదవా! మంచిది, దానమునఁ బ్రీతియు యజ్ఞదీక్షయు రణ

మున మృతియు నీవై వస్వతకులమునకు విహితధర్మములుగఁ
దెలిసి వర్తించునది. మరియు

తే॥ దశరథునిఁ గాఁగ రాముని ♦ దలఁపు మెదను
నను నెరుంగుము సీత యం ♦ చును మనమున
అడవిని నయోధ్య యని యెంచి ♦ యలరుమయ్య
పుత్ర కా! సుఖం బగు నీకు ♦ పోయిరమ్మ.

[అంత సుమంతుఁడు ప్రవేశము]

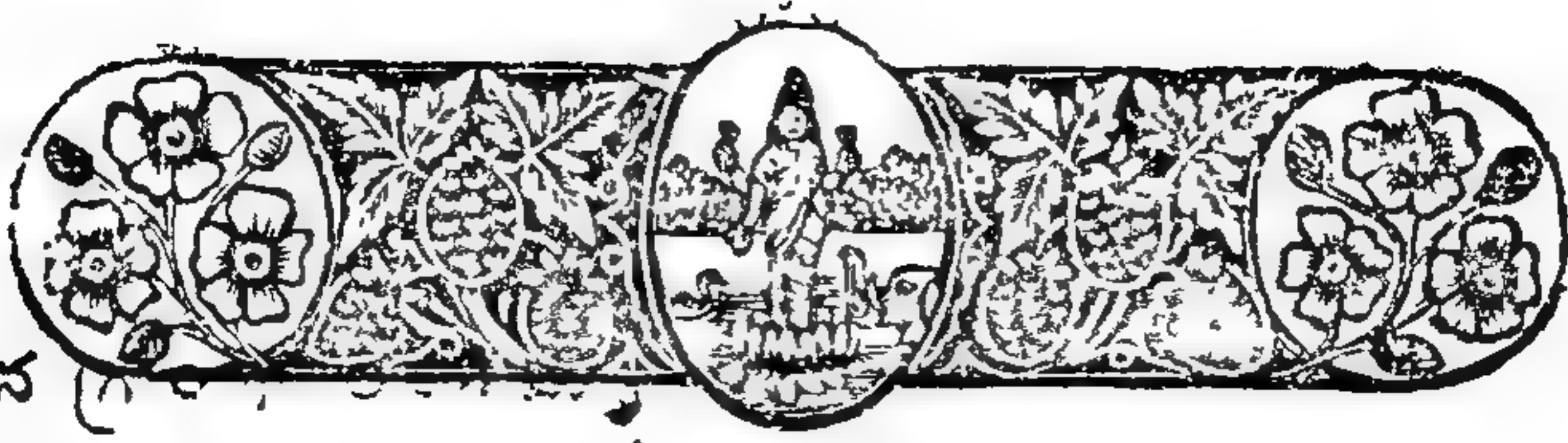
సుమం—రామచంద్రా! విచ్చేయుము, రథమ్మాయ త్తముగ నునుపఁ
బడియె.

రాము—అప్పా! వచ్చుచుంటిని. (అని రాముఁడు, సీత, లక్ష్మణుఁడు,
నిష్క్రమింతురు.)

(తెర పడును)

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ జేమన

తేల ప్రాలు.

శ్రీ

సూర్యనారాయణపరబ్రహ్మణే నమః

కామ్య సిద్ధి

పంచమాంకము

కంగము: సరయాప్రాంతారణ్యభూమి - పౌరులు.

మొదటివాడు—అరే నాదెబ్బ మాడండి. మీరందరు కావాలనంటా? నేనొక్కడనే ఆపేస్తాను రామరథాన్ని. (అని చేతులు చాచును. అందరు చేతులు చాతురు) అరరే వస్తాంది, వస్తాంది. జాగ్రత జాగ్రత. గట్టిగా పట్టుకోవాలి.

[అంత సుమంతునిరథము ప్రవేశించును]

సుమం—పౌరులారా! యేమట్లు పిచ్చివారలవలె పిచ్చిపనులఁ జేయుచుంటిరి?

రెండవవాడు—అయ్యా! రాముండు లేనిరాజ్యమునఁగల ప్రజలు పిచ్చివారలుగాక మంచివార లెట్లుగుదురు?

సుమం—(కన్నీరుజార్చుచు) పౌరులారా! దుష్టకాల మావహించినయది. ఏకాలంబునను తండ్రిలు కుమారుల నడవులకుఁ బనుచుట వినియుంటిమా? ఎంతగ ప్రార్థించినను నా వెనుపాటునకు రాముఁ డిచ్చగించడా యెను. మీరలెందుకు శ్రమపడుదురు? మిన్నక పురంబునకు మరలుడు.

పౌరు —అయ్యా! శ్రీరామచంద్రుని విడచి నీవీపురంబున కేమొగముఁ బెట్టుకొని వచ్చుచుంటివి? రాముఁ డారగించు కందమూలములు

నీకోగిరమ్మునకుఁ బనికిరావాయెనా? యెంతటిసీచహృదయము! తిరిగి మమ్ము పురంబున కేతెమ్మనుచుంటివా? నీవు పొమ్ము, మా కా పాడుపురమ్ము కాపురమ్ముగా నుండనోపము.

ఉ॥ ఎక్కడ రాముఁ డుండెనిక ♦ నెక్కడ కేగుద మెందుఁ జొత్తు మే దిక్కును గానరాదు ఒకతీరున డెందము నిల్వఁబోదు పెం డక్కులు వన్ని రాముని వనంబున కంపెను దుష్ట కైక కిం కెక్కడిధర్మ మిందునికి ♦ నేమి శుభంబులు గాంచఁగా నగున్?

(అని పలుకుచుఁ బౌరులు ముందు నడుతురు)

సుమం—పౌరులారా! నే నంతటి యవివేకినా? వినుండు, రాముఁడు పితౄజ్ఞాపరిపాలనాదీక్షఁ గైకొని యున్నవాఁడు - మనలఁ జూడఁడు. వెనుదిరుగుఁడు; వృథాశ్రమము తగదు. పురమ్మునకుఁ బదుండు. అని (అందరిని సమాధానపరచి తోకొని నిష్క్రమించును.)

రంగము: గంగాతీరమున ఇంగుదీతరువు.

(సీతారామలక్ష్మణులు, గుహుఁడు ప్రవేశము.)

రాము—అన్నా! కాలచక్ర మతివేగముగఁ దిరుగు చుండును. అట్టిచో పల్లములఁ జరించిన కోణమే మిట్టులకుఁ జనుటయు మిట్టులఁ జరించినకోణములఁ దిరిగివచ్చుచుండుటయు సహజము. విజ్ఞులకు దానికై యంతగ నాలోచింపఁబనియుండదు. జీవితమున కెడతెగక తామరతంపరలై పరతెంచు కర్మములకు వెన్నీక యెదిరి నడచుటయే మానవునియాచరణవిధి. అట్లు భావించినవానిహృదయమున కుత్సాహము పొడముచుండును.

గుహు—ప్రభూ! మదీయభటుఁడు దర్భలఁ దెచ్చియున్నాఁడు.

లక్ష్మ—గుహా! యిటు తెమ్మనుము.

భటు—అయ్యా! తెచ్చితిని.

లక్ష్మ—మంచిది, ఇంక నీవేగుము. (అని దర్భల నేకరించి ప్రాచీనా గ్రంథులుగ తల్పంబు లమర్చును)

రాము—గుహా! నీభక్తికి మెచ్చితిని, ఇంక నీ వరుగుము.

గుహా—అయ్యా! వేగునంతకు ననతిదూరమున నున్న యా
వటముక్తింద శయనింతును, సెలవిండు.

రాము—మంచిది, నీయిచ్చకుఁ దగినటు లాచరింపుము. (అని లక్ష్మణునిఁ జూచి) లక్ష్మణా! శయనింపుము.

లక్ష్మణ—అజ్ఞ. (అని సమీపమున నున్న నికుంజాంతరమున కరుగును)

రాము—సీతా! యేమట్లు పలుకకుంటివి మూగివలె? (అని రాముని

కేలుతగ ఇరువురును శయనములకడకు నడచి ఉపవిష్టు
లగుచో సీతఁ గౌగిలించుకొని కూరుచుండి చుబుకము ముద్ది
డుచు) మైథిలీ! యే మీ దిగులు? దిశలఁ బరికింపుము.
శరత్కాలమగుట చంద్రికలు వెదజల్లుచు నిందుం డెటుల
చలువ తెమ్మెరలతోడ్పాటునఁ బైకి రా నుంకించుచుండెనో
చూడుము.

సీ॥ మదనుండు విరహాలల ♦ మృందింప నెంచి పేరే

ల్పినఖిరఁగికగుండు ♦ లీల నాఁగ

యామినీతరుణిగ ♦ శాయితహారమ

ధృష్టనాయకవజ్ర ♦ మనుచుఁ బలుక

సర్వేశ్వరునినభ ♦ స్సౌధాగ్రసంస్థిత

గోపురోపరిహేమ ♦ కుంభ మనఁగ

అంధకారాసురుం ♦ డలిఁగి లోకములపై

విడిచినరౌద్రాఖ్య ♦ విశిఖ మనఁగ.

ఇట్టి సంతోష సమయమును మనోవ్యథలచే వ్యర్థముఁజేయక కని
సంతసింపుము. ప్రకృతివిచిత్రములన్నియు భగవానుని లీలా
రూపములు. వానిఁ గని సంతసించుటకన్న వేరొండేమియుఁగలు
గదు. కావున తిన్నగ హృద్వికారములఁ దోలి ప్రశాంతిఁ
జేకూర్చుము.

సీత—నాథా! మీకుఁ బ్రకృతిచిత్రములుగఁ గనుపట్టుచుండె
గాఁబోలుఁ గాని నాకీ మనచారిత్రము సృష్ట్యతీతవిచిత్రముగఁ
గనుపట్టుచున్నయది.

రాము—ఔను, సీతా! మనమును బ్రకృతిలోని వారమేకదా! వృక్ష
లతాదులకు సైతము త్రిదశలు గనుపట్టుచున్నయవి. అట్టివో
మన కిట్టి తాగుమాగు శోచనీయాశముకాదు. కావున డెంద
మును కుదుటపరచుకొని నిద్రింపుము. ఆహారంబునకన్నను నిద్ర
దేహంబునకుఁ బుష్ట్యయఁ దేజంబును నొసంగును. అప్పుడు
స్వస్థతాస్థితి యేర్పడును, శయనింపుము.

సీత—నాథా! తాము చాల బడలితిరి. పథిశ్రమ మధికమాయెను.
పాదసేవ యొనర్తును, పరుండుఁడు.

రాము—(నవ్వుచు సీతను గౌఁగిలించి ముద్దిశుచు) సీతా! పథిశ్రమం
బున నేను బడలుటయు నీవు దృఢావయవవగుటయా? పిచ్చి
దానా! ఏమిసపర్యలొనర్తువో చేయుము. (అని సీతాన్నిఁజూడై
పరుండును.)

సీత—(హాసవగనముతో) నాథా! స్వాధీనులయం దిట్టులే స్వతంత్రము
చెల్లించుచుండురు.

రాము—మంచిది, నిద్రింపుము. (అంత నిరువురు నిద్రింతురు.)

సీత—(కొంతవడికి లేచి దిక్కులఁబరికించి నిద్రావివశుండగు రాముని గాంచి
అశ్రుపరిస్థావితనయనయై) అకటకటా యెంతటి దురవస్థ! నిఖిల
మునిజనహృదయాబ్జభాస్కరుండగు శ్రీరామచంద్రుఁడు, శివధను
ర్భంగాతిలోకవిక్రమక్రముండగు శ్రీరామచంద్రుఁడు, నిమేషార్థ
పరికల్పిత దైతేయనాయక వరూధినీకంఠవిలుంతనచణుండగు
శ్రీరామచంద్రుఁడు, కాంక్షావిశ్లేషభూత సమస్త తపోధన
హృదయసమాలీఢానురాగరూపక కామసుందరదివ్యమంగళవిగ్ర
హుండగు శ్రీరామచంద్రుఁడు అనదయగు పేదమానవుని బలె
దర్భాస్తరణమున శయనించి నిద్రించుచుండెను. ఇట్టి దుర్ఘట
దురంతచింతాసాగరంబునఁ బడి దరిఁగానక అడలుచు నెంతటి
కాలము దొర్లింపవలయునో కదా?

చ॥ జలధితరంగసంగతలఁనత్కలకాంచివిధాంచి తావనీ
తలవర సేవ్యమానపదఁ తామరసుం డగురామచంద్రుఁడే

సిలుగులఁ గూరి వందురి విఁచేష్టెతుఁడై పడి పల్లరాలపై
సాలసి పగుండి నిద్రిలుట • చోద్యము కన్నుల నెట్లుగాంచెదన్.
ఏదిక్కునఁజూచినను లెక్కకు మిక్కిలిగ క్రూరసత్వంబులు దిరుగు
చున్నయవి. అర్ధనిశ్చయమగుటఁ గాఁబోలు రాత్రించర సమూ
హంబులుదక్క జగంబంతయు సుషుప్తిగర్భంబునంబడి స్మృతి
నభినయించుచుండెను. లోకబాంధవునిసైదోడు తనసహజశీతల
కిరణజాలంబుల వెదజల్లుచు పిండారఁబోసినటుల వెన్నెలలు
గాయుచుండెను. వీనికిదోడుగఁబిల్లవాయువులు మెల్లనబ్రసరించు
చుండెను. స్వచ్ఛంబులగుగంగాతరంగంబులఁ బడిన చంద్రకిరణ
ములు తళతళమను కాంతులు మిన్నునకెగదన్నుచు దిశల కొక
నూతనవికాసము గల్గించుచుండెను. ప్రేమమయస్వరూపుండగు
శ్రీరామచంద్రుని దుస్థితిఁ గాంచిన వగలచే నిర్విణ్ణమైన
మదీయ హృదయంబునుబోలె లోకం బెల్లయెడల నిశ్శబ్దము
కనుపట్టుచుండెను. ఎట్టులేని నేనును హృదయమును దిట
పరచుకొని కొంచెముతడవు కన్నులు గట్టిగా మూయఁ బ్రయ
త్నింతుఁగాక. (అని నిద్రించును.)

రాము—(నిద్ర) మేల్కొనినటుల నటించుచు ఆసీనుఁడై కన్నులు నులు
ముచు) ఎంతవో నెంతటిచిత్రము! ఈసాధ్య నన్ను 'నాథా'
యని పిలచి దేహమును స్పృశించుచు యెలుగించి మానన
వాస క్లేశమునకై విలపించినటుల స్వప్నముఁగాంచితిని. హృద
యము కుసుమకోమలాంగియగు సీతవైపునఁ దవిలి తదీయ
క్లేశావాప్తికై దురపిల్లునదియగుటఁజేసి యీగతిగ స్వప్నసాక్షా
త్కారము కలిగియుండనోపు. ఐనను సత్యమేమో తెలుసు
కొనెద. (ప్రకాశముగా) మైథిలీ! మైథిలీ! (అని దేహమును
దట్టుచు) ఈమెకు గాఢనిద్ర పట్టినది. అకటకటా! యెంతటి
విషమస్థితియో దెట్టి సుఖనిద్ర ననుభవించుచున్నయది! ఆహా!
పరమేశ్వరేచ్ఛ యెంతటి చిత్రము!

చ॥ పలువురు దాసినీజనులు • బంగరుటూయలనుంచి మెల్ల నొ
పలుకుల హాస్యవాక్కుణితి • పల్కుచు జోలికనూపుచుండగా

సలలితరీతి నిద్రిలిన • చాన రఘూద్వహాధర్మసత్తి యి
 ట్లనట పల్లరాల భువి • నాస్తరణంబుగ నిద్రపోయెడికి.
 కాలప్రభుం డెంతటిదౌర్జన్యశ్రీలుఁడు? సాధువులపై ననే యెల్లపుడీతని
 దృష్టి; యిట్లు ప్రసరించుట. ధర్మవిరోధకులై కాలప్రవాహంబున
 కెదురీదువారలనీతండేమియుఁబొనర్పఁజాలఁడు. ఇతనిశక్తియింతే.
 యిది నిశ్చయాంశము కాదు; ప్రమాదము. వారలకును ఒకపు
 డీ క్రూరతఁ జూపఁగలఁడు. ఔను, ఒకపుడేకాని ఎల్లయెడల
 వారలఁ దాడుమారుచేయుశక్తి వీనికిఁ గలుగదు. ముఖ్యముగ
 తన దుష్టశాసనములు సాధువులపై ననే చెల్లించుచుండును.
 (కొంచెమూగి) ఓహో నాహృదయము నేదియో గుణమావేశిం
 చినట్లున్నదే. ఔను ఇది శోకగుణము. దీనికి ఆవేశాత్పూర్వమే
 మానవునిఁ గర్తవ్యాంశమును బోధపడనీక జడునిగ నొనర్పఁ
 జాలిన శక్తి గలదు. ఎట్టి పుష్టికృతావయవుల నేనియుఁ
 దృణకణంబుగ నొనర్పఁజాలినయది. ఇట్టి దుర్భరగుణము
 దీని విడిచిన నింకలేదు. ఎంతటిజ్ఞానవంతులగు నార్షసత్తముల
 విజ్ఞానప్రకాశంబుల కేనియు నంధతమన మొనఁగూర్పఁ జాలిన
 యది. శోకమా! నన్ను వీడిచనుము. ఇంక స్థిరీభూతహృద
 యుండనయ్యెద. (అని సీతవంకఁ జూచి) ఈపె చక్కనిసుఖ
 నిద్ర ననుభవించుచున్నయది. (అని యించుకపరికించిచూచి)
 ఓహో హంసతూలికకన్నను ఈపె కిపు డీగండశిలలు సుఖా
 పాదకములై నవి. రాగవిహీనహృదయమైనఁజాలును. అంతటను
 సౌఖ్యమే. కరకురాలయందును అమృతోపమ పేశలభావ
 మున్నయది. లేదన వీలులేదు. శిలలయందు మృదుత్వముం
 డుట తెలుసుకున్నవారుండకపోవచ్చును. కాని హంసతూలి
 కా తల్పంబులేనియు నొకప్పు డొత్తుకొని పోవుట తెలుసుకొనిన
 వార లున్నారు. ఇది...సత్యదూరముకాదు. (అని పైకిఁజూచి)
 ఓహో! అర్ధనిశ్చిధముగా భ్రమపడుచుంటిని కాని వేకునజా
 మగుచున్నయది. ఇంక జాగుసేసిన పథిశ్రమ మేర్పడును.
 అని కాలోచితకృత్యములఁదీర్చి గంగాజలంబుల స్నానమాచ

రించి, సీతకడ కే తెంచి) సీతా ! పొగ్గిశం దిలకింపుము. ఇంచుక
తెల్పు కాన్పించుచున్నయది. లెమ్ము, కాలోచితకృత్యములఁ
దీర్చుము. నేనావిశాలవటముకడకరిగి జటాధారియై వచ్చెద.
(అని నిష్క్రమించి జటాధారియై ప్రవేశించును)

[లక్ష్మణుడు, గుహుడు ప్రవేశము]

లక్ష్మణ—(అన్ననుదిలకించి కన్నీరునించుచు విచారముఖముతో) అన్నా!
సముద్రవేలావలయిత నిఖిలధరావలయంబునకు రాజపుగా
నుండఁదగిన నీరూపము, ఆశ్రితక్షాత్రవీరలక్ష్య అక్షీణలక్షిత
మగు నీరూపము, నిర్ధూత సకలదైతేయక్షమానాధకాంతా
ముఖేందుతాటంకలక్ష్మీయగు నీరూపము ఎంతలో నెంతటి
సందేహస్పదములఁ గల్పించుచు నెట్లు మారినది?

తే॥ జడలు దాల్చుటచే మౌనిఁచందముగను
విల్లు కేలూనుటను క్షత్రవీరునట్లు
నారచీరలం దేదియో • సవ్యభావ
మగపడుచునుండె కాలమేమనఁగ వశము?

(అని పాదములకు నమస్కరింపఁబోయి మూర్ఛిల్లును.)

రాము—(లక్ష్మణునిఁ దేర్చి నిలువనిడి) అన్నా ! పాపస్వరూప మగు
కోధగుణమును ద్రోసివైపుము. జ్ఞానచక్షుండగువాఁడు అద్దాని
నీడకేనియుఁ జేరఁడు. మానవుఁడు భౌతికసంబంధియగు దేహ
ధారియై కర్మస్వరూపిణియగు ధాత్రీయందు కర్మబద్ధుడై పడు
చుండును. దానిఫలిత మనుభవింపకయే యెంతటి తపశ్శాలికే
యననేల? ఆదిముఁడగు సర్వేశ్వరుఁడు సహితము సృష్ట్యాదికము
కర్మసంసర్గమునఁజేసి యెన్నియో తారుమారులగు వేషంబుల
ధరించి అవతారములనుపేర జయింపక తప్పదాయెను. ఇంక
మన మట్టివారము కామా? అన్నా !

తే॥ కాలవాహంబు రివ్వనఁ • గడచుఁ దాన
బండ్లు ఓడలు ఓడలు • బండ్లుగాఁగ

తారుమారగుచుండు యథార్థమిలను

కాలపురుషుని ఆజ్ఞలఁ గడవఁదరమె?

కావున హృదయమున కించుక శాంతిఁ జేకూర్చుము. నడువఁదగినది భరద్వాజాశ్రమము. ఇచ్చట కది చాలదూరము. సహస్రాంశుని చండతరకిరణజాలంబులు నభోమండలంబునఁ బ్రజ్వలించి పృథివి యుండుషణ్ణతేజము గల్పించనిముందుగ గమించుట మంచిది. ఇంక నడువుడు.

(అంత నిష్క్రమింతురు)

గంగము : సాకేతపురము.

కౌస—హా నాయనా! రామచంద్రా! ఇప్పట్టున నీ వెట్టి కట్టిడుములఁ బడుచుంటివోకదా! అబలనగు నేనేమిసేతును? ఎంతటిదుస్సంత్ర మొనర్చి రాజుం బరిమార్చిన దీక్షైక? హా హా! యిదియంతయు భరతునకు కొంచెమేనియుఁ దెలియకుండఁగనే జరుగునా? యెచ్చటిమాట! కాదు కాదు భరతునకు రాముండనిన నెక్కుడు ప్రీతి. ఇంతలోననే ఇట్లెట్లు మారును? ఏమో యీ కీలకమంతయు నాసర్వేశ్వరునకే తెలియును. ఇతరుల కెట్లు సాధ్యము?

[అంత భరతుడు ప్రవేశించును.]

భర—(కౌసల్యుం గాంచి గద్గదకంఠముతో) తల్లీ! నమస్కారము.

కౌస—(క్రోధఘూర్ణితనేత్రయై భరతుని చురచురఁ జూచుచు) ఏమి నాయనా! యే లరుదెంచితివి? నాకడ నింకేమియు మీసొత్తు లేదుగదా? గైకొనుటకు.

చ॥ జనవిభుఁ జంపె రాము ♦ వనచారిని జేసి ధరిత్రి నీశిరం

బున నిడె నేలుకోదగును ♦ మోదముమీరఁగ రమ్మరమ్మ పై
నను నిడి నిద్రాపం డిఁకను ♦ నాతనయుం డిట వచ్చునంతకున్
గనులను మూసికొంచెటులొ ♦ కాలముఁ బుచ్చెద మానిరీతిగాన్.

భర—(గద్గదకంఠముతో) తల్లీ! క్షుంతవృండును ... క్షమింపుడు. ఆ మహాభయంకరదురంతాపవాదాశుశుక్షణి మదీయశిరంబుపై

మోపకుము. మంథరాదుర్మంత్రంబున మహాపాపినియగు కైకచే
నాచరింపఁబడియె. యథార్థముగా నే నెరుంగనని పలుకుచుంటిని.
అట్లెరిగినవాఁడు సకలమానిజనపుంగవనిర్దిష్ట శ్రీరామచంద్ర
పట్టాభిషేక మహోత్సవ మహాలక్ష్మిఁ గన్నుల గననెంచని
ధర్మణాత్మక ఛద్మహృగముం డంధుండై యసంతమగు దారి
ద్రవ్యమున పలువుర సంతానముఁ బడయుఁగాక. ఉదయాస్త
మయములయందేమరికాలోచితకృత్యంబులఁదీర్పక నిద్రించుచు
దినమణి కెదురుగ మేహవిసర్జన మాచరించుపాపి యగుఁగాక.
వానిపుణ్యపుంజంబులన్నియుసశించుఁగాక. సూర్యోదయంబుననే
లేచి సుప్తయగు ధేనువు సరకాల రాచినమహాపాపి యగుఁగాక.
జననీ! క్షమింపుము.

ఉ॥ భవ్యయశోర్ధి నై సుగమభావము నిశ్చలభక్తి నూని యే
నవ్యయరాజ్యభోగముల ♦ నారఘరామున కప్పగించి క్షం
తవ్యుడనై జగాలకు యథార్థపుసోదరరూపు బేర్పడఁ
సువ్యవసాయమార్గమును ♦ జూపెన భావిజనాళు లాడఁగాక.

(అని కౌసల్యపాదముపైఁ బడును.)

కౌసల్య—(కుమారునిగుఱిచ్చి కౌగిలించి లేవనెత్తి దుఃఖావేశితయై)
తండ్రి! అట్లే కానిమ్ము, తొలుత నీతండ్రిపై తృకకృత్యములఁ
దీర్చుము. పుత్రవియోగదుఃఖము భర్తృమరణదుఃఖమును బొంది
యున్న కతమున నిజ మెరుంగలేనికారణమునఁ బలికితిని. నా
వాక్యములయందనుచితములఁ బాటించకుము.

చ॥ మతి నిడకయ్య యిట్లనిన ♦ మామక వాక్యములందు దోషముల్
సుతుఁ బెడఁబాయ నొ బెడద ♦ సోలుటచే మతి వోవరేగ నా
యతమగుకోధవహ్ని కెదు ♦ రైతివి కాలము చాలమంచిదై
జతనముఁ గూర్చె తండ్రి! కొనసాగుము కీర్తిజగాలనింపుచున్.

(అంత తెర పడును.)

రంగము : చిత్రకూటపర్వతప్రాంతారణ్యభూమి.

[భరతుడు, సుమంతుడు, సైన్యము ప్రవేశము.]

భర—అప్పా! యిటు రండు.

సుమం—నాయనా! భరతా! వచ్చుచుంటిని. (అని సమీపించును.)

భర—అప్పా!

ఉ॥ ప్రాజ్యసమస్తరాజ్యరమః పాపినికైకకు ధారవోయఁగాఁ
ద్యాజ్యముఁజేసి యార్షులవిధాన జడర్ ధరియించి శాంతిమై
పూజ్యచరితుఁడై నరఘుపుంగవుఁడేయెడ నుండెనో కదా
ఆజ్యముఁ బోయినహిన్నయనునట్లుగఁ గీర్తులవెల్లులీనుచున్.

శ్రీరామచంద్రుం డెటనుండినదియుఁ దెలిసికొని ఆమహాభాగధేయుని
తోడ సామ్రాజ్యలుబ్ధబుద్ధి యగు కైకనుతుం డరుదెంచినాఁ
డని మనవిజేయుఁడు.

సుమం—నాయనా! పితృ మాతృ కృత దుష్కృతములు తలంపరానివి.

భర—మంచిది, అప్పా! పరనింద పనికిరానిదైనచో వైవస్వతకులార్ణవ
జనితభీషణహాలాహలతుల్యుండగు భరతుం డరుగుదెంచె నని
విన్నవించునది.

సుమం—(తనలో! ఆహా! యీవివస్వత్కులోద్భవులగువారిలో నీబిడ్డల
చరిత్ర కడుంగడుధర్మస్వరూపమైనది) (ప్రకాశముగా) నాయనా!
ఆతీరున నేఁ బలుకఁజాలను. చిరంజీవి భరతుండు వచ్చెనని తెలు
పుదును.

భర—వలదువలదు, అప్పా! అట్లు వలదు. ఆచరితమగు దోషమునకుఁ
దగుశిక్ష నందకయే పూర్వనామము ధరించుటకు సిగ్గుపడు
చుంటిని. శిక్షలేమి, దోషము సశింపఁబడదు. పోనిండు, మీరు
తెల్పుఁజాలకుండిన నేనే తెల్పుకొనియెదను. (ప్రకాశముగా)
ఓ ఋషీశ్వరోత్తములారా! సత్యవ్రతాచారపారీణుండును పిత్రా
జ్ఞాపరిపాలకుండును నగు శ్రీరామచంద్రమూర్తికి నామనవిగ
నిట్లు పలుకుఁడు. (అని మేఘగంభీరస్వరముతో.)

ఆ! కూర్కరకర్మతుండు ♦ కుత్సితజనుడును
గురుల కెదను కీడు ♦ గోరువాడు
భరతుఁ డరుగుదెంచె ♦ దర్శనాకాంక్షియై
రమ్మనెదరొ లేక ♦ పొమ్మనెదరొ.

రాము—(ఆతురుడై లేచి చిక్కులుపరికించి) సీతా! యెందీమాటసవ్వడి?
యెంత యోకాలమునుండి విన్నట్లుగఁ బరిచయముఁ గల్పించుచు
జనకుండా? యని సందేహముఁ గల్పించుచున్నయది.

సీత—నాకును నట్లే తోచుచున్నయది.

రాము—లక్ష్మణా! యెవ్వరిదియో మాటసవ్వడి వినవచ్చుచున్నయది;
పరీక్షింపుము. పరీక్షించుటేల? తోడ్కొనిరమ్ము.

లక్ష్మణ—ఆజ్ఞ. (అని యరిగి భరతుని గాంచి సంభ్రమాదరములతో,
దోడ్కొనివచ్చును.)

భర—అగ్గిజా! నమస్కారము. (అని సాష్టాంగనమస్కార మొనర్చుచు
పాదములపైఁ బడును.)

ఉ॥ తప్పు లవెన్ని గల్గినను ♦ దాసునితప్పులు దండ మొక్కటక
దప్పు నటందు రాధ్యులు ము♦దంబొడఁగూర్చుమ నేను లేమి నీ
ముప్పు ఘటిల్లె లోకులకు ♦ మోమునుజూపఁగఁజేయుమయ్య మా
యప్ప! రఘూత్తమా! శ్రీతజనావన! దుర్మదదైత్యభంజనా!

రాము—తమ్ముడా! దీర్ఘాయుష్మంతుడ వగుదువుగాక. (అని కౌగి
లించి గద్గదకంఠముతో కన్నీరు జార్చును) సోదరా! భ్రమపడు
చుంటివి. దివాకరవంశోద్భవుండగువానిబుద్ధి దుష్పథంబులఁ
జొరదు. ఇది నీకు తెలియనిమాట అగుటచే నీచే బొసర్పబడు
నదియు నేను క్షమించఁదగునదియుఁ గలుగదు. గతమునకు
విచారింపకుము.

సుమం—(విచారముఖుడై దూఃఖముతో రాముని సమీపించి) రామ
చంద్రా! జయము జయము.

రామ—అప్పా! యేమట్లు విచారసముద్రమున బుగ్గిరియుండి కన్నీరు
గార్చెదరు?

సుమం—శ్రీరామచంద్రా! యేమని నుడువఁగల నీ కర్ణకతోర మగు
వార్త!

తే॥ శ్రీరమానాథ! సత్యవిశిష్టపథము
గడుప నడవుల కీ వేగఁబడిననాటి
కేడవదినంబు పొగులుచు • నేగె దివికి
అలమటం గని జనకుఁ డిం • కనఁగ నేమి?

రాము—హా జనకా! యెంతటమహాపాతకము సంభవించినది? పితృ
హంతకుండనైతినా? హా! తండ్రి! (అని మూర్ఛిల్లును. అంత
భరతలక్ష్మణులు పరిచారములుచేయుచుండ కొంతవడికి లేచి)
హా! తండ్రి!

తే॥ కన్నులను దెరువఁగా లేని • చిన్నల మము
నెల్లరను వీడి చనె భూమివల్లభుండు
స్వస్థుడై స్వర్గమున కేమి • పలుకనుండె
నడువ నేపథమును మాకు • జడమ యయ్యె.

సుమం—నాయనా! రామచంద్రా!

చ॥ త్రిదివముఁ జేరె భూవిభుఁడు • దేవసమానుఁడ పీఠరణ్యమున్
గదిసితి వున్ని దా మిగులఁగా భరతుండు విలాప మందుచున్
మది నిడఁబోఁడు రాజ్యరమఁ మానితమా రఘువంశజన్ముడై
తదికిట క్షోభమందుచును • తాపము నొందెడివాఁడు నాయనా!

లక్ష్మ—ఓహో! పొగులుచున్న అన్నగారి హృదయమును మరింతగ
పొగిలింపఁజేయుచున్నాడు.

రాము—అప్పా! పితృజ్ఞాపరిపాలనమునం దేమరి యుండలేదుగదా!
మాభరతుండును నట్లే యాచరింపవలయును. మాతృకకోరికయు
పితరునాజ్ఞయు ననుల్లంఘనీయములు.

భర—అన్నా! తల్లులందరికోరికయు నిప్పట్లున నీవు రాజ్యముఁ
గైకొనవలయు ననియే.

రాము—అప్పా! అందువలన లాభమేమి?

తే॥ ఏది చేయంగఁదగునది • యేది చేయఁ
దగనిది యటంచు నెమ్మది • దరచి చేయు

నరునికార్యము విఘ్నముఁ ♦ బొరయకుండు

కార్యమున కాదిఁ జర్చింపఁ ♦ గలుగు మేలు.

భర—అన్నా! చచ్చినపాము నడవఁబలియుండదు, క్షమింపుము.

రాము—భరతా! అట్లుకాదు. ఎవ్వారిపాలు వచ్చినది వారే యనుభవింపవలయును. ధర్మపథముఁ దప్పట న్యాయముకాదు.

భర—(కృతాంజలియై) అన్నా! నాయం దెట్టిదోషమును లేదు, నాపై ఆభారము మోపకుము; అది భరింపరానిది.

తే॥ పరమదుష్టాత్మకయు నీచభావపూర్ణ

అనవరత ద్వేషభావయు ♦ నైనకైక

గర్భమందున జనియించు ♦ కారణంబె

తక్కిన మరొండు దొసఁగు నాతలను గలదె?

రాము—(సీతవంకఁ జూచి గద్గదకంఠముతో అశ్రులు కన్నులఁ గప్పచుండ) మైథిలీ!

చ॥ అనఘచరిత్రుఁ డైనవిభుఁ ♦ డాత్మజులన్ విసయప్రధానుని

గనుగొని మెచ్చుకోదగు నకల్మషచారితు సద్గుణాధ్యు నెం

దునఁ దులలేనివానిఁ గన ♦ నోచకయే చనె నిట్టిబిడ్డనిన్

గననగుధన్యమూర్తులకుఁ ♦ గల్గెడి నిందలు కాలమక్కటా.

(భరతునివంకఁ దిలకించి) భరతా! గురునిందపనికిరానిది. పుణ్యచారితుండగు జనకునిమాటఁ బాటించుము. కన్నతండ్రిమాటఁ జెల్లింపకుంట కుమారులకు ధర్మంబుగాదు. నన్నిటలక్షణుండు సేవించుచుండును. నీవు పురంబుననుండి రాజ్యమును బాలించుచుండుము. దీనినుల్లంఘించిన నస్మదాజ్ఞోల్లంఘన మొనర్చిన వాడ వగుదువు. ఊరక నీ విట్లు ఎంతతడవు విచారించియు నేమియు లాభంబు గనఁబడదు. కావున నావాక్యంబును విశ్వసింపుము. కాలము దైవస్వరూపము.

తే॥ కాలగర్భంబునం దేది ♦ గలదొ యదియ

కలుగనగుఁగాక వేరొండు ♦ గలుగఁబోదు

ఎంతగా చింతఁజేసిన ♦ నేమిఫలము?

విధివిధానముఁ గడచెడియధికుఁ డెవఁడు?

భర—విచారముతో అన్నా! భవత్పాదపద్మద్వయా సేవన మొనర్చు భాగ్యము నాకులేదా? యీజన్మమునకు నాకిదియే కఠినశిక్షయా? అట్లయినచో నేటినుండి నీనామంబుననే సమస్తరాజ్యమును పాలింపఁబడుచుండును. దీనికి మీరు సమ్మతింపుఁడు. అంతియ కాక—

తే॥ అన్న! భవదంఘ్రిపూజ కేన ర్హతముఁడఁ
గాకయుండిన త్వత్పాదకంజ సేవ
ధన్యమైనపాదుక లిమ్మనన్యకృపను
వాని భజియింతు నే ననివార్యభక్తి.

ఋషులు—ఆహా! యీతనిసౌజన్యము లోకాతీతము, కొనియాడఁదగిన యది.

రాము—(తనలో) ఆహా! భరతుఁ డెంతటినీతిపరుఁడు!

తే॥ జన్మమాదిగ సద్ధర్మచారి నగుచు
నార్జునముఁ జేసితిని కీర్తి నలతి గాఁగ
కొంచెమగుతడవందె యార్జిం చె భరతుఁ
డధికమై భువనముల నించునట్టికీర్తి.

(ప్ర)కాశముగ) భరతా! నీభక్తిభావమునకేను బంధింపఁబడితిని. నీయిచ్చకు మారుండదు.

భర—(శ్రీ)రామచంద్రునిపాదుకలంది కన్నుల కద్దుకొని శిరంబున ధరియించి ఆనందబాష్పములతో) ధన్యుండనైతిని.

చ॥ జనకునిమానసంబునకు ♦ సమ్మతిగాఁగఁ జరించినాఁడ పౌరనివహ మిచ్చ మెచ్చెడిని ♦ రాముని నాయెదఁ గూర్చుకొంటి చందనసమమైతి బంధులకు ♦ ధర్మపరుల్ నను బెద్ద సేతు రెందున కొరలేదు సంస్తుతి బుధుల్ పచరింపఁగ నోచితిన్ బలీ!

(తెర పడును)

పంచమాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ వేమన గ్రంథాలయము.
తేలస్తోలు.

శ్రీ

సూర్యనారాయణపరబ్రహ్మణే నమః

కామ్య సిద్ధి

షష్ఠాంకము

రంగము : వనవాసము - దండకాటవి- గోదావరీతీరమునందలిషర్ణ శాల.

[ప్రవేశము - సీతారాములు జూదమాడుచుందురు.]

రాము—సీతా! జూదమున సంపూర్ణముగ నే విజయమందితినని నీకుఁ దెల్లమయినది.

సీత—(మందహాసముతో) గెలిచితిరిగావున మదీయంబులగు నుడుపులం గొనుడు, ఒసంగెద.

రాము—(నవ్వుచు) మైథిలీ! ఇంకను ఇచ్చెడి పెత్తనము నీయది యేనా? జూదమున నోడినవారలసర్వమును హరించి, స్వచ్ఛంద గతి ననుభవించుదు. ఆజన్మాంతము వారిచే దాస్యముఁ జేయించుకొందురు. ఇది నీకు తెలియదుకాబోలు. (అని చీర చెరగు పట్టి లాగును.)

సీత—ఆర్యపుత్రా! యేల యిట్లన్యాయము చేయ యత్నింతురు?

రాము—మైథిలీ! యిందన్యాయ మేమియులేదు. అంతయు న్యాయమే.

సీత—ఆర్యా! గెలుపోటములు క్రమముగ చెల్లిపోవుచుండెడివి కాని యెప్పు డొక్కరికడనుండవు. సృష్టియందీ రెండును తుల్యభావములే. మరొకతూరి నే గెలువఁగూడదా?

రాము—(హాసవదనముతో) కాంతా! యిప్పట్టున నీవట్లు దలంపకున్న శరణ్యములేదుగాని రెండును సమము లెప్పుడునుగావు. గెలుచుటయన ఒడ్డినపదార్థమున స్వాతంత్ర్యమును పొందుట-ఓడుటయన ఒడ్డిన పదార్థమున స్వాతంత్ర్యమును గోలుపోవుటయే. పరస్పరవిరుద్ధగుణకలితము లగుటచేతనే వీనికిట్లు నామములు గల్పింపఁబడెను.

సీత—(స్నేహముఖముతో) అట్లయిన తొలుత నేనే గెలిచిన?

రాము—(నవ్వుచు) ఇట్లే నీవును అస్మదీయ మగు సర్వస్వమును హరించి స్వేచ్ఛగ ననుభవింపుము.

సీత—అట్లయిన మరొకవరి ఆట ప్రారంభింపుఁడు.

రాము—వెట్టిదానా! అదెట్లు? మొదట నే గెలిచితిని. ఇప్పుడు సర్వస్వముగ నా యధీనవైతివి. ఆడుటకు వీలులేదని మా శాసనము.

సీత—అట్లని న న్నిపు డేమి చేయుమందురు?

రాము—(నవ్వుచు) అవి నీకు చెప్పిన తెలియకపోవచ్చును. ఆచరించి చూపెద.

సీత—పోసిండు, అట్లే చేయుఁడు.

రాము—ఇదిగో గెలుపునందలి ఫలితము స్వాధీనపరచుకొనుట. (అని సీతచేరగుఁ బట్టి లాగును.)

సీత—(నవ్వుచు) అయ్యో! ఇది కేవల మన్యాయముగదా?

రాము—ఔను, ఇట్లేయనుట ఓడినవారివిధి. (అని సీతను కొగిలించుకొని) కాంతా! పోని మ్రాజూదపుప్రసంగమేల కాని త్వదీయముఖ రాగానుషక్తమైన నా హృదయము ముగ్ధంబై సర్వాంగములఁ బ్రేమించుచున్నయది; కారణము తొచదు. (అని క్రేగంటఁ జూచి నవ్వుచు) సుందరీ!

తే॥ వాలుఁజూపులఁ బ్రసరించి ♦ వలపుఁగొలిపి
కావిమోవిపైఁ బొలుపై న ♦ కాంతి నెరపి
మందహాసమ్మునం దల ♦ మహిమఁ జూపి
మరపిఁకొంటివిగా మది ♦ మందయాన!

సీత—నాథా! ముగ్ధులగునన్ను తమ వాక్యామృతమునందలి శృంగార భావతరంగములచే ముంచి యేల పరిహసించుదురు? కేవలశృంగార మూర్తులగు తమభావము లల్పజ్ఞులగు నే నెట్లు గ్రహింతును?

రాము—ఏమి కాంతా! న న్నేమంటివి? శృంగారమూర్తివనియా? అట్లయిన శృంగారము కూడ నీకుఁ దెలియుననియే పలుక వలయు; ఇందలి యర్థము.

సీత—నాథా! అట్లుగాదు. నాచేఁ జదువంబడిన శాస్త్రంబులఁ గల శృంగారభావంబులన్నియు, విలాసముగ, తాము ముచ్చటించు వాక్యంబులయందునను సుందరంబగు ముఖారవిందంబుపై నను గనుపట్టుట యేమో అట్లు చివాలున వచ్చినది.

రాము—పోనిమ్ము కాంతా! శృంగారాదిశాస్త్రములఁ జదివితినంటివి గదా - అవి యెట్టివి? వానినామమేమి?

తే॥ చదివితవిగద శృంగారశాస్త్రమందుఁ

గలుగనగుభావముల నాకుఁ ♦ గరిపి రసిక

మూర్తినిగఁ జేయుమా నీవు ♦ మురియనేల

ఇరువురకు దెలిసినను సౌఖ్యమినునుడించు.

సీత—నాథా! క్షమింపుడు. నా కేశాస్త్రంబునను పరిచయములేదు. తమవాక్యంబులఁగల భావంబుల విని, యిట్లంటిని.

రాము—కాంతా! దొంగవు. సర్వశాస్త్రపాండిత్యము నీయపాంగంబుల దాచి యిట్లు దొంగముచ్చటలాడుచుంటివి. సరికాని నేను నీతో మాటలాడునెడ నస్మత్ప్రభాషణంబులఁగల భావంబులను కూడ నాలోచించుచుంటివిగా?

సీత—నాథా! జోహారు, క్షమింపుడు. ఏమో నాకు తోచినవాని గణించుకొనుచుందును.

రాము—పిచ్చిదానా! ఎక్కడి శృంగారము? దాని భావములు తుది వరకు నీ కెట్లంతు దొరకును? అయ్యది అబ్ధిసమగభీరము; నీహార ప్రసారానుకారిశీతల సుగుణము; అమృతోపమ మాధుర్య తరము.

సీత—నాథా! అయ్యది యట్టిదయైనను పారగులగు తమ సాహచర్యం బునఁజేసి వానిని తమయెడఁ గనియైన సంతసించుచుండెదను.

రాము—(సీతచుబుకమునంటి) ఏది సీతా! యేమంటివి? మరల నొకమాట చెప్పుము; ఇప్పుడు నీ వనినది నీ కర్థమయ్యెనా? ఏదీ అట్టైన నింకొక్కసారి.

సీత—ఆర్యా! వాక్యార్థమెప్పుడును హితవు ననుసరించి యుండును.

రాము—ఏమి యీమాటలు? పోసిమ్ము? నీయర్థమునే నే ననుసరింతును. ఈవాదము లెందులకు? (సీతవంక ఒకేరీతిగఁ జూచుచు మందహాసముతో) మైథిలీ!

చ॥ పలుచనిమోవి అంతకును ♦ బాగయి నున్నగుగండపాళి మీ నుల సరిబోలుకన్నలు విఁనూతనమై తళుకెత్తుమోము చం చలలనుబోలుమేను విరిఁజాలములన్ హసియించుహాస మయ్యలఘునితంబమున్ గనిన యప్పుడయెంచెదనన్ గృతార్థుగాన్.

సీత—ఆర్యపుత్రా! యెంతటిచమత్కారము! నే నేదియో పలుకఁ బోవ ఊహశక్తి నెరింగిఁ మున్నుం దిట్లుగఁ బలుకుచుంటిరా?

చ॥ చెలువగునీకవుంగిలిని ♦ చేరినయప్పు డమేయసౌఖ్యసం స్థుల నొకచీరికిన్ గొనక ♦ చొక్కుచు ఎంచెద జన్మమందినం దులకు కృతార్థునైతి ననిఁ ధూర్జటివి ల్లవలీలఁ ద్రొంచునా యలఘుకరమ్ము ప్రేమ దొలుకాడఁగకొగిలిచేయుచుండుటకా?

రాము—జానకీ! ఇట్లనుకొని సంతసింపకున్న మనకు శరణ్యమేది?

సీత—ఆర్యపుత్రా! నేఁ టికి పదుమూడువత్సరములు నిండఁబోవుచున్న యవి. ఇట్లేమిగిలిన కాలమును చనక నిలువరించునా? (అనుచుండ)

(తెర పడును.)

షష్ఠాంకము సంపూర్ణము.

86

మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TP1 A106 B158
పుస్తకం పేరు	కామల సిద్ధి
తారీఖు	25-10-20
ముందు అట్ట	NO
వెనుక అట్ట	NO
మొత్తం పేజీలు	99
పెద్ద సైజు పేజీలు	no
భాష పేజీలు	13, B.85
లేని పేజీలు	no
తయారు చేసినది	Sunitha
పేజీలు విడదీసినది	Tsiveni
స్కాన్ చేసినది	Monika
పరీక్ష చేసినది	SANDHYA
పేజీలు పరిశీలించినది	
లైండింగు చేసినది	
స్కాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చెయ్యబడినది	
తప్పులు	no
పరిస్థితి	Good